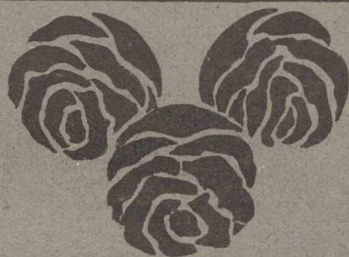

A Gyermek

a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közlönye
az állam és a főváros támogatásával
július és augusztus kivételével megjelenik havonként

Das Kind

Organ der ungarischen
Gesellschaft
für Kinderforschung

L'Enfant

Organe de la Société
Hongroise pour
l'étude de l'Enfant

Teleki Sándor gróf és Bárczy István dr.

közreműködésével szerkesztik

Nagy László

felelős szerkesztő

Berkes János, Grosz Gyula dr. és Ranschburg Pál dr. szerkesztő-
bizottsági tagok. Szerkesztőség: Budapesten, VIII. Üllői-ut 161b

TARTALOM:

Gyermektanulmány.	Lap
<i>Klug Péter.</i> A siketnéma mint a közműveltség munkása	233
<i>Obermüller Ferenc.</i> Egy vidéki iskola háborús pedagógiája	255
Pedagógiai törekvések.	
<i>Domokos Lászlóné.</i> A zenetanítás új módjai	269
<i>Neumann Hilda.</i> Amikor a kicsinyek iskolába készülnek	273
Jog és védelem.	
<i>Sebők Dezső dr.</i> A házasságon kívül született gyermek jogállása	278
Könyvismertetések.	
A haza árváiért. (gróf Vay Gaborné) 286. — <i>Ács Károly.</i> Szociálpedagógiai intézmények. (Molnar Oszkár.) 287. — <i>Ács Károly.</i> Schwer erziehbare Kinder. (G. Maior.) 289. — <i>Gerely Jolán.</i> Der pädagogische Impressionismus. (I. M. Becker.) 290. — <i>Frank Antal.</i> Das freie literarische Schaffen bei Kindern u. Jugendlichen. (Fr. Giese.) 292. — <i>Ács Károly.</i> Útmutató a német nyelvnek szemléltető módszer szerint való tanításához. (Martos Ágostné.) 296. — <i>Fodor Márk dr.</i> Egyén és társadalom. (Giesswein S.) 297. — <i>Ács Károly.</i> Wandertrieb und pathologisches Fortlaufen bei Kindern. (Ewald Stier) 299.	
Lapszemle.	
A koraszülöttekről és a debilis gyermekekről	301
Gyermeki okoskodások	304
Gyermektanulmányi mozgalmak	305
Apróságok a gyermek életéből.	
<i>Cenner Gyula.</i> A gyermek és a háború	309
Übersicht der letzten Nummer	312
Résumé du dernier Numéro	320

Közleményeinket csak a forrás megnevezésével lehet átvenni!

A szerkesztőség és a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnökségének címe: Nagy László ügyvivő alelnök, Budapest VIII., Üllői-út 16/B. — Az összes kéziratok és levelek társulati ügyekben ide küldendők. — Hivatalos órák: kedden, csütörtökön, szombaton d. u. 4—8 óráig.

A Társaságot illető minden pénzküldemény, tagsági, előfizetési díjak és könyvrendelések valamint az összes reklamációk a Magyar Gyermektanulmányi Társaság pénztári és könyvkiadóhivatala Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8—9. címen küldendők. M. kir. postatakaréknál a csekkzámlánk száma 35557.

A tagsági díj 4 korona, amelyért A Gyermek című közlöny is jár. Egyesületek, intézetek általában jogi személyek csak előfizetők lehetnek. Az előfizetés díja egész évre 8 korona. A Gyermek egyes számainak ára, egyes füzet 80 fillér, kettős füzet 1 korona 60 fillér.

A Gyermektanulmányi Múzeum helyisége: Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8—9. — A hadiállapot miatt egyelőre zárva.

A Társaság könyvtára a Gyermektanulmányi Múzeum helyiségében. Könyvtári órák: hétfőn, szerdán és pénteken d. u. 5—7 óráig.

A kialsóhivatal kerli a tisztelt tagokat sziveskedjenek lakásváltoztatásukat bejelenteni, különben a posta nem tudja kézbesíteni a közlönyt.

Hianyzó lappéldányokra vonatkozó reklamációk csak 3 hónapon belül intézhetnek el díjtalanul.

GYERMEKTANULMÁNY.

A siketnéma mint a közműveltség munkása.

Írta s a Magyar Gyermektanulmányi Társaság 1914. évi márciusban Budapesten tartott nyilvános értekezletén előadta **Klug Péter** siketnéma-intézeti igazgató Szegeden.

(Közlése hely szüke s a hadi állapot miatt késett).

A siketnéma-ügy fontossága.

Őszinte örömmel vettem a M. Gy. T. érdemes elnökségének felhívását, hogy „A siketnéma mint a közműveltség munkása” címen a társaság egyik nyilvános gyűlésén előadást tartsak. „Aki minden személyes érdek, minden önző gondolat nélkül tehetségeit egy nemes célnak szenteli, boldognak érzi magát”, — mondja Eötvös és hivalkodás nélkül állíthatom én is, hogy boldog vagyok, valahányszor arról az ügyről szólhatok, annak csak egy új hívőt is nyerhetek, melynek munkásává szegődtem. De meglepődéssel töltött el a kitűzött tétel eredetisége és a siketnéma-oktatás szempontjából való érdekessége és fontossága is. Csupán egy aggályom támadt, hogy t. i. sem elegendő időm, sem tehetségem nem lesz annak megfelelő kidolgozására. Azonban vigasztalt az a tudat, hogy e helyt, hol már is jóindulatot tapasztaltam az ügy iránt, melyről szólni fogok, fogyatékos értekezésemből is megértik és átérzik azokat a nemes intenciókat, melyek e felolvasásom megtartására késztettek. Jó szándékom legyen tehát esetleges fogyatékos előadásom kiegyenlítője.

A multban általában azok a nemzetek voltak a hatalmasabbak és gazdagabbak, melyek iránt bőkezűbb volt a természet, ellenben ma már a népek versenyében csak azok állhatnak meg, melyek a műveltségnek bizonyos fokára felemelkednek és azok a nemzetek kerekednek felül, melyek egyetemének szellemi, erkölcsi és gazdasági fejlettsége amazokét túlszárnyalja. „Korunkban, mondja Deák

ERKEZTETVE
KÖNYVTÁR ÉS TANSZ. PAEDAGOGIAI KÖNYVTÁR
ERKEZTETT: 1915. évi
Leletári szám 18382
Csoport VIII. 596
28

Ferenc, csak azon nemzetnek van biztos jövődjője, mely komolyan törekszik az általános műveltség színvonalára emelkedni és azon előre haladni.“

Minden nemzetnek tehát jelentékeny, életbevágó érdeke, hogy lehetőleg valamennyi polgárát a műveltségnek bizonyos fokára emelje, ily módon a közműveltségnek tényezőjévé tegye és a társadalom egyes rétegeit egymástól elválasztó és ennél fogva gyengítő műveltségi különbségeket lehetőség szerint csökkentse. Valamint a természet minden növénynek, állatnak és embernek megadja az éltető levegőt és a nap világító sugara behatol mindenhová, hol csak parányi rést is talál, eloszlatja a sötétséget és világosságot terjeszt, azonképpen karöltve a műveltebb társadalmi osztályokkal és megfelelő intézményekkel: az államnak, mint a kultúra leghivatottabb fejlesztőjének, is ki kell hatnia minden egyes polgára fizikai, gazdasági, erkölcsi, vallási, szellemi és esztetikai műveltségére. „A kultúra, mondja Weszely Ödön, nem egy ember műveltsége, hanem mindig bizonyos közösségé, nemzeté, köré. A közösség műveltségi állapota az egyesektől függ s minél több a művelt ember, annál magasabban áll a közműveltség.“ Sorompóba kell tehát állítani minden tényezőt és minden eszközt, mely a kultúra terjesztésére és általánosítására alkalmasnak bizonyul.

Nem áltathatjuk azonban magunkat azzal, hogy bizonyos kedvező feltételek beállta után a nemzet minden egyes polgára a közműveltségnek részesévé leend, mert még mindig maradnak embertársaink, kiknek lelki életébe a műveltségnek világító mécse be nem hatol. És ezek száma felette jelentékeny is lesz mindig; hogy pl. csak az érzéki és értelmi fogyatkozásban szenvedőket említsem, kiknek száma hazánkban az 1910. évi népszámlálás szerint 99873-at tett ki. Ezekhez csatlakoznak még aztán a társadalomnak azon tagjai is, kik szerencsétlen körülményeiknél fogva a művelődésnek minden eszközétől elzárva.

Azonban az államnak és társadalomnak egyaránt fontos érdeke, hogy ezek számát folyton csökkentse és akiknél a kulturképesség legparányibb jelei mutatkoznak, azoknak a művelődés lehetőségét megadja és a nemzetet fenntartó erői közé emelje.

Az érzéki fogyatkozásban szenvedők közül elsősorban a siketnémák azok, kik e tekintetben számításba veendőek, még pedig úgy nagy számuknál, mint azon körülménynél fogva, hogy magukra hagyatva, mint látni fogjuk, nélkülözik mindazon testi és szellemi tulajdonságokat, melyek a kulturképességnek feltételei, ellenben meg-

felelő neveléssel és oktatással az országnak hasznos produktív munkásaivá, a társadalomnak értékes tagjaivá és a közművelődésnek számottevő tényezőivé képezhetők.

Hazánkban az 1890. évi népszámlálás szerint 19.024, 1900-ban 22.126, 1910-ben pedig már 28.110 volt a siketnémák száma; összevetve az összes lakossággal, arányszámuk 0·11°/_o-ról 0·15°/_o-ra emelkedett, ugyanakkor amikor pl. a vakok száma 22.000-ról 16.482-re, illetve 16.106-ra, vagyis 0·13°/_o-ról 0·10°/_o-ra, majd 0·08-ra csökkent. Még szembeötlőbb a siketnémák számának szaporodása egyes vármegyéknél, így pl. Árvaországban arányszámuk 0·32°/_o-ról 0·60°/_o-ra emelkedett s ma ott minden 168-ik egyén siketnéma. Míg 1890-ben még csak Árva- és Hunyadmegyékben volt 0·20°/_o-nál nagyobb a siketnémák arányszáma, addig ma már a törvényhatóságok nagy száma haladja meg ez arányszámot s Ungvármegyében 0·44, Selmec- és Bélabányán 0·39, Trencsén vármegyékben 0·35, Hunyadmegyében 0·26, Győr- és Turócmegekben 0·24, Pozsony- és Gömörmegekben 0·23, Zemplénmegekben 0·22°/_o-ot tesz ki a siketnémák száma, ugyanakkor, amikor a közegészségi viszonyok kétségtelenül jobbák, mint 2—3 évtizeddel ezelőtt. E számok nagy jelentősége akkor tűnik csak fel egész valójukban, ha megtudjuk, hogy Európában, Oroszországot és a Balkán államokat kivéve, honnan nincsenek kimutatásaink, csak Svájcban kedvezőtlenebb e szám; ellenben pl. Ausztriában 0·12, Németországban és Norvégiában 0·08, Franciaországban, Dániában és Olaszországban 0·05, Spanyolországban és Angliában 0·04, Hollandiában pedig mindössze 0·03°/_o a siketnémák arányszáma.

Nem lehet céloim e helyt a hazánkbeli megdöbbentő emelkedés okait fejtegetni, csupán arra kívánok rámutatni, hogy már e körülmény is igazolja azon felfogást, hogy a már jelentékeny számú siketnémákat a művelődés lehetőségétől megfosztani és a közművelődés tényezőinek sorából a nemzet megkárosítása nélkül kirekeszteni nem lehet.

A siketnémák testi és lelki tulajdonságai.

De lássuk magát a siketnémát: vajjon ha megfelelő kiképzés nélkül marad, mikép helyezkedik el az őt környező társadalmi rétegben, minő testi és szellemi képességek ébrednek fel benne, gondolkodása és cselekvései mennyiben alkalmazkodnak a fennálló szokásokhoz, törvényekhez, mennyiben munkálkodik közre a család és önmaga fenntartása eszközeinek előteremtésében és csakugyan

nélkülözi-e teljesen azokat a testi és szellemi képességeket, melyek őt a kultúra részeseivé tennék? És viszont: a szakszerű nevelés és oktatás csakugyan talál-e benne oly képességeket, amelyek felébresztve és kifejlesztve előtte a közműveltségnek ajtait kitarják és őt az emberiségnek értékes, hasznos tagjává teendik?

Közkeletű kifejezés, de valóban úgy is van, hogy a siketnémák époly teremtményei a Mindenhatónak, mint többi érzékű embertársaik, bennük is szunnyadoznak mindazok a képességek, melyek az embert a föld minden teremtményei fölé emelik; találunk köztük igen kiváló képességűeket és viszont felette gyengetehetségűeket is. Csupán abban különböznek tehát szerencsésebb embertársaiktól, hogy nem hallanak és nem hallván embertársaiknak beszédét, nem is tanulják meg azt. Ennek következtében a siketnémák nélkülözik azt a képességet, mely mint a gondolatközvetítésnek bámulatosan, mondhatnók eszményileg fejlett eszköze, nemcsak az ember szellemi életére, hanem érzelmeire is a legnagyobb hatással van. Nem hallván, nem értvén a beszédet, jórészt elszigetelve állanak környezetükben s képességeik vagy csak részben, vagy egyáltalán nem is fejlődhetnek ki. Egyetlen érintkezési eszközük a jelnyelv, mely ugyan a siketnémáknak megbecsülhetetlen szolgálatot tesz s kétségtelen bizonyítékát adja, hogy ők is gondolkoznak, mégis akár mint gondolatközvetítő, akár mint képző eszköz, a hangbeszéd mellett felette tökéletlen.

Aránylag még legkevésbé érzi meg a beszéd hiányát a kis siketnéma gyermek az érzékleti és szubjektív érdeklődés korszakában s míg az érzékű gyermek is inkább csak konkrét fogalmakat szerez, nem is oly jelentékeny köztük az értelem különbsége. És nem is oly sivár a siketnémák gyermekkora, mint azt általában hisszük. Meglevő ép érzékszerveikkel ők is számos képzet, fogalom és ismeret birtokába jutnak. Tudomással bírnak környezetükről és ismerik az őket körülvevő tárgyakat és személyeket, ha nem is tudják azokat hangosan megnevezni. Mentek lévén a hallási benyomásoktól, figyelmüket többi érzékszerveikre, főleg a látásra koncentrálják, mely ismeretszerzésüknek legfőbb eszköze, legbősegebb forrása.

Felnőve, a *tanulatlan* siketnéma a szó szoros értelmében továbbra is szellemi gyermekkorát éli. Tisztába jönnek a „jó“, a „rossz“, a „szép“, a „csunya“, a „kedves“ és ezekhez hasonló fogalmakkal, de jórészt csak testi életet élnek. Még jó, ha alkalmazkodnak környezetük szokásaihoz és békében végzik el a munkát,

melyre vagy hozzátartozóik, vagy az önfenntartás ösztöne által kényszerítettek. Hogy hazánkban a 28.110 siketnéma közül hányan van rendes foglalkozása, erre nézve az összeírás nem terjedt ki, de kétségtelenül kedvezőtlenebb a helyzet nálunk, mint Poroszországban, hol 1905-ben 24.421 néma közül 8.432, tehát több mint $\frac{1}{3}$ részük volt foglalkozás nélkül.

Legtöbbjük csendesesen éli napjait; vagy koldulnak, vagy eljárnak napszámba, de leggyakrabban ingyen munkásai a munkaadónak, ki szánalomból, vagy mert hasznukat veszi, nekik kenyeret és szállást ad.

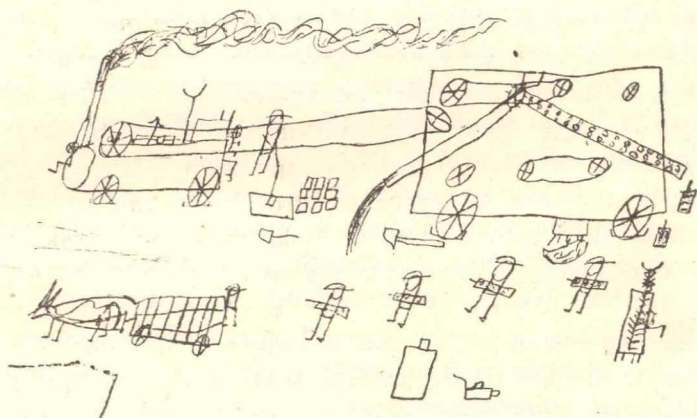
Elemi ismereteik még a minimálisnál is kevesebbek; írni, olvasni nem tudnak, hacsak nevük gépies lemásolását nem nevezzük annak. Esetleg megtanulnak újjaikon kis számkörben számolni, némelyek megismerik az egyes pénzdarabokat, aztán kimerül minden tudásuk abban, hogy primitív eseményeket el tudnak jelezni. A társadalomalkotta és erkölcsi törvényekről, Istenről, hazáról sem ismeretük, sem fogalmuk nincsen; gépiesen elsajátítanak bizonyos szokásokat s ha a Gondviselés jóérezésű környezettel vette őket körül, legtöbb esetben nem is okoznak nagyobb bajt. Ahol azonban a viszonyok nem oly kedvezőek, ahol a család értelmi, erkölcsi és anyagi szegénysége miatt még azt a minimális nevelést sem nyújthatja, melyre a siketnéma gyermekek is rá vannak utalva, pedig legtöbb esetben ilyenek közül kerülnek ki a siketnémák, ott a műveletlen siketnéma lépten-nyomon beleütközik a fennálló törvényes rendbe, sokszor csak érzékeny anyagi károkat okozván, máskor meg rémes szerencsétlenségeknek lesznek az előidézői, amiknek azonban igen gyakran azok is okai, akik az ilyen műveletlen félembereket éretlen tréfáik céltábláivá teszik és sokszor kegyetlen tetteikkel, vagy önző érdekből a végsőkre ingerlik őket. Ezért találkozunk velük aránylag igen gyakran az igazságszolgáltatás csarnokaiban és csekélységem is nem egy mélyreható drámában volt az odakerült szerencsétlen tanulatlan siketnémáknak tolmácsa, szószólója s ismételten megtörtént, hogy csak a legnagyobb utánjárással lehetett a megtévedt siketnémákat megmenteni; nem a börtöntől, hanem az örültek házától.

Úgy gondolom, e rövidke, de teljesen hű kép már is elég annak illusztrálására, hogy a *tanulatlan* siketnéma még eléggé kedvező körülmények között sem lehet munkása a közműveltségnek oly értelemben, hogy bármely ágának is a legcsekélyebb támaszát képezhetné. De hiszen ezen nem is csodálkozhatunk, mert mint Berzsenyi mondja:

„A műveletlen föld csak gazt terem :
 A lélek is csak úgy emelkedik
 A józanság tisztább világihoz,
 Ha a tudományok és ismeretek
 Tárházából gazdag zsákmányt gyűjt magának.“

E tárházból a siketnéma is képes haszonnal meríteni s megtelvéen lelki és szellemi tartalommal, tudásával és munkásságával bőségesen visszaadja azt a köznek.

Említettem, hogy kicsiny korában a siketnéma értelmi elmaradottsága a hasonlókorú érzékű gyermekkel szemben nem oly nagy, mint ezt általában képzelnők. És valóban az iskolába lépő kis siketnémák legtöbbször igen értelmesnek bizonyul, megfigyelő képességük pedig egyenesen vetekszik az érzékű gyermekekével.

Íme egy rajza egy 8 éves kis siketnémának, ki soha iskolába nem járt, ezt senkitől nem tanulta és a cséplést oly aprólékos hűséggel rajzolta le, hogy egy nagyobb diáknak is dicséretére válnék.

De a nagyszerű megfigyelő képesség mellett figyelemreméltó az a nagy biztosság is, amellyel minden mozdulatnak megadja a karakterisztikus vonását. Természetes, hogy megfelelő nevelés és tanítás mellett e képességek kiválóan kifejleszthetők s az illető pályaválasztásánál annak idején is direktivaként kell, hogy szolgáljanak.

Nem lehet céлом e helyt, hogy a siketnémák oktatásának mikéntjével foglalkozzam, csupán arra kívánok rámutatni, hogy intézeteinkben a törekvés általában az, hogy a hangbeszédre való tanításon kívül ennek segélyével a növendékeket mindazoknak az elemi ismereteknek a birtokába juttassák, amelyek a mindennapi életben

ma már még a legegyszerűbb emberre nézve is nélkülözhetetlenek. A mesterségesen tanított beszéd aránylagos tökéletlensége okozza, hogy e célt az intézetek csak súlyos akadályokkal küzködve és többé-kevésbé hézagosan érhetik el. A reálismeretekből is csak válogatott, minimális anyagot nyújt az iskola, de oly bőséges szemléltetéssel és alapos begyakorlással, hogy e tekintetben jobb növendékeink ismeretköre nem sokban áll az elemi iskola IV. osztályát végzett közepes képességű épérzékűeké mögött, ha nem is képesek magukat úgy fejezni ki, mint emezek. Figyelemmel azonban azokra a nehézségekre, melyekkel a siketnémák az elméleti ismereteket szerzik és amelyek megakadályozzák a siketnémákat abban, hogy az intellektuális pályákhoz megkivántató ismereteket elsajátíthassák és különösen arra való tekintettel, hogy a növendékek 60—70%-a nagy hajlandóságot, sokszor határozott tehetséget mutat az alkotó munka iránt, intézeteink különös gondot fordítanak a gyermekek rajz- és kézimunka oktatására. Amikor más iskolákban még nem is gondoltak a fiúk kézimunka-tanítására és az u. n. svéd slöjdöt sem fedezték még fel a tanférfiak, a siketnémák intézeteiben már nagy eredményeket mutattak fel e téren s rajzoktatási tantervünk is minden más iskolát megelőzve a legmodernebb szellemben készült. Az u. n. cselekvő-módszer, az alkotó munka most indul csak el útjára az épérzékűek iskoláiban, mi már 10 éves felsőbb rendelkezésre és tantervünkre hivatkozhatunk, amelyek szerint, „hogy növendékeink pontosabb megfigyelésre s alkotó munkára szokjanak . . . amit lát, ismer a tanuló, azt tehetségéhez képest rajzolja le“, illetve készítse el papirosból, agyagból vagy fából. Tanulóink aktivitásának, alkotásvágyának az egyes tantárgyak keretében való érvényesülése természetesen nincsen rájuk hatás nélkül s amúgy is nagy hajlamoságot mutatván a konkrét világ iránt, figyelmüket, érdeklődésüket jórészt a szín, forma és térbeli jelenségek foglalják le.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy szín és alakemlékezetük általában fejlettebb, mint az épérzékűeké. Összehasonlítva a beszédben (leíró szemléltető oktatás), a reáltárgyakban és a kézügyesítő oktatásban (rajzolás, kézimunka) tanúsított előmenetelüket, azt a feltűnő jelenséget tapasztaljuk, hogy a hazai siketnéma intézetekben a kézügyesítő tárgyakban tett előmenetel nem sokkal kedvezőbb, mint a többi tantárgyakban. Kitűnő előmenetelt tanúsított a beszédből 42%, a reáltárgyakból 30%, a kézügyesítő tárgyakból fiúknál 41%, leányoknál 47%, jeles eredményt ugyanezen tantárgyakból 24, 22, 30, 31%, jó eredményt 20, 21, 17, 11% és elégséges

eredményt 13, 19, 12 és 11⁰/₀. Elégtelen osztályzatot, legfelsőbb osztályokról lévén szó, egyetlen egy növendék nyert, az is a rajzból.

Sokszor hallom a panaszt, hogy a siketnémák nem tudnak önállóan, saját erejükből gondolkozni; én úgy tapasztaltam, hogy bár nehezen fejlődik e képességük, rendszeres, egyenesen a gondolkodás fejlesztését célzó kitartó oktatás mellett teljes siker koronázza az ily törekvéseket.

A mesevilág a siketnéma gyermek előtt ismeretlen lévén, fantáziája nem csapong s ez magyarázza, hogy elvonó képességük csak hosszas és tervszerű ráneveléssel (e szó helyesebb, mint tanítás) fejleszthető s ritkán éri el azt a fokot, melyet a hasonló képességű, képzettségű és hasonló viszonyok közt élő épérzékűeknél tapasztalunk. Mindamellet azonban a nagyobb, értelmesebb növendékek szívesen hallgatják (jobban mondva olvassák le a beszélő szájáról) az egyszerűbb meséket, elbeszéléseket s az olvasmányok közül is azok a kedvesebbek, amelyekben aktivitás van. Képzeletük, lelkük nem lévén képes felemelkedni: vallásos érzésük, melyet mutatnak, felületes, inkább színlelt. Ennek dacára a gondos nevelőnek nem okoz nagyobb nehézségeket, hogy a siketnéma növendékekben a nemesebb érzelmeket kifejelessze s jórészt az ő, t. i. a nevelő gondosságától függ, hogy tanítványai őszinte, becsületes és jóézésű egyénekké váljanak. Ennek dacára akaratum, bárha szívesen hallgatnak feljebbvalóik tanácsára, kevés szilárdságot mutat; azonban, nem egyszer, mint általában a kevésbbé művelt egyéneknél, vagy akiknek lelkéhez csak nehezen férközhetünk, érthetetlen makacssággá is fajul. Sexuális fejlődésük rendszerint normális és e tekintetben alig hiszem, hogy bármelyik intézetnek is panaszra lenne oka, noha valamennyi intézetünkben a koedukációs rendszer divik s 17—19 éves fiúk és leányok is találhatók még a növendékek sorában.

A siketnémák a közgazdasági és a közművelődési élet terén.

Szándékosan időztem e helyt ily soká és írtam le a siketnémák intézetében levő, illetve onnan kilépő növendékeink testi-lelki tulajdonait, képességeit és hajlamait, hogy ily módon mintegy aláfestve, a társadalomban való elhelyezkedésüket inkább érthetővé, értéküket megítélhetővé tegyem.

Hangsúlyoznom kell még, hogy valamennyi intézet s természetesen felsőbb hatóságunk is, érzi és teljesen át van hatva attól a tudattól, mikép munkánknek értékpróbája az a körülmény, hogy

hogyan és miként boldogulnak a kilépett növendékek az élet versenyében. Ezért ma már mindenik intézettel összekapcsolva gyámolító bizottságok alakultak, tanonciskolák s ifjúsági körök létesültek s néhol foglalkoztatókat állítottak azon célból, hogy az intézetet elhagyó siketnémákat a pályaválasztás nehézségein átsegítsék, őket támogassák, későbbi boldogulásukat is megkönnyítsék és biztosítsák. Hogy mily mértékben sikerül ez, azt legjobban egy, a siketnémák munkáiból rendezett kiállítás keretében tudnám illusztrálni; sajnos, azonban ily irányú törekvéseim nem jártak sikerrel s ennél fogva inkább statisztikai adatokkal kísérlem meg azt.

A dataimat a 16 hazai és 31 külföldi intézettől kértem be. Azonban sem a hazai, sem a külföldi intézetek nem tartják nyilván volt növendékeiket s további sorsukat, haladásukat és boldogulásukat illetőleg sincsenek feljegyzéseik, s ezért megküldött adataik nem is lehetnek teljesek; de ennek dacára is értéküket lekicsinyelni nem lehet. A vett adatok szerint:

1890 óta a hazánkbeli 16 intézetből összesen 2083 siketnéma lépett ki; közülök azonban csak 858 (41%) végezte el a VIII. osztályt, tehát 1225, vagyis 59% a képzés teljes befejezte előtt hagyta el az intézetet; ez utóbbiak közül is több, mint fele már az alsóbb osztályokból maradt ki.

A kilépettek közül 1108-nak, 713 férfinak és 395 nőnek ismeretes a további sorsa. A férfiak közül 6 értelmiségi, 8 művészi, 570 (80%) ipari, 84 (12%), földmivelő ill. gazdasági pályán munkálkodik, szolga, munkás, napszámos közülök 39, magánzó 6. Ez említettek közül egyébként 4 polgári iskolában, 5 iparművészeti, 1 vincellér és 1 faipari szakiskolában is tanult.

Igen érdekes a férfiparosok eloszlása. Eszerint az 570 iparos közül cipész 139, asztalos 104, szabó 101, betűszedő 41, könyvkötő 24, fényképész 16, aranyműves 13, kőműves 12, szobafestő 11, faszobrász, kárpitos, kőfaragó és litografus 7—7, rajzoló 6, hentes és női szabó 5—5, cukrász, esztergályos, kovács és lakatos 4—4, borbély, műszövő, kosárfonó és mészáros 3—3, gubás, kályhás, kékfestő, mázoló, sodronyszövő, szijgyártó és fehérenemű tisztító 2—2, állattömő, aranyozó, bognár, bőrmetsző, bőröndös, cinkográfus, gipsz-szobrász, gyepmestersegéd, kádár, kefekötő, korcsmáros, kövező, kocsifényező, mézeskalácsos, órás, porcellánfestő, pék, paplankészítő, rézműves, térképrajzoló, textiliparos, üveges, üvegfestő és szűcs 1—1.

A nők közül legtöbb a háztartással foglalkozók száma 166

(42%); a többiek így oszlanak meg: varrónő van 162 (41%), cseléd 42 (10%), gépkötőnő 15, himzőnő 6, divatárusnő 2, vasalónő 1, keptyűvarrónő 1.

Mint ez adatokból kiviláglik, a tanult siketnémák aránytalanul nagy, 80%-a ipari pályára lép és ezek is főleg a cipész, asztalos és szabó mesterséget választják. Ugyanezt mutatják a németországi statisztikák is. Egy ilyen szerint 849 siketnéma közül szabó volt 112, cipész 98, asztalos 67, stb. A siketnémákat egyébként nemcsak hajlandóságuk, hanem a szülők szociális viszonyai és az intézetek oktatási rendszere is az ipari pályára tereli. Örvendetes tényként állapíthatom itt meg, hogy a siketnémák e téren, miként az valamennyi hazai és külföldi értesítésből kitűnik, legnagyobbbrészt jól állják meg a helyüket; legtöbbjük keresett munkás s *átlagos keresetük általában megegyezik a hasonló munkát végző épérezőkükével*; viszont azonban, természetesen akadnak gyengébb munkások is s nem egyszer fordul elő, hogy az ilyenek nem képesek munkát kapni; de nem kevésbé gyakran találkozunk oly esetekkel, midőn munkájukat nagy elismeréssel jutalmazza és igen jól díjazza. Így pl. Aufner János siketnéma betűszedőt, ki az Athenaeum nyomdában dolgozik, Beöthy László keresk. miniszter 1911. dec. 8. 100 koronás arannyal és elismerő oklevéllel tüntette ki; Kovács Imre 28 éves szegedi fényképész segédnek, ki a váci intézetnek volt a növendéke, ezidőszerint 300 korona havi fizetése van¹⁾; több siketnéma a magyar államvasútnál van alkalmazva, mint kinevezett nyomdászok, irnokok és nyugdíjigényük is van, ami azt igazolja, hogy szintén rendelkeznek a megfelelő képességekkel. Bécsben a cs. és kir. udvari és államnyomdában, továbbá a cs. és kir. katonai földrajzi (K. u. K. Militär-Geographische Inst.) intézetben, valamint a hírneves Freytag & Berndt-féle térképprajzoló intézetben nagyszámban vannak siketnémák alkalmazva vezető állásokban is s köztük 4-en királyi kitüntetés is kaptak. Némelyek mint művezetők is nyertek alkalmazást. Így Gorski T., ki a varsói üvegyár és Krasucki N., ki a lublini szivargyár műszaki vezetője.

Számos siketnéma iparos magát önállósítván, szorgalmával és ügyességével nemcsak keresett iparossá lett, hanem vagyont is szerzett magának és családjának. Így pl. Keviczky Péter szorgalmával és ügyességével gőzerőre berendezett asztalos műhelyt állított

¹⁾ Jelenleg mint egy kecskeméti fényképésznek művezetője, havi 450 korona fizetést kap.

fel Nagyhalomban, Welk Károlynak Keszthelyen kiterjedt kőfaragó és szobrász telepe, Chrien Gyulának pedig Selmecebányán jó forgalmú fényképész üzlete, Breuer Árminnak Bpsten könyvnyomdája van, Striegl Imre, magyar születésű siketnéma bőrmunkáival Bécsben oly kiterjedt üzletet létesített, mely tengeren túli országokkal is élénk összeköttetésben áll.

Feltűnő, hogy bár a növendékek szülőinek 54%-a földművelő, aránylag csak igen kevesekben, mindössze 12%-ban mutatkozik hajlandóság, hogy ilyen irányú foglalkozással biztosítsák jövőjüket. Talán nem tévedek, ha az intézetek oktatási rendszerében is keresem ennek okát. Pedig a gazdálkodáshoz, kertészkedéshez és vinnellérséghez feltétlenül meg van a rátermettséjük. Így pl. a váci intézet egyik volt növendéke, Sir Antal, ma Eger városának a főkertésze s ügyessége révén szakmájában messze földön ismeretes; Molnár Imre, a szegedi intézet volt növendéke, mint a szegedi áll. gyermekmenhely kertésze nyert alkalmazást; Schwartz József budapesti lakosnak (Váradi Zsigmondnak volt magántanítványa) nagy tehenészete és sertés-hízlalója van, s önerejéből nagy vagyont szerzett; Sugár Géza csornai nagybérlő és nagybirtokos nagy kiterjedelmű gazdaságát mintaszerűen maga vezeti.

Mint a fentebbi adatokból láttuk, a nők felette nagy száma (42%) háztartással foglalkozik, a többiek mint varrónők (41%), himzőnők, vasalónők, cselédek keresik kenyerüket. Ezekben általában kellően ügyesek. Az ő pályaválasztási terük, sajnos, igen szűkkörű; ennél fogva érvényesülési terük is kisebb, mint a férfiaké. Bizonyára ez a körülmény okozza, hogy a leányok nagy száma még mindig a háztartással foglalkozik, vagyis otthon segédkezik s még nincs önálló keresete.

Értelmi pályára, hazánkban és a külföldön, a siketnémák közül csak igen kevesen lépnek. Ennek okát ugyanazon körülményekben találjuk, amelyek a siketnémákat az ipari pálya felé vonzzák s azonkívül abban is, hogy az e pályákhoz szükséges ismeretek elsajátítása, megfelelő közép- és felsőfokú iskolák hiányában, nem is áll módjukban. Ennek ellenére is akadnak egyesek, kik magánúton magasabb tanulmányokat végeznek. Így — csak a jelenleg is élőket említve — dr. Kuntze V. Lipcsében és dr. Berend L. Kielben egyetemet is végeztek, és mint látjuk a dr. címet is elnyerték. Utóbbi egyébként születésétől siketnéma és ezidő szerint a kieli egyetemen a vegytan tanára. A bécs-döblingi intézet egyik volt növendéke egy nagy takarékpénztárnak osztályfőnöke, Essen-Ruhr-

ban egy Rentner nevű siketnéma fivérével közösen vett át egy jelentéktelen banküzletet, melyet felvirágoztattak és ma milliomosok hírében állanak. Egy magyar siketnéma pedig pedagógiai pályán működik, Lovas Gyula vívómester, akinek Budapesten jóhírű vívó iskolája van. Kudyn Ferenc, a prágai siketnéma-intézetnél mint rendes tanító, Karresch János pedig ugyanott mint rajztanár működik halló tanártársaiknak és feletteseiknek teljes megalégedésére. Piotrowska Stefánia Lembergben óvónői képesítést is szerzett; ugyanott Lubicz Olga, mint rajztanárnő, nyert alkalmazást.

Ugyanazok az okok, melyek az értelmi pályáktól visszatartják a siketnémákat, akadályozzák meg továbbá a tehetségesebb siketnémákat abban, hogy többen művészi pályára lépjenek. Pedig alig van intézet hazánkban, mely ne tudna felmutatni 1—2 növendéket, kikben határozott tehetség lakozik. A siketnémák szegedi intézetének is volt többek között egy növendéke, Paul Szabin, ki ritka művészi képességeinek adta tanujelét, de családi és egyéb körülményei miatt nyomdász lett; nevezett készítette e domborművet (l. a 245. lapon), noha ilyenféle munkát soha nem tanult.

Leküzdvé a súlyos akadályokat, hazánkban a művészet terén a következő siketnémák tűntek ki: Vaszary László szobrász¹⁾, Gerstner Ödön és Piller Frigyes festők, Budai István litografus²⁾, Endlich József és Hajnal Albert fametszők. Külföldről is nem egy elismert siketnéma festőművész és szobrász nevét közölték az intézetek értesítéseikben. Berlinben Burger F. siketnéma festőnek jóhírnevű festőiskolája is van. Valentin de Zubiaure Y Aguirrezabel spanyol siketnéma festőművészt mult évben a francia köztársaság elnöke akadémiai tisztté nevezte ki, neki adományozván a palmaágát a briliánssal; ugyane kitüntetésben részesült Perinó Károly, a párisi intézet volt növendéke is. Említésre méltók még Keller (Nürnberg) és Forstmann (Köln) festők, továbbá Woedtke (Berlin) szobrász, kiknek neve Németországban eléggé ismert. Schayer Gorska Mária, lebergi festőnő, Münchenben, Ortovszky szobrász a Flórenzi kiállításon aranyérmeket kaptak. Troll F. és Ostersetzer K., akadémiai festők, Bécsben és Schwarzböck Gy., akadémiai szobrász, ugyanott

¹⁾ Ő mintázta Cházár András mellszobrát (l. a 247. lapon) és véste márványba I. Ferenc királynak a szobrát. Rimaszombat város részére ugyancsak ő készítette el Ferenczy Istvánnak a szobrát is.

²⁾ 1913-ban elnyerte a székesfőváros koronázási jubileumi díját, 600 kor.-t, több pályázaton plakát tervezéseivel első díjakat nyert.

Készítette *Paul Szabin*, 16 éves siketnéma, vörös rézből,
saját képzelete szerint, minta nélkül.

A dombormű készítés technikáját nem tanulta.

Magyar Pedagógiai Könyvtár és Tantermélműzeum
Feliratt: 19... év... hó...

szintén elismert művészek. Lichtenfeld Adelina, pozsonyi születésű sn. táncosnő, a drezdai udv. operában arat nagy sikereket.

Bárha az a körülmény, hogy a siketnémát a hallás hiánya szinte leköti a látható világhoz, szárnyát szegi a fantáziának s lebilincseli a konkrét jelenségekhez és jóllehet, hogy a nyelvnek, melyet mesterségesen sajátítottak el, csak ritkán vannak teljes birtokában, a siketnémák között is nem egy figyelemreméltó író és költő akad. Ki nem ismerné pl. Krüzselyi Erzsikének szép verseit, melyekről Szabolcska Mihály is így ír: „mind szárnyas, szép költemények, miket olvasni nekem gyönyörűség és így másnak is ajánlanom édes és könnyű kötelesség“. Kívüle igen szép dolgokat írnak még Pohánka Margit és Tóth Mihály. Ugy gondolom, hogy nem élek vissza a m. t. hallgatóság türelmével, ha nevezettek egy-egy költeményét felolvasom; bizonyára gyönyörűsége telik bennük mindenkinek (közülök csak egyet közlünk).

Azt álmodtam . . .

Irta: *Krúzselyi Erzsike.*

Azt álmodtam, azt álmodtam
Egyszer régen,
Hogy a lelkem vídám, dalos
Kis madárként száll a légben.

A világló napba akart
Felrepülni
S a ragyogó napsugarak
Özönébe elmerülni.

Repült, repült, míg elfáradt
Gyöngye szárnya;
De csak vité, tovább űzte
Nagyra törő szomjú vágya.

Én aggódva néztem, néztem
A madárkát,
Amint alig libbenti már
Kimerülten két kis szárnyát.

Aztán eltűnt szemem elől.
— Vajh, felért-e?
S csak hiába kerestem őt
Vágyó szemmel fent, a légben!

Csüggedt fejem lehajtottam
S im, a porba'
Ott találtam a madárkát —
Összezúzva, eltiporva! . . .

Felébredve, eltűnődtem
Én ez álmon:
Kár énnékem gyöngye szárnyal,
Botor szívvel napba szállnom!

Jobb énnékem itt maradnom
Lenn, a porba'
Mint magasról visszahullni
Összezúzva, eltiporva . . .

Mint lapszerkesztők kiváltak Oros Kálmán és Adamovics Péter. Külföldön a siketnéma szerkesztőknek és íróknak egész sora ismeretes. Ha számba vesszük, hogy a siketnémák előképzettsége alig felel meg

Cházár András a váci Orsz. Siketnéma Intézet alapítójának szobra.
Készítette *Vaszary László* siketnéma szobrász.

A szobor eredetije a váci intézet kertjében van.

az elemi iskolának, kétségtelenül el kell ismernünk, hogy itt valód tehetségekkkel állunk szemben.

De más téren is találkozunk siketnéma kiválóságokkal; mint mechanikusok többen értek sikert találmányaikkal. Közülök fel- említem M. Reverdy périgneuxi mechanikust, kinek újrendszerű motorcsónakja, Lilienthal Justus dán siketnéma elektrotechnikust, kinek a siketnémák részére feltalált telefonja keltette fel a szak- emberek figyelmét. A bécs-florisdorfi mozdonygyárban a legkénye- sebb kivitelű modellek elkészítését Pollanetz Józsefre, a gyár sn. minta-készítőjére (modelleur) bizzák. Mint aviatikus kivált Californiában Rodgers, a jacksonvillei siketnéma-intézet volt növendéke, ki azon- ban 1912-ben lezuhant és agyonúzta magát.

Itt említem még meg azt a komoly formában jött hirt is, hogy Franciaországban a siketnémákat is be akarják sorozni katonáknak s részükre külön ezredekot állítanának fel.

Azonban méltán vádoltathatnám elfogultsággal, ha csak az érem szebbik felét mutatnám be, elhallgatván azokat a nehézségeket, melyeket az élet, gyakran pedig maguknak a siketnémáknak a jellembeli fogyatékosága gördít eléjük, akkor, amikor az egész életre kiható pályaválasztás előtt állanak. Nem kívánok e helyt bővebben foglalkozni a munkaadók bizalmatlanságával, mely, mihelyt ennek indokolatlanságáról meggyőződnek, amúgy is megszűnik. Lényegesebb hiba a siketnémáknál tapasztalható igen gyakori áll- hatatlanság, mely talán csak a nevelés hibája, de sokaknál lehet- lenné teszi, hogy valamelyik szakmában alapos kiképzést nyerhes- senek s gyakran változtatván helyüket, bizalmatlanságot is keltenek maguk iránt. Ugyancsak a nevelés hibájának kell tartanunk, hogy aránylag sokakban bizonyos úrhatnáság fejlődik ki, ami könnyen a dologtalanság megszokására is vezethet. Sokan meg, különösen az ügyesebbek, túlbecsülik munkájuk értékét és szertelen igényekkel lépnek fel munkaadóikkal szemben, kik viszont nem ritkán elég méltánytalanul a maguk javára törekszenek kihasználni egyes siket- némák élhetetlenségét, vagy tehetetlenségét. Nem csekély nehézséget okoz aztán az a körülmény is, hogy, mint láttuk, aránylag igen sokan, a tanulók 59%-a, a VIII. osztály elvégzése előtt hagyván el az intézetet, felette fogyatékos beszédképességgel lépnek ki az életbe és éppen úgy, mint azok a gyenge tehetségű siketnémák, kik csak az intézetek humanizmusából vergődhetek a felsőbb osztályokba, de anélkül, hogy a tananyagot elvégezték volna, hagyták el az intézetet, nem képesek magukat rendesen megértetni, s másokat

sem értenek meg jól. Ezek aztán természetesen kevésbé is boldogulnak, a mindennapi élet művelődésükre is kevesebb befolyással van s az intézetben tanultak jó részét is elfelejtik. Viszont a jobb képességűeknél és a némi hallással bíróknál, de főleg azoknál, kik bizonyos beszédmaradvánnyal léptek az intézetekbe, azt tapasztaljuk, hogy nemcsak, hogy nem felejtik el az intézetben tanultakat, hanem örvendetesen fejlődik beszédképességük és némelyik oly műveltséget sajátít el, mely a hasonló előképzettséggel rendelkező épérzékűeknél is ritkaság. Közülök akárhányan önszorgalomból idegen nyelveket is megtanulnak és a külföldet is felkeresik. Azok, kiket fentebb példaként hoztam fel s kik, mint láttuk, messze kiválnak társaik közül, szintén leginkább, bár nem kizárólag az ilyen siketnémák közül kerülnek ki.

Nagyon szeretik a tanult siketnémák a társaságot; az épérzékűek társaságát azonban csak az értelmesebb és jól beszélők keresik fel nagyobb szeretettel, míg a kevésbé jól beszélők inkább maguk közt igyekeznek szórakozást találni. Érdekes jelenség, hogy a vidékről jövő siketnémák, még a legnagyobb városokban is, mily hamar találhatnak teljesen ismeretlen sorstársaikra. Nagyobb városokban ifjúsági köröket, társasköröket, otthonokat, sportegyleteket alapítanak, multságokat, bálakat és kirándulásokat rendeznek.

Az egymással való érintkezésben sajnos nem ritka köztük az egyenetlenség (pl. most is ez okozta, hogy a tervezett kiállítás csak terv maradt). Nem való azonban az az általánosan elterjedt vélemény, hogy a siketnémák nagyon indulatosak. Egyenetlenkedésük is érthető; u. i. maguk között csaknem kizárólag jelekkel érintkeznek s e kifejezések tökéletlensége és árnyalatokban való szegénysége okozza aztán a félreértéseket, melyekből az egyenetlenség támad. Ép ily félreértés az oka a siketnémák látszólagos indulatosságának is; nem értvén t. i. a beszélőt, vagy nem tudván magukat megértetni, nagy buzgóságukban akárhányszor azt a látszatot keltik, mintha valóban nagyon fel lennének indulva; máskor meg a félreértések hozzák ki őket sodrúkból, de ugyanez történik az épérzékűeknél is ily esetekben s a hasonló vérmérsékletű és műveltségű épérzékűek indulatkitörései ilyenkor és más alkalmakkor is époly erősek, mint a siketnémákéi, csakhogy amit azoknál figyelmen kívül hagynak, azt itt mint feltűnő jelenséget általánosítják. Sőt, általában azt tapasztaltam, hogy a tanult siketnémák illemtudók és a jó modor elsajátítására különösen törekszenek. Sok panaszt hallottam arra nézve is, hogy jötevőikkel szemben hálátlanok; én ezideig az ellenkezőt tapasztal-

tam. Nemcsak volt növendékeim, de más tanult siketnémák részéről is mindig a legnagyobb tisztességtudást láttam s ragaszkodásuk oly nagy, hogy évek múltán is bizalommal fordulnak hozzám tanácsért, fontos életbevágó lépések megtételekor. Az azonban kétségtelen, hogy néha a naivsáigig hiszékenyek, máskor meg érthetetlenül bizalmatlanok; bizonyára ha jobban leereszkednénk gondolkozásmódjukhoz, ennek okát is megértenők, valamint azt is, hogy néha jötevőikkel szemben miért igaztalanok.

A nemzeti események és társadalmi mozgalmak iránt jórészt csak a tanultabb s több műveltséggel bíró siketnémák érdeklődnek melegebben, azonban pl. hírlapokat nagy szeretettel olvasnak valamennyien s a háborús események épúgy felkeltik érdeklődésüket, mint a sport, mozi, balesetek és hasonló jelenségek. Hogy egyébként a tanultabbak mily szeretettel olvasnak és mily sok irányú az érdeklődésük, erre nézve éppen ezidőszerint közöl a „Siketnémák Közlönye“ meglepő nyilatkozatokat. E nyilatkozatok kétségtelen bizonyítékai a siketnémák tanulás-vágyának. Azonban sajnos e tekintetben csaknem teljesen magukra vannak hagyatva; hiába mutatkoznak egyikben-másikban kiválóbb képességek, tovább-képzésük céljából semmiféle iskola nem nyitja meg előttük ajtait, sem az ipari, sem a gazdasági iskolákba nem vétetnek fel, sőt szomorúan értesültem arról is, hogy újabban az iparművészeti iskolának sem lehetnek már még magántanulói sem.

Következtetések.

Úgy vélem, hogy mindezekből, amiket az előbbiekben föltártam, immár mindenki megalkothatja azt a képet, amely a tanulatlan, az iskolából korán kilépő és a tanult siketnémáknak a társadalomban való elhelyezkedését bemutatja s nem lesz nehéz az elmondottakból leszűrni azt az igazságot, hogy

1. a tanulatlan siketnéma hozzátartozóinak, a társadalomnak és nemzetnek terhére van s nélküli azokat a képességeket, melyek őt a közműveltségnek részesévé tehetnék;
2. a megfelelően kiképezett siketnéma értelmes, munkás polgára a nemzetnek s mint ilyen részben az intellektuális és művészi, de főleg a gazdasági kultúrának értékes munkása. Legtöbben ipari pályára lépnek, de gazdasági és kertészeti munkára való rátermettséggel is bírnak.

Kevésbé képesek megfelelni az élet és kultúra követelményei-

nek a gyengébb képességűek és azok is, kik a képzés befejezte előtt hagyják el az intézeteket. Viszont messze felülmúlják társaikat azok a siketnémák, kik később siketültek meg s az intézetekbe való belépésük előtt már tudtak beszélni. A tanult siketnémáknál is bizonyos értelmi és jellembeli fogyatkozások mutatkoznak, melyek érvényesülésüket akadályozzák. És végül

3. aránylag sok siketnémában oly kiváló képességek mutatkoznak, melyeknek továbbfejlesztése a nemzeti vagyon és kultúra érdekében való kihasználása szempontjából is fontos.

Mindezekből az következik, hogy *a siketnémák bevonása a nemzetet fenntartó erők és a közműveltség tényezői közé a megfelelő magasabb fokú oktatással nem is annyira emberbaráti kötelesség, mint inkább közgazdasági és kulturális érdek.*

Solon, a görög bölcs, törvényszék elé kívánta állítani azokat, kik nem dolgoznak s minekünk sem lehet közömbös, hogy az a 28.000-nél több egyén, mint negatív vagyon, terhére legyen-e a köznek, avagy mint pozitív vagyon, az állam és kultúra támasztékává válják.

„Ha csak a zsemlye bétét, mondja Széchenyi, vagy kenyér héját, elvetjük, nem rezdül-e meg valamely érzés bennünk, mintha nem jól cselekednénk s ki egy darab kenyér elvetésén szinte megdöbben, százezreket, melyekért megannyi kenyeret lehetne vásárolni, legkisebb megilletődés nélkül szór ki.“

Fájdalom, teljesen így vagyunk a siketnémákkal is, mert minek nevezzük másnak, mint a nemzeti vagyon pazarlásának azt a tényt, hogy a hazánkban levő 6129 tanköteleskorú siketnéma közül még ma napig is csak 1757, vagyis nem egészen 29°/_o-uk részesül csak oktatásban. *Mint első és legfőbb követelmény lép tehát fel annak a gondoskodásnak a szükségessége, hogy valamennyi tanköteleskorú siketnémának a kiképzése lehetővé tétessék.* Ennek pedig csak egy módja van és ez: a tankötelezettség kimondása.

A tankötelezettség kimondásával egyúttal megszűnik az az állapot is, hogy egyes szülők idő előtt kiveszik gyermekeiket az intézetekből, miáltal most nemcsak, hogy sok erő, fáradság és költség vész kárba, hanem az intézetek hitelét is rontják. Könnyen nyerhet megoldást az a követelmény, hogy a gyengébb képességűek alaposabb, körültekintőbb, szemléltetőbb oktatásban részesíttessenek, figyelemmel arra, hogy az értelem hiánya a kezek ügyességének fokozottabb mérvű kifejlesztésével pótolassék. Ezidőszerint u. i. eredmény nélkül olyan erőfeszítést kívánunk tőlük, amely kimeríti

őket és esetleg szunnyadni hagyunk bennük olyan értékes képességeket, amelyek megvannak bennük. *Kivánatos tehát, hogy a gyengébb tehetségű siketnéma gyermekek egyelőre külön osztályokban, később a részükre létesített külön intézetekben nyerjenek oktatást.*

Ha ez megtörténik, a normális növendékek oktatása is nemcsak eredményesebb lesz, hanem a nevelésre, a gyermekek testi és szellemi képességeinek, jellemének a tanulmányozására is több gondot fognak az oktatók fordíthatni s akkor minimálisra zsugorodnak majd azok az értelmi és jellembeli hibák is, melyek a tanult siketnémáknál mint általános tulajdonságok mutatkoznak.

Mivel a siketnémák a gazdasági foglalkozáshoz is megfelelő képességekkel és rátermettséggel rendelkeznek, annak megkedvelése céljából, épúgy, mint ahogy a kézügyességi oktatás az ipari pályára készít elő, — *állíttassanak be a tantervbe oly órák, melyeken a kerti és gazdasági ismeretek taníttatnának.*

Erkölcseleg és anyagilag feltétlenül kifizető lenne, ha a később siketültek, az u. n. *beszédmaradványos növendékek szintén külön osztályokban nyernének bővített tanterv alapján oktatást.*

Különösen pedig fontosnak tartom, hogy *az intézetekből kilépő kiválóbb tehetségű siketnémák alaposabb képzése és további művelődése lehetővé tétessék.* Nem azt értem ezen, hogy részükre közép-fokú iskola állíttassék. Bárha az az egyéni meggyőződés, hogy ily iskola tananyagával egészen jól megbirkóznának a jobb képességű növendékek, mégsem tarthatom indokoltnak *középfokú iskolának a szervezését siketnémák részére,* mivel annak elvégzése után is kenyérkereső pálya nélkül állnának s nagyobb előképzettség mellett legfeljebb oly állásokba kerülhetnének, melyek jövedelmekisebb, mint a jóra való iparosoké. Tehát aránylag sokkal kevesebb fáradsággal s az államot kevésbé terhelő kiadásokkal biztosabb és jobban jövedelmező foglalkozást nyerhetnek produktív téren.

Azonban feltétlenül kívánatosnak és méltányosnak tartom, hogy *az értelemesebb siketnémák előtt megnyitassanak az alsóbbfokú ipariskolák s ezek sikeres elvégzése esetén a felsőbbfokúak is;* nyújtassék mód, hogy azok, kik tehetségüknek kétségtelen jeleit adják, *ujból látogathassák az iparművészeti iskolát,* továbbá a gazdasági pályára lépőknek *nyitassanak meg a földműves, kertészeti és vincellér iskolák is.*

Kétségtelen, hogy e tekintetben nagy nehézségek jelentkeznek, de nem leküzdhetetlenek. Ha pedig mégsem lehetne az akadályokat megszüntetni, *mint végső megoldást egy gazdasági és egy műipari*

iskolának (nem pedig foglalkoztatónak) a létesítését óhajtanám külön a siketnémák részére. Előbbi főleg a konyhakertészetet, fa- és virágkerészetet ölelhetné fel, utóbbi pedig a fa-, fém és agyagiparra (esetleg a festészetre és szobrászatra is) kiterjeszkedhetnék. Helyes mederben vezetve, egyiknek fenntartása sem igényelne több költséget, mint bármelyik rendes tanintézet.

A nők részére — tekintettel arra, hogy az ő elhelyezésük sokkal nagyobb nehézségekbe ütközik — *varró, gépkötő, keztyűvarró, himző és csipkeverő*, s esetleg *szőnyegszövő* foglalkoztatóknak a létesítése kívánatos.

Ezek lennének tehát azok az intézkedések, melyekkel a siketnémáknak az életben való boldogulását, a társadalomban való elhelyezkedését kedvezőbbé tehetnők és kulturképességüket fokozhatnók. Természetesen, e célt a tanítás intenzitásának a növelése is szolgálná. Az erre vonatkozó módozatok megjelölésére azonban ezúttal tárgyam keretében, nem terjeszkedhettem ki, mert hiszen ez oly kérdés, mely tisztán a szakoktatás keretébe tartozik. Mindenesetre azonban nagy hasznára szolgálna a tanult siketnémáknak, ha részükre az intézetek székhelyein *továbbképző kurzusok* is rendeztetnének, melyeken az intézetekben tanultak megismétlésén, s kiejtésük javításán kívül értékes gyakorlati ismereteket szerezhethetnének.

Jól tudom, hogy a felsorolt kívánalmak megvalósítása igen nagy nehézségekbe ütközik; de azt hiszem, hogy ezek nem leküzdhetetlenek. Ugy vagyok vele, mint mikor 14 évvel ennekelőtte fellebbvalóim kitüntető bizalma folytán július elején lementem az Alföld legnagyobb városába, hogy ott intézetet szervezzek. Nem volt egy fillérnyi pénzem, sem helyiségem, sem felszerelésem, de még siketnémák sem mutatkoztak. Hitetlenül csóválták a város urai fejüket s nem egy ismerősöm mondotta: „Te sem csinálsz itt intézetet!” De bizodalمامat pillanatra sem tudták megingatni: és szeptemberre megnyílt az intézet. Ezóta 150 növendékről kell gondoskodnunk, s mikor kérdik, honnan teremtjük elő az ellátásukra szükséges évi 30—35 ezer koronát, fájdalom, azt kell felelnem: nem tudom. „De hát, mondják, mi lesz, ha nem kerül elő a szükséges összeg?” „Elő kell kerülnie”, válaszolom. „De ha mégsem?!” „Lehetetlenség!” — felelem. Ez az erős hitem, még mindig bevált és hiszem, hogy a jövőben is úgy lesz.

Épily erős a hitem a siketnéma-oktatás jövőjében. „Mindenekelőtt bizodalom minmagunkhoz, mondja Eötvös, mert bármi ked-

vező körülmények között is senki sem éri el azt, mire önmagát képtelennek tartja“.

Ha visszagondolok ügyünk elmúlt 10—15 évi gyönyörű fejlődésére s ha látom, hogy azok, kiknek örökön élő nevéhez fűződik ez oktatásügynek nagymérvű fejlődése és felvirágzása, még ma is ott állnak ügyünk élén és szeretettel, fáradhatatlanul munkálkodnak annak javán, akkor méltán lehet erős a hitem és bizodalمامat nem vesztve, nem csüggedő reménységgel tekinthetek, tekinthetünk a jövőbe, mikor minden siketnéma a nemzetet fenntartó erőnek és a közmíveltségnek is, bár gyengén folydogáló, de állandó és becses forrásává lesz.

Végszó.

Alig néhány hónappal az előbbeni sorok megírása után súlyos felhők tornyosultak hazánk egén, majd megszólaltak az ágyúk s a háború vihara száguldott végig az ország egén, megakasztván az államgépezet minden szervének működését s elsöpörvén sok-sok nemes gondolatot, értékes eszmét . . .

A háború szele vitte el közülünk is a vezért, *Náray-Szabó Sándor* art, ki egy emberöltőn át volt irányítója, első munkása a magyar siketnéma-oktatásügynek, melyet elhanyagolt állapotából európai színvonalra emelt. Mélységes bánattal, szinte csüggedten álltuk körül nagy hallottunk ravatalát, de fenkölt szelleme él munkatársainak szívében-lelkében s a rövid csüggedést új munkakedv s az ügy biztos fejlődésében való megingathatlan bizodalom váltotta-váltja fel. Bizunk azonban, kik örökébe léptek, nemes szándékait ismerték s ezek megvalósításán és az oktatásügy előbbrevitelén hasonló odaadással és szeretettel munkálkodnak.

Intézeteink, az ügy munkásai és a néma tanítványok is egyaránt áldoznak a haza oltárán. A siketnémák munkája sohasem volt értékesebb mint most, a magyar siketnéma-oktatás munkásaira pedig a háború még újabb feladatokat is ró. Kik a hazáért küzdöttek s készek voltak érte vérüket-életüket áldozni, méltán elvárják annak polgáraitól, hogy rokkanttá válván, rajtuk segítsenek. Közülök sokan hallásukat vesztvén, kétségbeesetten nélkülözik azt a szervet, mely nekik egyetlen eszközük volt, mellyel másokat megérthettek. Amikor a gyűlölet világszerte vérben dózsöl s az emberszeretnek mégis oly nagyszerű példáit látjuk, a siketnéma-oktatás itthon maradt munkásai is felajánlották szolgálataikat, hogy a harctéren megsike-tülteket megtanítják szájról-olvasni, s visszaadják nekik újból élet-

kedvüket. Nem várnak érte semminemű elismerést; elismerés lesz nekik az a jóleső tudat, hogy kötelességüket teljesítették.

Ha pedig majd elhallgatnak az ágyúk, el a diadal örömmámora és visszatérünk mindannyian a kulturának ama templomaiba, melyekben a siketnémákat a közműveltségnek értékes tényezői közé törekszünk emelni és emeljük is, új korszaka nyílik a magyar siketnéma-oktatásnak, mely — rendületlenül hiszem — megakasztott szép reményeinket valóra váltja.

Egy vidéki iskola háborús pedagógiája.

Irta: **Obermüller Ferenc**, főreálisk. tanár, Esztergom.

(A Magyar Gyermektanu'mányi Társaságnak „A gyermek felfogása a háborúról” című országos adatgyűjtését szolgálja néhány adalékkal e cikk, amely az esztergomi áll. s. közs. főreáliskola 1914/15. tanévi Értesítő-jében „Iskolánk és a háború” címen megjelent cikkemnek a szerkesztő úr szíves felhívására készült kivonata s módosítása).

A tanító és nevelő munka.

A világháború viharának szele eljutott minden zúgába e hazának. Rengeteg emberi érték pusztult bele e gyilkos rombolásba, de nyomában nemcsak vérrózsák fakadtak: új értékek eleven zöld hajtása szökött kalászbba s az aratók közt talán a nevelőnek, a pedagógusnak volt a leggazdagabb aratása.

Statisztika még nem szól arról, hogy hány iskolában folyt a munka e háborús tanév alatt is, hányban szünetelt, hány iskola nevelt és tanított nagyjából rendes külső körülmények közt, hányban voltak a lakosság hangulata, az épület és a személyi kérdések nehézségei alig leküzdhető akadályai az eredményes munkának.¹⁾

¹⁾ Érdekes összehasonlításul álljon itt a következő két adat:

1. *Gyulai Aladár* a Népt. Lapja f. évi 7. sz.-ban (10. l.) az iskolaépületek lefoglalásáról szólván, azt írja: „Igaz, hogy pl. Berlinben az iskolák teljesen szabadok a háború alatt, de — folytatja a cikkíró — nem szabad megfeledkezünk viszonyaink különbözőségéről“ (!)

2. *Thaly Kálmán* a Magyar Könyvszemle 1881.-iki évf. 275—289 lapján, az annyi barbársággal vádolt kuruc seregek fővezéré“-nek, gróf *Bercsényi Miklós*-nak gazdag könyv- és kéziratárát ismertetvén, azt írja a kuruc fővezérről: „Bártfa városának pedig még a szomorú 1710-ik évben is megparancsolá, hogy *tüstént szállásoltassa ki a katonaságot az iskolából, mert ez az ifjúság szellemi előmenetelére szánt hely.*“

De a szórványos értesülésekből és személyes tapasztalatokból kettőt már is megállapíthatunk: az egyik az, hogy alig volt hazánkban iskola, hol a rendkívüli körülmények a tanító munkában kisebb-nagyobb nehézséget nem okoztak volna; a másik, hogy viszont nem volt még idő, mely nevelő munkára oly alkalmas lett volna, mint a mostani. A gyermeki lélek állandó feszültségében sokkal fogékonyabb volt, sokkal jobban reagált minden buzdításra, intésre, önkéntelenül feltárult tanára előtt és szinte várta irányítását, felvilágosítását a reá zúduló új benyomások forgatagában.

Habár mi az ország középterületén meglehetősen távol estünk a tulajdonképeni harcterektől és katonai operációs területektől, intézetünk még sem volt mentes a háború okozta zavaroktól. Intézeti épületünket a mozgósítás után a katonaság tartalékkórháznak foglalta le. Könyvtáraink legnagyobb része és szertáraink ott maradtak bezárva s ideiglenes helyiségben, két egymástól távol fekvő, semmiféle tekintetben sem megfelelő épületre (elemi iskolákba) szétosztva, szertárak nélkül folyt a tanítás egész éven át. A 15 tagú tanári testületből a mozgósítás hét tanárt szólított el, egy pedig külföldi tanulmány úton rekedt s így már az iskola megnyitása is sokáig kérdéses volt. Végre két segédtanerővel kezdtük meg az iskolai munkát, de a tanári karban a tanév folyamán beállott személyi változások is meg-megakasztották a tanulmányi menetet és a nevelő munkát.

E nehéz külső körülményekhez még más mozzanatok is járultak, amelyek tanító munkánkat megnehezítették: a nagy lelki feszültség, amely az idegeken uralkodott; a harctéri hírek, a hadi szerencse változandósága, a nagy háború állandó izgalmái elvonták az ifjúság figyelmét az iskolától; sok tanulónál a családi körülményekben beállott változások, a családfő vagy a családtagok távolléte, sorsának bizonytalansága, esetleg betegsége, sebesülése vagy halála nagyfokú lelki depressziót, sőt zavarokat idézett elő, amelyek hetek, sőt hónapok után is észlelhetők voltak; végül, de nem utolsó sorban, a határtalan drágaság következtében a legnagyobb részt szegénysorsú tanulóifjúságunk táplálkozási viszonyainak olyan megromlása állott be, amely általános testi erőállapotuknak nagyfokú hanyatlását eredményezte, (amint azt a nagyszámú mulasztások is mutatják) és így megbénította az ifjúság szellemi munkáját. A hiányzó családtagok pótlására sok helyütt a „deák“-fiúnak nagyobb mértékben kellett a házi, ipari vagy mezői munkákban segédkeznie. Ez, amíg egyrészt jótékonyan emelte önérzetüket, érezvén munkájuk fontosságát és

értékét, addig másrészt megbolygatta megszokott napirendjüket és megrövidítette a tanulmányokra fordítható idejüket.

Legsúlyosabban azon tanulókat sújtotta a háború, akiknek édesapja bevonult, a harctéren megsebesült vagy meghalt. Ez utóbbi esetek egyikében az illető tanuló súlyosan idegbeteg lett s még hónapok múlva is szenvedni ennek a csapásnak kóros következményeit. Az I—VIII. oszt.-ban májusig összesen 21 tanulónak (ca. 12°/_o) édesapja vonult be. A tanári kar minden tekintetben szerető megértéssel viseltetett e tanulók irányában és tanulmányi tekintetben is a legmesszebbmenő jóindulatot tanusította.

E sokféle zavaró körülmény közepette kétszeres buzgalommal, a nehézségek kellő mérlegelésével és szerető megértéssel folytattuk tanító és nevelő munkánkat. A tanulmányi eredményben itt-ott bizonyára lesznek kisebb hiányok, de viszont a háború felvetette ezernyi kérdésnek megvilágítása és megmagyarázása révén az ifjúság látóköre mérhetetlenül tágult, az eleven élet nyújtotta tapasztalati kincs bőségesen gyarapodott, ami mindenesetre sokszorosan felér az elvont iskolai tanulmányok esetleges hiányaival.

A belső változás talán még jelentékenyebb volt. Édesapjuk, testvérük, kedves rokonuk hollétének és foglalatának bizonytalansága, az életükért való folytonos aggodalom komolyabbakká és embertársaik sorsa, szenvedése iránt megértőbbekké tette őket. A háború ezer izgalma, idegen népek, idegen országok és azok idegenszerű viszonyainak érdekessége, a tüneményes hadi események megértésének természetes szükségérzete élénk érdeklődést fakasztott lelkükben, amely aztán a tanárok magyarázatainak, felvilágosításainak fülélve-figyelő meghallgatása, háborús-térképek, füzetek és könyvek, különösen a szemléltető képes újságok, folyóiratok mohó olvasása, tanulmányozása útján keresett kielégítést. E háborús év alatt a tanulók értelme nagy mértékben fejlődött; reális ismereteik gazdagon gyarapodtak, látókörük tágult és a mai tanulónak rengeteg olyan dolgról van legalább megközelítőleg tiszta képe, amiről a tavalyi gyermeknek még halavány fogalma sem volt.

De nemcsak értelmi, erkölcsi hatások is bőven érték lelküket. A tanári kar a háborús impulzusokat mindig értékesítette az ifjúság erkölcsi nevelésében. A hazaszeretet, vallásosság és emberiség erényei fogékony talajra találtak növendékeink lelkében; önkéntes és önzetlen munkásságra, áldozatkésztségre buzdítottuk őket; felébresztettük bennük az egyéni felelősség érzetét, az összetartozás tudatát; az egyéni és a nemzeti önérzet felkeltésével lelkesítettük

őket a csüggedés óráiban és a lelkünkkel tápláltuk a Gondviselésbe vetett gyermeki bizalmukat, hogy a magyarok Istene végül is győzelemre vezeti hadainkat.

Az ifjúság minden hétfőn, az első tanítási óra előtt a rendes előadás előtti imán kívül hazafias szellemű háborús imában, amelyet a 48-as szabadságharc idején mondtak az iskolákban, áhitatosan kérte az Egek Urát, hogy védje meg hazánkat és vezérelje győzelemre fegyvereinket. 1914. november hó 13-án testületileg vett részt a főegyházmegyei bazilikában az elesett hősök lelki üdvéért mondott requiemen, amelyet a főmagasságú biboros-hercegprimás úr pontifikált. A II. osztály növendékei március 15-én osztályfőnökük vezetésével virággal megrakodva kizarándokoltak a 48-as honvédek sírjához, onnét pedig felkeresték a mostani háború alatt elhalt hősök földi nyugvóhelyét, ahol aztán az osztályfőnök lelkes beszédben párhuzamot vont e két nagy idő hősei közt s beszéde után a meghatott tanulók virággal telis-tele hintették a frissen hantolt hősi sírokat.

Szeretetüknek és tiszteletüknek beszédes bizonyágát adták a VI. osztály növendékei, amikor a harctéren levő volt osztályfőnöküket levélileg többször üdvözölték s közülök többen az ő szerencsés hazatéréseért ajánlották fel önkéntesen végzett szent áldozásukat. Az alsó osztályú tanulóknak a „háborús kérdések“-re adott feleletei közt is (Mit tettek a katonákért?) többször találkozunk azzal, hogy imádkoztak és áldoztak a hadbavonult katonákért.

A segítő munka.

Az intézet tanulóifjúsága elismerésre méltó és sokoldalú tevékenységet fejtett ki a háborúval kapcsolatos kötelességek terén. Szüntelenül a tettekben nyilvánuló hazaszeretetre buzdítottuk őket és élesztettük bennük annak a tudatát, hogy bármennyit teszünk is a harctéren küzdő katonáinkért vagy azok családjáért, mégis örökre adósa maradunk azoknak, akik életükkel és vérükkel védik e hazát és védenek minket. Igaz, hogy tanulóifjúságunk legnagyobb részt szegénysorsú s ezért a tanári kar tagjai mértéket tartottak a tanulóknak a pénzbeli adakozásra való buzdításában; de annál inkább serkentették őket az elhagyott családok, gyermekek, a fáradt és sebesült katonák másnemű támogatására, segítségére, szives szolgálatkészésre, hogy ezáltal is felkeltsék lelkükben a jótetten való belső megelégedés boldogító érzését.

S habár a hadi jótékony célokra gyűjtött 718.68 korona összeg a mozgalomnak egyáltalában nem erőszakolt jellegére való tekintettel elég szép eredmény (egy-egy tanulóra átlagosan kb. 4 korona adomány esik), mégis nevelő szempontból sokkal értékesebb a tanulóknak társadalmi tevékenysége, meg azok a „mindenféle apró szolgálatok“, amelyeket a fiúk örömmel tettek a katonáknak, illetve hozzátartozóiknak.

Az ifjúság társadalmi tevékenysége az „*Ifjúsági segítőcsapat*“-ban meg az „*Ifjúsági tudakozó iroda*“-ban érvényesült.

Az „*Ifjúsági segítőcsapat*“-ot a három helybeli tanintézet (főreáliskola, főgimnázium, tanítóképző) vakációzó ifjúsága alakította a hercegprimás úr felszólítására és az aug. 12-től szept. 22-ig működött. A szolgálat lényege abban állott, hogy minden ifjút naponként két órai s hetenként fél napi őrökre, illetve munkára köteleztünk. A csapatnak önkormányzata volt, a tanárok csak felügyeltek, míg a rendelkezés a felsőbb osztályú tanulók közül kijelölt parancsnokokat illette, akiknek hivatalos ügyekben a tagok engedelmeskedni tartoztak. A munkában válogatni nem lehetett.

„Felajánlott munkásságunkat a jótékony bizottságok szívesen fogadták. Irodai munkát végeztünk a segélyreszorultak összeírásánál, az albizottságok üléseivel kapcsolatban, az Oltáregylet fehérenmű gyűjtésénél és heteken át a rendőrségen. Rendfenntartó munkásságunk főleg a népkonyhán érvényesült, azonkívül jelentékeny mértékben az aug. 18-iki katonanapon. A sebesültek megérkezése óta nagy szerepe volt a segítőcsapat tagjainak az ápolásban, a betegeknek kiszolgálásában. A kisebb diákokat leginkább őrsemekül és küldöncökül alkalmaztuk.“

„A segítőcsapat működésének főleg az ifjúságra nézve volt meg a haszna, mert idejét üdvös dologra fordította; résztvett erejéhez és tehetségéhez mérten a haza szolgálatában; megismerte a háborúnak a társadalomra tett hatását, mert bepillantott az aggodó szívekbe, a nyomorúság tanyáiba, de egyuttal a jótékony szívek áldozatkészségébe; a különböző működési tereken bővült ismerete, fejlődött ügyessége és találékonyasága; a sebesültek ápolásában a háború, az ellenségeskedés rettentő következményeit láthatta.“ (*Parcsami Henrik*, esztergomi szentbenedekrendi főgimnázium tanárának, az ifjúsági segítőcsapat lelkes szervezőjének és vezetőjének beszámoló cikke nyomán.)

A másik társadalmi szervezetünk az „*Ifjúsági tudakozó iroda*“ volt, amely szeptembertől májusig összesen 119 napon tartott hiva-

talos órát. Ezt az irodát is önállóan vezették a tanulók, de itt csak a felsőosztályok tanulói működtek. Az iroda nagyon népszerű volt, igen sokan fordultak hozzá, hogy beteg, megsebesült, illetőleg fog-ságba esett hozzátartozójuk hollétéről felvilágosítást nyerjenek. Az iroda levelezett a budapesti és bécsi Vöröskereszt-el, a budapesti és bécsi hadifoglyokat gyámoló irodával, a hadsegélyző hivatallal, az egyes ezredparancsnokságokkal és az ifjak azon iparkodtak, hogy a nagyközönségnek minél pontosabb, megbízhatóbb adatokkal szolgálhassanak. A szombati napokon különösen a heti vásárra mindenfelől bejött falusiak keresték fel nagy számmal az irodát, akiknek mindenféle ügyes-bajos dolgaikban, levélírásban vagy címzésben, postai megbízások teljesítésében, kérvények szerkesztésében stb. is igen sok esetben voltak segítségére ifjaink.

De tanulóink e társadalmi szervezeteken kívül is mindenféle gyakorolták a jótékonyt, ahol és amennyire csak tehettek, „sok szivességet“ tettek a katonáknak, illetve hozzátartozóiknak. Élelmiszert, cigarettát, ruhát ajándékoztak nekik; „ha elküldtek a boltba, elmentem és hoztam, amit akartak,“ mondja az egyik; több tanuló a gyakorlatozó katonáknak „inni való“-t vitt, vagy mikor pihenőjük volt, cigarettát osztogatott. Egy szegény postás fia „egy katona fiának két hónapon át ebédet és vacsorát“ adott. Már a IV. osztálytól kezdve másféleképen is támogatták a katona-családokat. Sokan magánbuzgóságából is levelet irtak a katonáknak hozzátartozóik helyett, „akik írni nem tudtak,“ vagy kérvényeket a katonák feleségei számára; vagy fölolvastak „olyan leveleket, amelyek a harctérről jöttek.“ Nyolcan vigasztalták „az elcsüggedt, siránkozó anyákat“ és árvákat; mások meg az „itthon maradt családokat“ felvilágosítással, jótanáccsal látták el. „Az elmenőket bátorítottam, az itthonmaradtakat pedig vigasztaltam,“ írja az egyik IV. oszt. tanuló.

A sebesültek ápolásában inkább a nagyobb tanulók buzgólkodtak, de találunk köztük buzgó III. osztályosokat is. A nagyok közül egy-kettő az ápolásban oly ügyességre tett szert, hogy a kevés számú orvos mellett szinte nélkülözhetetlenné váltak, sőt egy VII. oszt. tanulóknak legkedveltebb asszisztense egyik operációs hadikórházunknak.

Olyanok, akik semmit sem tettek a katonákért, elenyészően csekély számban (az egész intézetben 6-an) akadtak a kisebb tanulók között; de hogy ezek is érezték a hadi jótékonyt, szükségességét, mutatja egy kis diák példája, aki az egyik kérdésre (Mit tettek a katonákért, illetve azok hozzátartozóiért?) adott tagadó felelete után mintegy mentegetődzésül hozzáfűzi: „De édes anyám igen.“

Torna és játék.

Nélkülöztünk azonban e háborús tanévben egy fontos nevelő tényezőt, amelynek fontosságát ép e háború mutatta ki legvilágosabban: ez évben szünetelt intézetünkben a testnevelés, a *torna*. Tornatermünket lefoglalta a katonaság, tornatanárunk pedig bevo-
nult. Történt ugyan kísérlet arra, hogy a torna-kör keretében tanári felügyelet mellett legalább szabadtéri játékokat űzzenek a tanulók, de részint a rossz időjárás, részint a tanárok hivatali elfoglaltsága miatt állandósulni nem tudott. A belvárosi elemi iskolai épületnek, ahol öt osztályunk volt elhelyezve, udvara nincs s így tanulóink a tízperces szünetekben, tanári felügyelet mellett, az utcára voltak utalva. Jobban jártak azon három osztály tanulói, amelyek az u. n. „Kapu-iskolá“-ban voltak elhelyezve: ott legalább van udvar és minden szünetben kedvükre mozoghattak.

Különösen a II. osztály tanulói bőven éltek az alkalommal, de a többi osztályok tanulói is, ha a másik épületből a rajzórákra ide-
jöttek, örömmel követték példájukat. A II. osztály agilis főnöke csapatokra osztotta a tanulókat, akik eleinte az ő, később a kijelölt csapatvezetők vezénylete mellett mindenféle szabadgyakorlatokat, de főképen és legnagyobb kedvvel katonai rendgyakorlatokat végeztek. A „tízperc“ alatt hangos volt itt az élet: a levegőben 5–6 oldalról röpködtek a katonás vezényszók, amint azt a fiúk a helybeli újon-
cok kiképzésénél ellesték: „Habt acht! . . . links um, rechts um! . . . erster Zug, zweiter Zug . . . erstes Glied, zweites Glied¹⁾ . . . Zug Marsch! . . . Halt. ruht! . . .“ stb. Az egyik csapat ütemesen lépkedett, a másik törzshajlítási gyakorlatokat végzett, a harmadik futó lépésben kerülgette az udvart, stb. Csöngetéskor egyesültek a csapatok s a „rechst schaut!“ vezényszóra tisztelegve vonultak be tanáraikkal együtt az osztályba. E katonás gyakorlatokban a fiúk mindnyájan igen nagy kedvvel, sőt igyekvő komolysággal vettek részt, azt az egy pár akadémuskodót vagy kényeskedőt pedig jóízű tréfával, szelid gúnnyal iparkodtak a fegyelem megtartására bírni. A dobszó pedig csodákat művelt! Míg különben csak immel-ámmal sorakoztak s az utcán való menetelés közben sohse iparkodtak a sorokat megtartani, most a dobszó egyszerre eltüntette ezt a lanyha-

¹⁾ A német nyelvtan tanulásánál is felhasználtuk ezeket a vezényszavakat és rajtuk gyakoroltuk a sorszámnevek ragozását.

ságot. Bárhová mentek, ha csak az egyik épületből a másikba, dobszóval vonultak s oly büszke tartással, katonásan, hogy a szemlélőnek gyönyörűsége telt benne.

Mindezeket látva annál inkább feltűnt nekem, hogy az alább említendő „háborús kérdések“ alkalmával arra a kérdésre: „Szoktatok-e háborúsdit játszani?“ az I. osztályban 30 felelet közül 18, a II. osztályban 40 felelet közül 10, összesen 70 felelet közül 28, több mint egy harmada, „nem“-mel felelt a kérdésre; köztük olyan tanulók is, akik épen a leglelkesebben „exerciroztak“ az udvaron és másutt is. Ezt a különös jelenséget másképp nem magyarázhatom, mint azzal, hogy a gyermek ezeket a katonás gyakorlatokat, menetéseket, „roham“-okat, stb. komoly dolognak tekinti, ő nem „játszik“ katonásdit, hiszen az igazi katonák is szakasztottan úgy csinálják, mint ő! A mai gyermek háborúsdijátéka egyáltalában sokkal reálisabb, mint volt még nem oly régen. Nekünk még elég volt egy papircsákó meg egy seprűnyél, hogy igazi huszároknak képzeljük magunkat; a mai gyermeknek olyan puska kell, ha fából faragott is, amelynek mozgatható „ferslusz“-sza és levehető szuronya legyen, lövészárók és szuronyroham nélkül pedig nem is tartja „háborúsdit“-nak a játékot. A „nieder“-re belefekszik a pocsolyába, kiválóan ügyes a „fedezék“ megválasztásában s a „szanitéc“ ma egyik legkeresettebb szerepe a háborúsdinak. Érdekes, hogy azon 42 tanuló közül, aki felelete szerint, szokott háborúsdit játszani, csak kettő van olyan, aki ólomkatonákkal és építőkövekkel „játszik“, a többiek mind „igazánci háborút“ vívnak.

Talán nem lesz érdektelen, ha itt összefoglalóan leközlöm az egyik osztálynak (II. oszt. 40 tanuló) az V. „háborús kérdés“-re („Szoktatok-e háborúsdit játszani? Hogyan?“) adott feleleteit.

A tanulóknak épen egy negyedrésze (tíz, köztük egy pár különben verekedő természetű) nem szokott háborúsdit játszani. A többiek háborúsdijátéka nagyjában megegyező. A lövészárók öt feleletben található, kettőben pedig a vár is szerepel: egyszer „a domb volt a vár“ másszor „egy várat kőből“ csináltak, amelyet aztán szuronyrohammal bevettek, azt, aki a várat őrizte, fogságba ejtették és egy kis idő múlva eleresztették. A feleletekben elszórt adatokat összeállítva, körülbelül így történik a „háborúsdit“: A lövészárokból „tüzelnek“ a kis hősök, amit vagy hangos lármával jeleznek vagy pedig hanttal dobálják egymást. Akit a hanttal eltalálnak, az „vagy sebesült, vagy halott“ és annak „nem szabad többé játszani.“ Aztán „hurra“-kiálltással egymásnak szaladnak, „szuronyrohamot“ intéznek

az ellenséges lövőárok ellen; „akit megszúrnak, az meg van sebesülve s azt a vöröskeresztes ápolók elviszik“; végül földhöz vágják egymást és a lövészárkot elfoglalják; aztán „a sebesülteket felszedik és meggyógyítják“; akit bekerítenek, az fogoly és dolgoznia kell. Vagy az egyik tanuló leírása: „Sebesült katonákkal fölme gyünk a kórházhegyre, az erősebbek lent vannak a völgybe, a gyengébbek pedig fönt vannak a parton, akkor az alsók támadnak. Persze hosszú botokkal.“ Egyszerűbb játékforma a következő: „Két részre oszlunk, az egyik elbújik, a másik keresi; aki megadja magát, az a vesztes.“ Egy érdekes negyedik leírás így szól: „Először is a fegyvergyakorlatot megtanultuk. Azután a csapatot svarom léniába állítottam, a lövészárkunkat megszálltuk és tüzeltünk az ellenségre. Azután fejer stőlönt (Feuer einstellen-t) kiáltottam.“ Tengeri csatát utánoznak a párkányi fiúk, amikor „két csolnakkal a tón, egyik magyar, a másik orosz hajó“, játszanak háborúsdit. Két tanuló pedig ólomkatonákkal, dominóval és építőkövel „ostromolja a Dardanellákat.“

Háborús kiállítás.

A tanári kar állandóan élénk figyelemmel kísérte a háborúnak az ifjúságra és az iskolára gyakorolt minden hatását, többször — így különösen az ellenőrző és osztályozó konferenciákon — megvitatta azokat és a tanulságokat, amennyire azokat már most leszűrni lehetett, pedagógiailag értékesíteni igyekezett, illetőleg értékesíteni akarja a jövőben.

E célt szolgálták az ifjúság pünkösdi „háborús kiállítása“, valamint a Gyermektanulmányi Társaság „háborús kérdései“-re adott feleletek gyűjtése.

Az ifjúsági „háborús kiállítás“-t, amely tudomásom szerint hazánkban az első ilyen iskolai kiállítás volt s amelyet a körülményekhez mérten igen sikerültnek mondhattunk, e füzet más helyén ismertetem részletesebben. Itt csak annyit akarok megjegyezni, hogy én a kiállítás sikerét nemcsak abban látom, hogy tanúságot tett a tanulók gondolkodásáról, érzelmeiről, képzeletéről, felfogásáról, ügyességéről, hanem abban is, hogy a kiállított tárgyak, rajzok, csoportok, táblázatok, gyűjtemények stb. maguk is lelkesítő, nevelő és tanító hatással voltak az ifjúságra, új ismereteket terjesztettek, amennyiben sok-sok komplikált dolgot naiv egyszerűséggel, esetleg több oldalról, több vonatkozásban szemléltettek és megbeszélésre, kritikára, gondolataik kölcsönös kicserélésére ösztönözték az ifjakat. A másik jóté-

kony hatása pedig az volt, hogy a kiállításon fesztelenül összevegyült szülő, tanár és tanítvány, amely három tényező, sajnos, oly ritkán találkozik ily harmonikus együttérzésben. A tanulók örvendő dicsekvéssel mutogatták tárgyaikat a boldog büszkeséggel mosolygó szülőknek, rokonoknak, ismerősöknek, nekünk pedig csendes megelégedésünk telt a derült, sugárzó szemekben és örvendtünk annak, hogy sikerült egyrészt tanulóink lelkét e nagy idők lelkes szellemével és ezernyi tanulságával telíteni, másrészt a szülőkben és a közönségben is érdeklődést kelteni az iskola tanító és nevelő munkája iránt.

Adatgyűjtés a tanítói s nevelői munkáról.

A „háborús kérdések“-re (csekély változtatással) mi is megfeleltettük növendékeinket. A feleleteket a „háborús kiállítás“ rajzaival együtt beküldtük a Gyermektanulmányi Társaságnak, amely azokat a feldolgozandók közé sorozta s így e helyütt nem ismertetjük azokat. (A feleleteknek osztályok és kérdések szerinti összefoglaló ismertetését lásd az észtergomi főrealiskola idej értesítőjében.)

Hogy a tanári kar egyes tagjainak személyes tapasztalatait, észleleteit, valamint egyéni tevékenységét (nemcsak a tanítás háborús vonatkozásainak alkalmazásában, hanem az iskolán kívül is) jobban összegezhessük, e célból kérdőíveket köröztettünk a tanárok között. Az alábbiakban röviden közöljük azok tartalmát: a kérdéseket, a feleletek összegezéséből levonható tapasztalatokat, valamint a tanári kar tagjainak tevékenységét.

1. kérdés: *Miféle észrevételeket tett tanítványain általában az év folyamán?*

A tapasztalat az, hogy a tanulók élénkebbek lettek, a vallásos és hazafias szellem jobban áthatotta őket, mint máskor; érdeklődésük a háború mindenfajta hadi és politikai vonatkozására irányult és egyes tapasztalatok szerint részben elnyomta szorgalmukat. Fantáziájuk a háború kalandos eseményeiben bő anyagra talált és számos önálló felfogású rajzra ösztökölte őket, amelyekből dús anyagú kiállítást rendeztünk.

2. kérdés: *Hogyan befolyásolta a város állapota, hangulata az iskolai munkát?*

Az egyhangú tapasztalat az, hogy e részről igen káros befolyás érte az iskolai munkát. Így többek közt az ideiglenes helyiségnek semmiképen sem megfelelő volta, a szertárak hiánya, a városi intézkedések elégtelensége is károsan hatott munkánkra; de főképen az

a körülmény, hogy a város élelmezésének rendezetlensége következtében beállott óriási drágaság a legnagyobb részt szegénysorsú tanulójfűségünk hiányos táplálkozására s ennek következményeképpen általános testi erőállapotuknak nagyfokú hanyatlására vezetett (sok volt a vérszegény, sápadt, ájuldozó gyermek, stb.) Az élénk érdeklődésű ifjúság figyelmét e rendezetlenség, az intézkedésekben való kapkodás nem kerülte ki és bizonyára nem erősítette meg bennük a felsőbbes köteles gondoskodásába vetett bizalmukat.

Egyébiránt a város *hangulata* eléggé indifferens volt, úgy hogy e tekintetben sem izgató, sem gátló hatás nem érte az iskolát.

3. kérdés: *Miként nyilatkozott a különböző életkorúaknak az események iránt való részvéte?*

Az alsó osztályok tanulóinál ez elsősorban hozzátartozóik iránti aggodalomban nyilvánult. Mivel az események jelentőségét megérteni még alig képesek, inkább azok érzelmi oldala foglalkoztatta őket. A tízperces szünetekben meg egyéb játékidejükben nagy kedvvel végeztek katonai rend és menetgyakorlatokat és boldogan sugárzott szemük, ha dobszóval vonulhattak végig az utcán. Szívesen vállalkoztak mindenre, amivel a saját körükben a sikert előmozdíthatták (szederlevél-, fémgyújtás, jótékonyaság stb.)

A felsőbb osztályú tanulóknál ez a részvétel főképen lelkesedésükben nyilvánult. A harctérre vágyódtak, azon meggyőződéstől indítatva, hogy minden munkabíró tanulónak is kötelessége a hazáért fegyvert fogni. Leginkább a sorozáskor nyilvánult ez a lelkesedés: örömmel mentek katonának s a besorozottakra a többiek csendes féltékenységgel mint osztályuk büszkeségére tekintettek. Az értelműkre tett hatás abban a lázas érdeklődésben nyilvánult, mellyel az új híreket fogadták és az események okait fürkészték. Az észleletek közlésének vágya közös megbeszélésekben, esetleg „politizálás“-ban tört utat magának.

4. kérdés: *Tapasztalható volt-e azon tanulóknál, kiknek édes, apja bevonult, változás (hanyatlás) a tanulmányokban? Nem lehet-e ennek esetleg más oka is?*

Az alsó osztályuaknál (különösen I—II. oszt.) ez inkább volt tapasztalható, a felsőbb osztályuaknál alig. A már említett általános okokon kívül a szülőktől nyert értesítések szerint ennek minden esetben csak a fentebbi körülmény volt az oka.

5. kérdés: *Tárgyalt-e a tanár úr olyan olvasmányt (hányat? címük?), vagy más tantárgy (vallástan, történelem, földrajz, fizika,*

kémia stb.) keretében olyan részletét, mely (eleven) kapcsolatba volt hozható a háborúval?

Az olvasmányok kiválasztásánál, amennyire olvasókönyveink anyaga mellett lehetséges volt, tekintettel voltunk a háborús tárgyúakra vagy vonatkozásúakra. Tárgyalásuknál egyrészt mindig hangsúlyoztuk a múlt idők nagy tanulságait, másrészt kapcsolatba hoztuk a világháború eseményeivel és kiemeltük azok nagy fontosságát hazánk jövőjére vonatkozólag.

Az I.—VIII. osztályokban összesen 62 olvasmánnyal kapcsolatban szóltunk különösen a háborúról és annak egyes vonatkozásairól. (Magyar nyelvű volt kb. 38, német 19, francia 5.)

A többi tantárgyak tanárai is mindenütt tárgyalták a háborús vonatkozásokat.

Így a *vallástan* tanára a felebaráti szeretet és az V. parancsollal kapcsolatban kitért a háború borzalmaira.

A *történelem* tanára a tananyaggal kapcsolatban mindig ismertette a háború főbb momentumait.

A *filozófia* tanára a lélektanban, az érzelmek tárgyalásánál a hazaszeretetről szólva e nehéz időkben a hazaszeretet fenséges érzelmének különös ápolásának szükségét, jelentőségét és fontosságát fejtegette. Azonkívül a VIII. osztály tanulóival az iskolában olvastatta Szentpéteri Imrének a Középkisk. Tanáregyes. Közl.-ben megjelent „*Miért folyik a világháború?*” című cikkét.

A *fizika* és *vegytan* tanárai a tananyag megfelelő részeivel kapcsolatban a hadi eszközök technikájára is kitértek.

Az *ének* és *zene* tanításában is főtekintettel voltunk az ifjúság hazafias, illetőleg háborús hangulatára. Így többek között Petőfi—Lányi: Csatadalát hatszor adtuk elő és minden alkalommal mind az ifjúság, mind a közönség lelkét lobogó lelkesedésre tüzelte.

6. kérdés: *A tanítás anyagát stb., az iskola életében előforduló rendkívüli eseményeket hogyan használtuk fel a ma szükséges ismeretek nyújtására, érzelmek keltésére?*

A tananyagnak nemcsak történelmi, hadi és politikai vonatkozásait részesítettük figyelemben, hanem a földrajzi és néprajzi ismeretek bővítésére is törededtünk. A VIII. oszt.-ban a szaktanár a pszichológiai momentumokat is kidomborította. A matematikában és fizikában a számítások pontosságának, a rendelkezésre álló eszközök gondos és célszerű kezelésének fontosságát hangoztattuk. A német nyelv fokozottabb tanulására Németország becsületes, hű szövetségére való utalással ösztökéltük ifjainkat. Minden alkalommal hir-

dettük a hazafias önfeláldozás kötelességét. A hadi jótékonycélú gyűjtések alkalmával az igazgató és a tanári kar tagjai adakozásra, a szegények, özvegyek, árvák minden irányú támogatására, az ellenőrző és osztályozó értekezletek eredményének kihirdetésekor pedig e nehéz időkben kettőzött szorgalomra, önmegtagadásra, ernyedetlen munkásságra buzdították a tanulóifjúságot, utalva arra a nehéz munkára, amelyet harcban álló apáik és testvéreik, rokonaik a hazáért kifejtenek, akik elvárják azt, hogy itthon is mindenki kivétel nélkül megtegye kötelességét. Emellett az emberies érzelmeket, az egymás iránt tartozó tisztelet, szeretet, becsülés érzelmeit is iparkodtunk növendékeink lelkében megrögzíteni. A katonai szolgálatra bevonult tanulókat búcsúzásukkor osztályfőnökük társaik jelenlétében hű és önfeláldozó kötelességteljesítésre buzdította. Az egyik tanár a fiainak harctéri megsebesülése iránt felmerült érdeklődést felhasználta annak a meggyőződésnek megszilárdítására, hogy a szülőnek és a gyermeknek egyaránt kötelessége a hadviseléssel elkerülhetetlenül együtt járó testi és lelki szenvedést a végleges győzelembe vetett erős hittel, rátartó nemzeti öntudattal eltűrni.

7. kérdés: *Tartott-e a tanár úr külön előadást a háborúval kapcsolatban? (Az iskolában vagy azon kívül? Hányat? Miről?)*

Külön előadás csak kettő volt. Az egyiket az igazgató tartotta az iskolában a VIII. oszt. tanulói részére és ebben a háború okait fejtegette és magyarázta az ifjaknak. A másik előadást jótékonycélú nyilvános felolvasó-est keretében *Iványi Pám M. István* tanár tartotta a Fürdő-szállóban „Hét hónap Angliában“ címmel. A többi tanár külön előadást nem tartott, hanem adott alkalommal a híreket és eseményeket, a politikai és sztratégiai kérdéseket a fiúkkal megbeszélték.

8. kérdés: *Olvastak-e a tanulók sok háborús vagy hazafias tárgyú könyvet?*

Igen. Nemcsak tanáraik ösztönzésére, hanem belső szükségből. A kisebb fiúk inkább csak hazafias elbeszéléseket, csataleírásokat, a nagyobbak hadi vonatkozású értekezéseket, politikai fejtegetéseket és technikai leírásokat olvastak előszeretettel. Sokan közülök rendszeresen olvasták az újságot. De a legnagyobb mohósággal mégis mindkét csoportbeliek a képes újságok, folyóiratok után kapkodtak. (A „Vasárnapi Könyv“ nagy kelendőségnek örvendett.)

9. kérdés: *Változott-e (bensőségesebb lett-e) a háború folyamán a tanár és tanuló viszonya?*

Az egyhangú tapasztalat szerint a viszony tényleg bensősége-

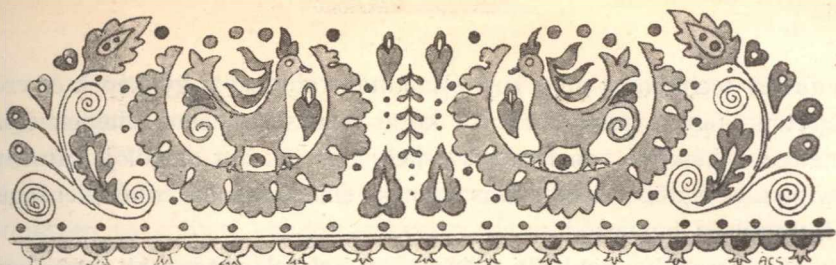
sebb lett. A háborús kérdések tárgyalása közben a társalgás, kifejezett engedély folytán, fesztelenné vált, de mindig határok közt mozgott. A tanulók ennek folytán sokkal nagyobb bizalommal voltak tanáraik iránt, mert érezték, hogy a haza szeretetében, az aggodalomban, mint a lelkesedésben a tanár és tanítvány érzelme találkozott, egy volt.

10. kérdés: *Tett-e a tanár úr valamit az iskolán kívül az ifjúság, illetőleg a szülők, általában a lakosság vezetése, gondozása terén?*

Iskolai nagy elfoglaltságunk mellett ez alig volt lehetséges. Az igazgató és négy tanár részt vett az „Ifjúsági segítő-csapat“ megalakításában és vezetésében, amennyiben félnapos beosztással felügyeletet vállaltak. Három tanár mint polgárőr a város lakosságának biztonsága és vagyona fölött őrködött, egy tanár vezette az „ifjúsági tudakozó irodá“-t és részt vett a sebesültek gondozásában. Az intézeti hittanár pedig mint lelkipásztor sok száz harcost lelki vigasszal erősített. Azonkívül egyénekenként és testületileg részt vettek a hadi jótékony célú gyűjtésekben és a hadikölcsön jegyzésekben. Ez utóbbiból az intézeti alapok 2400 koronát jegyeztek, de belevontuk az ifjúságot is, hogy szerény alapjaiból áldozzon a haza oltárán és mind a tornakör, mind az ifjúsági „Széchenyi Önképző-Kör“ lelkesedéssel „hitelezte az országnak“ a maga szerény 100—100 koronáját.

Ezek a mi mezőnknek kalásza a háborús esztendőben. Vértózsák mellett gyönyörű termés: egy értelmesebb, munkásabb, erkölcsösebb és vallásosabb, szociális érzéstől telt és erős nemzeti érzéssel felvértezett ifjúság: egy szebb, boldogabb jövő Magyarországot reményteljes, biztató ígérete!

PEDAGÓGIAI TÖREKVÉSEK.

A zenetanítás új módjai.

Irta: **Domokos Lászlóné.**

A zenével, az élet e csodálatos fűszerével, úgy vagyunk, hogy az emberek két táborra oszlanak: vannak zenét értő szakemberek és vannak finomabb zenei hatás élvezésére képtelen laikusok. Az előbbieket: egynehány papja a szépség templomának, őrizői a drága edénynek, melyből számukra a legmagasabb foka az örömöknek jut, szent áldozás és feloldódás misztikus teljessége.

Az utóbbiak nagy táborra azokból kerül ki, akik különösebb zenei hajlam nélkül, néhány éves zenei képzés nyomán keresik a zenei élvezést, de fogékonyságuk az átlagos megértés határán túl nem emeli őket.

Mi lehet ennek az oka?

Zenetanításban részesülnie kellene mindenkinek. Csodálatos rezdüléseket ad a muzsika a léleknek, mely az egész ember belső tartalmát színezi és elmélyíti. De ennek a zenetanításnak csupán az lehet a célja, hogy a zenei megértést, fogékonyságot, a harmóniák, szólam-vezetések finomságaihoz szükséges érzékszervi érzékenységet és befogadó képességet képezze és nem zenészeket, zenei szakembereket szakképzésszerűen kényszerítsen olyan utak megjárására, mely sehová sem vezet más hajlamok erősebb energiafogyasztása miatt, vagy hajlam híján.

Miért van az, hogy a legtöbb felnőtt a zenemegértés terén a gyermek fejletlen fokán marad, az érzéki ingerek: pattogó ritmus, félvad primitívség megbecsülője és minden zenei gyönyöre az operettek és kuplák területén található? Mert, ahogy a képek élvezéséhez nevelés kell, az esztétikai ösztön fokozatos és természetszerű fejlesztése, úgy a zenéhez még erősebben szükséges ez. De ahogy

a festés technikáját nem kell elsajátítani ahhoz, hogy képek élvezői legyünk, úgy a zenei technika korai kényszere sem feltétlen előzménye a későbbi zenei megértésnek. Sőt sokszor megöloje, amennyiben a legtöbb zenetanítás ennek elkedvetlenítő sikertelenségén elsatnyul és befejeződik.

Ismételjük, mindenki részesüljön sokkal gondosabb zenei képzésben, mint eddig, de ez a képzés legyen általános fejlesztése a zenei felfogásnak, mielőtt egy hangszer szaktanulmánya lenne és legyen a gyermek felfogásához, természetéhez, temperamentumához mért. Nyújtson a gyermeknek gyönyörűséget, járja át egész lényét boldogító és vidámító hatással, üdítse fel, mint gyöngyvirágok illata tavaszi erdőben.

A gyermektanulmány a gyakorlati pedagógia új útjait készítvén elő, a zenetanítás terén is a gyermek fejlettségi fokát és sajátosságát tekinti irányító tényezőnek. Kész reformprogramja van a zenetanítás terén is, melyet a szakképzés nagyképűségeitől és korai elvontságától akar megszabadítani legalább a gyermekkorban.

Kapronczay Mihály énektanár módszerére s az ő „*Képes Énekes könyvére*“, amelybe módszerét lefektette, óhajtom a szakkörök s még inkább a nem szakkörök figyelmét fölhívni. (Megjelent Lampel R. könyvkereskedésében. Wodiáner F. és fiai R. T. 1913). Ez a mű támogatja az újabb törekvéseket, amint-hogy gyermektanulmányi talajból is nőtt ki. Az elemi iskola III. osztálya számára készült e könyv és mindenben alkalmazkodik a 8—9 éves gyermek lényéhez és életének örömeihez. Dongók zenekara, egerek hangversenye, békák kuruttyolása, kedves barátaink: a tücskök vidám ciripelése, lakodalmások zenéje, csengetyűk, harangok, cintányérok csengése-bongása, — gazdag hímes szőnyege a képzelet világának viszi be a vidám gyermeksereget a hangképzetek birodalmába. A gyermek a maga ezerszer áldott világát éli ezen közben. Nem részesül halálos büntetésben, mint e sorok írója, midőn 8 éves első zongoratanulmányai közben minden figyelmét az kötötte le, hogy a kotta feketefejű emberkéi hogyan sétálnak fel egymáshoz a lépcsőn látogatóba, hogyan várják az uzsonnát és milyen hosszú orral baktatnak le újból a lépcsőn, mikor semmit sem kapnak. E könyvben a tücskök elragadó naívságban — a képeket külön dicséret illeti, — dombon sétálnak lefelé, mikor a hangok leszállását érzékitik meg és a furulyázó fiúk lépcsőn sétálnak felfelé a magasabb hangokhoz. A rigó a fának azon ágán ül, melyen az általa képviselt hangnak helye van a hanglépcsőn.

A környező világ hangbenyomásaiból minden megvan itt, ami a gyermeket érdekli. Az énektanítás itt a legtermészetesebb elemet használja fel eszközül: a gyermeknél mindenkor éber, mindenkor üde, hangulatos és élénk belső hullámozást keltő hangutánzást. A természeti és emberi hangok utánzása alapja a hangok érzékeltetésének és a tiszta énekhang kiképzésének. Az egyes hangokat nem önmagukban létezőknek tünteti fel, elvontan mindentől, ami a gyermek erősen konkrét világában kész tapasztalat, hanem a gyermekkel felfedeztetni a pintyőke hangjában, a dongó dongásában, a csengő csilingelésében az egyes hangokat. És ebben látok én különös értéket, hogy minden hang külön életet nyer, individualizálódik, nemcsak egymásból, egymás mellett él, mint a skálázható tanításnál, hanem külön-külön is behelyeződik a kis fülekbe és a hangközök tiszta képzését erősen megkönnyíti. Kedves a gyermek teljes megértésén alapuló játékos beállítás, a szerepkiosztás, megjátsztatás, a hangszerek utánzása, katonás felvonulások, a gyermek egész lényének lekötése és foglalkoztatása. A művészetnek: ez ősi játéknak, minden játékok legdrágábbjának, melyet még tőlünk sem vehetnek el, szegény felnőttektől, — játékos tanítása az egyedül természetes mód.

Még többet kívánnánk a gesztusokból, a ritmikus kihelyezésből. A gyermek nem tud ellenni pattogó hangoknak kézzel, vagy lábbal való kiverése nélkül. Ha ez járással is kapcsolatos, még jobb, mert a járás az első eredete a zenei időmértéknek.

Nagyon jó megoldást: a zenei hangoknak szemléletes megismertetése. A hangképeket: dongót, sárga rigót és ezüst csengetyűt keménypapírból kivágva feltűzdeljük a vonalrendszerbe, amivel megkönnyítjük a hangjegyolvasást. A dallamok szövege mindig gyermeki és vonzó.

Kapronczay rendszerét kérésemre egy nagy gyakorlattal bíró zenetanár és én magam is gyermekeken kipróbáltuk. A gyermekeknek sok gyönyörűséget szerzett a természetes módszer szerinti tanítás.

A zenetanítás reformjáról szólva, pár mondattal meg kell említenem, amit már e téren tesznek és amiről közvetlen tapasztalásból számolhatok be.

Montessori Mária kisdedóvóiban a hallás szervének fejlesztéséből indulnak ki. Sötét szobában egyenként nevíkőn szólítják a gyermekeket, kik a hang irányában megindulnak. A szólító hang mindig halkabb lesz és a gyakorlás folyamán hozzáalkalmazódik a fül. Ez játék formájában történik, kitalálós-szólító játék formájá-

ban, ami a gyermek figyelmének erős koncentrálását teszi lehetővé. Később a gyermekek harangjátékot kapnak, ennél jobb a kis füttyülők sora. Saját játékokon próbálgatással meg kell találni a megadott hanggal azonos hangot.

Az egyik londoni Montessori-féle kisdedovóban már dalok nyomán való mozgási játékokat volt alkalmam látni. Az angolok ezt majdnem önállóan fejlesztették ki, mert az olasz dalokat nem használhatták. Soha szebb gyermek-énekeskönyvet elképzelni nem lehet, amilyen az angoloké. Bájos szöveg, egyszerű dal és csodálatos színes illusztrációk hozzá, Rackham finom ujjai nyomán. A tanítónő hangulatosan játszik és a gyermekek mozdulatokkal utánozzák a dalt. A karlendítéseken Dalcroze hatása látszik, de gyermekibb formában. Egy kisleány különös egyéni módon táncolt és hajladozott a dalok nyomán, a többi kényszer nélkül kevésbé sikeresen haladt.

Dalcroze a ritmusérzék fejlesztését előbbre valónak tartja a hangfelfogás fejlesztésénél. Negyven-ötven helleraui munkás-gyermekeket láttam *Dalcroze* vizsgáin, 4—6 éves gyermekeket, a különféleképen variált ritmus tökéletes kifejező készségével.

Nálunk *Ságody* Otmár zenetanár hangoztatja évek óta a természetes módszer elvét a zenetanítás terén a zenei szakirodalomban. Ellensége az időelőtti tisztán gépies mechanikai gyakorlatoknak, mely érdeklődést nem kelthet. A rajzitanítás a gyermek ösztönszerű rajzolgatását veszi alapul, mért ne lehetne a zenetanításnak is a gyermek énekelgetéseiben megnyilvánuló zenei ízléséből, felfogási határoltságából kiindulni. A mai zenetanítás nem választja külön a zenei szakképzést a zenemegértéstől. Az új módszert az *Új Iskolában* fogjuk először kipróbálni.

A modern zenetanításban teljes rendszert persze *Dalcroze* állított fel, kinek szellemében sokféle újítás történt. Baselben kitűnő tanítványa van *Dalcroze*-nak, ki olyan területre is átviszi *Dalcroze* újításait, ahol nála ez nem szerepel: a népiskolai énektanítás terére. *Paul Boepple* erről szóló könyve: *Die Elemente der Musikalität*. *Präparationen für den Gesangunterricht in der Volksschule*. Valójában középiskolára alkalmas *Boepple* módszere, annyira rendszeres és kevésbé gyermeki. Nagyon ajánlható mégis énektanítói szaktanfolyamainkon nagyobb gyermekeknél való alkalmazás céljából. Igen részletes, pontosan útbaigazító vezérkönyv. Abból indul ki, hogy a hangok világa az embernek idegenebb a mozgások területénél. A zene tanítása induljon meg rendszeres kísérleti mozgás-tanítással. A járás a gyermekkor első zenei időmértéke. Rövidebb, hosszabb meg-

szakítása a járásnak a hangértékek előgyakorlata. A zenetanításhoz azért szükséges, mert a különböző időértékekbe rendet és nyugalmat hoz a fej és kéz szabályos mozdulata.

A zenetanítással kapcsolatos ritmikus gyakorlatoknak külön tanfolyama van jelenleg a fővárosi énektanítók számára, ami ez elvek hazai térhódítását mutatja.

De gyermektanulmányi alapon, igen természetes módon régen alkalmazza a ritmus-gyakorlatokat *Takácsné* Berényi Ilona egész spontán formában a kisdedővíi korban.

Amikor a kicsinyek iskolába készülnek.

Irta: **Neumann Hilda** székesfőv. óvónő Rákosfalván.

Közlése helyszüke és a hadi állapot miatt késett.

Elmult hát ez az év is, itt hagynak az én kislányaim és kisfiaim, már nem az enyémeik. Ki hallgatja meg őket, ha fáj valamijük, ki fogja őket simogatni, cirógatni! Már nem játszunk többé együtt, nem mulatunk, nem dalolunk együtt. Ime, megkezdődik a munka! Igaz, dolgozik a gyermek az óvodában is, de az iskolai munka mégis más, itt meg kell másnapra tanulni a leckét. Voltaképpen csak addig gondtalan igazán a gyermek, míg az óvodába jár, mert itt mindent csak játszva, kényszerűség nélkül cselekszik. Mikor egy évvel ezelőtt átvettem az én kis svábjaimat, nem is mertem remélni, hogy ilyen szépen fejlődnek, bizony nehezen barátoktunk. Ismertem a kültelki gyermekeket, de nem ezt a fajtáját. Oh én kis vadvirágaim, milyen bájosak vagytok ti a ti tudatlanságtokkal, hogy figyelik a mesét, milyen tágra nyitott szemmel, még a szájacskák is nyitva maradnak. A Mikulás bácsi igaz voltát, a néni aranycsőrü madarát, aki nekem elmeséli az ő viselt dolgaikat, mind-mind elhiszik. Tudom határozottan, hogy a többi kültelki gyermek egészen más. Mivel mind méltó anyag a tanulmányozásra, sokat foglalkoztam velük, szüleikkel is, hogy közelebb férközzem a gyermekekhez. Ez sikerült is. Megszerettük egymást nagyon. Az év vége közeledett és én fájó szívvel gondoltam a válásra. Mint viselik magukat majd az iskolában? Fogják-e őket oly nagyon szeretni, hogy teljesen megismerjék a természetüket! Hány gyermekem van, akinek dacosságát csak szép szóval lehet megtörni. A másik csak akkor lesz bátor, ha simoga-

tással, mosolygással fogják buzdítani és mindegyikkel másként kell bánni, hogy eredményt érjenek el velük. Hiszen oly sok függ a tanítótól, vajjon hány gyermek gyűlöli meg az iskolát, mert félreismerték és nem úgy bántak vele, a hogy kell.

Erről beszéltem egyszer egy úrnővel, ki egyike a legideálisabb tanítónőknek (a gyermekek rajognak érte). Ő azt a tanácsot adta, hogy ha már úgy is jegyzek róluk, írjak olyan törzslapokat, mint írnak ők az iskolában. Az alsóbb osztályok vezetői ezt aztán év végén továbbítják.

Persze nekem nem volt könnyű a munkám, mert ha a mi rendelkezésünkre is állna olyan nyomtatott törzslap, mint a minő egyszer a *Kisdednevelés*-ben megjelent, bizonyára gyorsabban menne. Én tudom, hogy mindnyájan szívesen töltenék ki az ilyen lapokat is, az óvónők oly nagy szeretettel bánnak a kisdedekkel, hogy szívesen hozzák meg ezt az áldozatot értük. Gondoljuk, hogy milyen nagy segítségükre vannak az ilyen jellemrajzok a tanítónőknek és általuk a mi kicsinyeinknek! Hiszen mindig szeretnők az óvoda és iskola között a kapcsolatot megteremteni; ez már egy lépés volna. Hogy milyen kedves munka volt! A mint írtam róluk, olyan meghatottság fogott el, itt látom az én Sanyi barátom nyílt, bátor tekintetét, Heddi ke kíváncsian függeszti rám az ő édes szemét, vajjon mit írhat a néni. Hát Gyuri fiam, te is itt vagy, ragyog a te hűséges szemed, mert megcirógattalak. Gyere csak Kálmán barátom, mert ha pajkos, huncut vagy is, én mégis szeretlek. No Ilonkám, szilaj kislányom, rólad is írok ám! Gyertek-gyertek, kis bogaraim, hiszen nekem oly kedvesek vagytok mind-mind.

Írás közben annyi kedves dolog, annyi apróság jut eszembe róluk. Hiszem, hogy ez az idő volt az ő életük legderűsebb, legragyogóbb szaka, azon igyekeztem mindig, hogy oly nagyon jól érezzék magukat az óvodában, hogyha valamikor felnőtt korukban, a csalódások, keserűségek idején, visszatekintenek az elmúlt időkre, az óvodára mindig szívesen, szeretettel gondoljanak. De szomorú is az olyan ember élete, kinek nincsenek gyermekkorából színes, meleg emlékei. Ejnye-ejnye, Hilda néni, hová kalandozik az ön képzelete. Egy pár érdekesebb dolgot szeretnék itt közölni, néhányat abból a sokból, amit az iskola számára írtam és át is adtam. Ha csak egy kevésbé segítettem a kicsinyeknek ezzel a munkámmal, végtelen öröömre fog szolgálni. Egy pár hónap múlva ezt is meg tudom. Hál' Istennek, ilyen buzgó hivatásukat szerető kartársak mellett kapcsolatot is tudunk teremteni az óvoda és iskola között.

Megjegyzés. A jellemléírások az 1912—13. isk. évről szólnak. Minden gyermek életkorának részletes jelzése (év és hó) az 1913. év június havára vonatkozik.

1. Irma, 6 éves 6 hónapos. Atyja vasuti hordár. Jó magaviseletű, szorgalmasan jár óvodába. Engedelmes, pajtásait szereti és szívesen segít nekik. Minden munkában ügyes, munkája mindig rendes. Hallása jó, élénk felfogású, értelmes gyermek. A csoportomnak legügyesebb gyermeke volt, igaz az is, hogy már decemberben töltötte be a 6 évet, iskolába nem irathatták, mert gyenge és beteges volt. Rendkívül érzékeny, hamar sír. Az év elején sokat vesződttem vele, mert ha a munkája nem sikerült, sírt és nem mert újból hozzáfogni. Lassanként megérttettem vele, hogy én, ha nem is tud valamit, nem haragszom reá, szívesen tanítgatom, hiszen én is voltam olyan kicsi, mint ő, én sem tudtam mindjárt, de erősen akartam és így megtanultam. Nagyon jellemes gyermek, nem hizeleg csak annak, akit szeret. Ha sírna az első napon az iskolában, egy barátságos tekintet, egy simogatás megnyugtatóná és ha a tanítónéit megszerette, egyike lesz a legjobb növendékeknek. Dorgálni ritkán kellett és akkor is négy szemközt tettem, megmagyaráztam neki, hogy szomorúságot okoz nekem, a kicsike hozzám simult és megígérte, hogy máskor nem lesz okom reá haragudni, csak szeressem őt.

2. Ilona, 6 éves 1 hónapos. Atyja szerelő. Azok közé tartozik, akik tavaly kerültek az óvodát. Nehezen nyertem meg a szeretetét, vad volt; eleinte, ha megcirógattam, elhuzódott, nem akarta, hogy törődjem vele, többnyire durcásan a sarokba vonult. Nem hagytam abba. Ha azt hitte, hogy nem figyelek reá, oda nézett, szemmel kísért. Lassanként nagy türelemmel magamhoz szoktattam, de még nem mertem a többiek előtt szavaltatni. Már résztvett a játékokban, élénk lett. Nagyon megszeretett, világért sem maradt otthon, dacára annak, hogy messziről jön, a legrosszabb időben is itt volt. No most kiszólitottam verset mondani, mennyi hibája volt, halkán beszélt, az utolsó szavakat elnyelte, bizony, ha nem szerettük volna egymást olyan nagyon, nehezen hagyja el ezeket a hibákat. A munkához mindig biztatás kell neki most is. Nagyon szépen megtanult tornászni, táncolni, okos és nagyon élénk lett, de bármilyen élénk, az első intő pillantásra megint jó a kis Ilonka. Nagyon féltékeny és ha más gyermek hozzám simult, el akarta lökni, ha nem engedtem, durcáskodott. Bíz sok beszédbe került, míg megértette, hogy ez helytelen és ma már ritkábbak ezek a jelenségek. Általában kedves, ügyes gyermek.

3. György, 6 éves 5 hónapos. Atyja napszámos, anyja varrónő. A hire az volt, hogy ő legrosszabb gyermek. Az édes anyja is panaszkodott reá. Munkája rendetlen és piszkos volt. Hiába hívták ki verselni, ő ugyan nem beszélt. Nagy türelem és végtelen nagy szeretettel ezt a dacos gyermeket magamhoz szoktattam. Most már könnyű volt reá hatni, nem szeret dolgozni most sem, de mert szereti a nénit, hát a munkáját is elvégzi. Hangosan, bátran szaval. Tisztábban dolgozik és főként már nem az a fékezhetetlen, rossz gyermek. Igazán meghat az ő szeretete, ha azt hiszi, hogy nem veszem észre, megsimogatja, megcsókolja kezem. Ha megsimogatom vagy néhány kedves szót kap, felragyog a szeme.

Nagy figyelmébe ajánlom a tanítóbácsinak, büntetéstől dacossá lesz és nem fog tanulni. De ha érezni fogja a tanítóbácsi szeretetét, nagyon ügyes gyermek lesz.

4. Heddi, 6 éves 5 hónapos. Atyja iskolaigazgató, anyja tanítónő. No most kell megmutatnom, hogy tudok e tárgyilagos ítéletet, jobban mondva véleményt mondani. Vajjon nem tesz-e a szeretet elfogulttá? Majd megmondja a tanítónéni! Bizony fáj, hogy elhagynak a hiveim, de a legnehezebben esik a válás ettől a gyermektől. Milyen csendes volt, mikor ovodába kezdett járni, most élénk, szívesen játszik velünk. Egyet mindig szeretett, rajzolni, most minden munkát szeret, lassan dolgozik, de pontosan, főleg nagyon tisztán. Már megtanulta az s és sz betűt is. Az első időben a versekből csak egy sort tanult meg, sokat foglalkoztam vele, kezdett kerek mondatokban beszélni. Most már megtanulja a verseket, de még mindig halkán beszél. A zenei hallása is nagyot fejlődött. Milyen ügyetlenül mozgott eleinte, ma szépen vezeti a sort, tornászik és ami a legnehezebben ment, a tánc, ma az is elég jól megy. Arra is rászoktattam, hogy foglalkozás alatt kiszaladgálni nem szabad. Nagyon jó, engedelmes és rendkívül szerető lelke van. Ép úgy áhítja a szeretetet, mint a virág a napot. Mindenkihez jó, a nálánál gyengébbeket szívesen segíti. Hálás minden jó szóért, simogatásért. Rendkívül finom és megéltő lelke van. Reggel egy ideig bágyadt, hozzám simul és beszélgetés közben felélénkül. Végtelen nagy öröm fog el, ha látom gyülekezés alatt, mint játszik, önállóan játékot rendez, örülök, hogy mi lett a régi csendes gyermekből.

7. Sándor, 6 éves. Atyja ácsmester. Pajkos, élénk, de a mellett mégis szófogadó gyermek. Ha hibát követ el, bevallja és meg is bánja. Habár pajkos, még soha sem kellett megbüntetnem. Szeret dolgozni, különösen rajzolni. Értelmes gyermek. Azt hallottam róla

hogy nem akart soha verselni, ha kihívta a néni. Az év elején, mikor az első verset tanultuk, kiszólitottam, sírva fakadt, nem hagytam abba, másodszor, harmadszor is így jártam vele. Mikor kissé megbarátkoztam vele, megmagyaráztam neki, hogy én úgy örülnék annak, ha ő verset mondana, mert tudom, hogy ő ügyes gyermek, el tudja a verset mondani. Nagy türelemmel és mindig szerető szóval rávettem, hogy beszéljen, milyen öröm volt az! Az én kis Sanyi fiam belátta, hogy hisz ez nem olyan nehéz dolog, meg a néni örül is neki, mindig bátrabb lett és ma már nyoma sincs a félénkségnek. Ragaszkodó, de nem hizelgő. Nagyon szeretne már iskolába járni. Rendkívül őszinte és bátor gyermek. Ha átlép a határon, a néni intő szavára mindig helyre állt a rend, mert önérzetes és nagyon szégyenli, ha dorgálják.

8. Paula, 6 éves 2 hónapos. Atyja gázgyári pénztáros. Nagyon szép gyermek és valószínű, hogy ezt sokszor hallotta, mert nagyon elbizakodott volt. Elejnte a munkáját rendetlenül, nem törődéssel végezte, a mellett ő magát mindig dicsérte. Én nem voltam a munkájával megelégedve, felébresztettem a becsvágyát, igyekeztem megértetni vele azt, hogy a néni dicséretét ki kell érdemelnie az ügyes gyermeknek. Négyszemközt megmutattam neki a gyöngébb gyermek munkáját. Lásd kislányom, Mancika milyen kicsi és milyen szépen dolgozik. Fukarkodtam a dicséretekben és sokszor kérdeztem tőle olyat, vagy végeztettem vele olyan munkát, amiről tudtam, hogy nem tudja. Szembeállítottam vele az ügyesebbet, mert ki akartam belőle az önteltséget irtani. Némileg sikerült és most az iskolának kell folytatni, mert a gyermek értékes. Ügyes a munkában, gyönyörűen táncol és tornászik. A verseket nehezen tanulta meg, de nem is felejt el őket. Szorgalmasan jár ovodába, nagyon élénk és kissé önző. Szigorú, de mégis szeretetteljes bánásmódra van szüksége. Zenei hallása nem valami jó. Feltűnő jó tulajdonsága a kisebbek iránti nagy szeretete és azok védelmezése az erősebbekkel szembe.

JOG ÉS VÉDELEM.

A házasságon kívül született gyermek jogállása.

Irta: **Sebők Dezső dr.**, Budapest.

Jogi helyzet a multban és jelenleg a különböző államokban.

A házasságon kívül született gyermek jogviszonyainak tárgyalásánál két tábor szokott alakulni. Az egyik tábor elveit a *család* jogintézményéből származtatja, s a házasságon kívüli tényleges állapotnak sem jogi hatályt, sem jogi következményeket nem tulajdonít és az ilyen, szerinte vétkes összeköttetésből eredőket magánjogi viszonyaikban jogképesség tekintetében azok alá helyezi, akik olyan összeköttetésből erednek, amelynek előzménye, valamilyen államilag szentesített és formához kötött ünnepélyes jogügylet volt.

A történetben ezt a felfogást az egyházjog és a XIII. század viszi a legerélyesebben diadalra, míg megelőzőleg, még az államalakulások előtt, az emberi fejlődés legalsó szakaszán, a gyermek teljesen az anya családjába tartozik, az anyai jog (*Mutterrecht*) uralkodik.

A nő társadalmi helyzetének emelkedésével, tekintet nélkül házasságon kívüli, vagy házasságból való származására, a gyermek a férfi családjába, törzsébe kerül, s teljesen egyenlő jogokat élvez. A görögöknél és rómaiaknál a „*consensus facit nuptias*“ elve nem kötötte ugyan szigorú formákhoz a házasságot, de a liberális natu-
rales már nem teljesen egyenlő magánjogi állásúak.

Justinianus törvénykönyve már szabadelvűbb és a házasságon kívül született gyermeket apja hagyatékának $\frac{1}{6}$ részében részelteti, sőt ha sem törvényes gyermek, sem özvegy nem maradt, őt tekinti törvényes örökösnek, sőt közjogilag is lehetővé teszi a házasságon kívüli születés reparálását és ezt ahhoz köti, hogy egy távoli gyarmatban az illető tisztséget vállaljon.

E kérdések tárgyalóinak másik táborára abból indul ki, hogy

az egész emberiség egy nagy család. Az abszolút jogegyenlőség elve alapján kívánja, hogy a szülők könnyelműségeért a gyermekek ne bűnhődjenek egész életükön át, akkor, amikor az állam a legnagyobb bűncselekményeket is csak időleges büntetéssel sújtja, sőt módot és alkalmat igyekszik adni a javulásra. A francia forradalom viszi diadalra ezt az elvet, és a házasságon kívüli született gyermeknek teljes jogegyenlőséget biztosít, de ezt ahhoz a feltételhez köti, hogy nemzése idején a szülők között ne lett legyen házassági akadály és ebben az esetben még örökjogilag is egyenlősíti. Montenegróban ma is így van.

A nagy Napoleon, a sok hirhedt szerelmi kaland hőse, rosszul bánik a házasságon kívül születettekkel, a forradalom humánus törvényét hatályon kívül helyezi, az apasági keresetet nem engedi meg, csak szöktetés esetén, sőt a házasságon kívül született gyermeknek, még anyasági keresetre is csak akkor van joga perrendileg, ha írásos bizonyítékkal rendelkezik, tanuk nem elegendő bizonyítékok. Sőt még ettől a keresettől is elüti a code civil azt a gyermeket, aki házasságtörésből származott.

Az angol jog területén még rosszabb a helyzet. Ott a házasságon kívül született gyermek igazi „filius nullius“. Törvényes örökös soha sem lehet, nem törvényesíthető, csak az országgyűlés útján, sőt még az anya tartási kötelessége is csak 16 éves korig tart, de gondozni, nevelni nem tartozik szülőttjét.

A nagy Napoleon szigorú törvényét csak 1896-ban módosították, elég humánus keretben, kimondván, hogy a házasságon kívül született gyermek öröklésre képes, bár kevesebbet örököl, mint a törvényes gyermek.

A szász polgári törvénykönyv, a zürichi, svéd, osztrák, német birodalmi polgári törvénykönyvek, bár kimondják, hogy a házasságon kívüli születés az apa családjával rokoni kapcsolatot csak utólagos törvényesítés és királyi kegyelem esetén ad, de ezenfelül bizonyos korlátolt örökösödési és korlátolt egyéb jogot biztosítanak.

Társadalmi és gazdasági viszony.

A házasságon kívül született gyermek jogviszonyainak szabályozása első sorban távolról sem jogi kérdés. Hanem egyike a legkényesebb szociálpolitikai kérdéseknek, amely a kapitalizmus növekedésével egyenes arányban van.

A kapitalizmus szülő oka a gazdasági ellentéteknek és annak,

hogy egyre több nő kényszerül önálló keresetforrást keresni, amikor is a legtöbb csábításnak van kitéve. És kétségtelen, hogy a házasságon kívül született gyermek jogi helyzete javulóban van, mert hiszen a jelenlegi törvényhozó polgári osztály női is munkára kényszerülven, ők is jobban vannak kitéve a csábításoknak. Így tehát a polgári törvényhozás a véréből eredőknek megfelelő jogokat akar biztosítani, másrésztől gazdaságilag fokozatosan később áll módjában a férfinak házasságot kötni, aminek következtében a házasságon kívül született gyermekek száma növekszik, és így növekszik azoknak száma, akiknek jogait biztosítani kell.

Ebből is, de a dolog természetéből is következik, hogy a házasságra mindig a gazdasági viszonyok és nem az erkölcsiség foka az irányadó. Bár az is igaz, hogy az erkölcs mindig a gazdasági viszonyok szülötte, illetőleg az erkölcsi felfogás mindig függvénye azoknak a gazdasági viszonyoknak, amelyek között az illető társadalmi osztály él.

De bármennyire csökkenjen is az erkölcs, a nemi erkölcs a legsúlyosabb gazdasági viszonyok között sem súlyedhet egy bizonyos fokon alul. Ennek a következménye, hogy a házasságon kívül született gyermek jogállása sohasem lesz egyenlősíthető a házasságból eredő gyermekével.

Mert kétségtelen, hogy kétféle jog van. A formaszerinti szigorú jog, amely abból a megdönthetetlen igazságból indul ki, hogy az emberek egyenlő születésűek, de a méltányos jog viszont azt mondja, hogy a házasságon kívüli születés sérti a házasságból eredők erkölcsi alapon álló jogos érdekeit. De legfőképen a teljes jogegyenlőség elvként való kimondásával a nemi erkölcs joggal legfélétebb intézménye, a monogam házasság alapján rendülne meg; a házasság egyik legfőbb célja semmisülne meg, a házasságon nyugvó család támadatnák meg. És itt, ezen a ponton, válik a kérdés gazdaságivá, illetve a nemi erkölcs problémája a legsúlyosabb gazdasági kérdéssé, aminek következtében a házasságon kívüli összeköttetést következményeivel együtt fogyatékosnak kell az államnak minősítenie.

Ezzel szemben kétségtelen, hogy a házassági keret létrejöhetésén tágitani kell bizonyos vélelmezett esetekben. Az együttélés és együttlakás, jegyesi viszony és csábítás eseteiben a házasságon kívül született gyermek törvényessége és törvényesítése meg volna feltétlenül könnyítendő.

A teljes jogegyenlősítésnek hatalmas akadálya van. Hiába a

legjobb és a legjobban végrehajtható törvény és jog, a szeretet egyenlőségét, gondosságát, nevelési befolyását, a családi élet éltető melegét soha, de soha nem adhatja meg semmiféle jogszabály, mert házasságon kívül született gyermeknek hiába van joga tartásdíjra, apai névre, és örökösödési jogra. Bár kétségtelen, hogy az egyénre nézve ez is nagyon fontos, de bármennyire fontos: szívből fakadó nevelést és szeretetet nem nyújt és nem adhat és nem szerezhethet a legmelegebb szívből fakadó, leghumánusabb társadalmi felfogás és legliberálisabb törvényhozás sem.

A magyar polgári törvénykönyv-javaslat intézkedései.

Hazánkban a házasságon kívül született gyermek jogi helyzete tekintetében írott törvények alig vannak, csak a bírói gyakorlat és szokás szabályozó ereje hozott közkötelező formulákat. A szabadelvű magyar bíróikar és szabadelvű magyar jogi telfogás régen jogszabállyá emelte azt a közmeggyőződésben gyökeredző tételt, hogy mindig a gyermek érdekét kell védelmezni.

A törvénytelen gyermek anyja nevét viseli, csak anyjához van köze a mai napig tartó joggyakorlatban, de az anyjához is csak bizonyos korlátok között. Ez a jogállás azonban állandóan tágul. Nagy rést üt már ezen a belügyminiszter 135500 906. sz. rendelete, kimondván, hogy a házasságon kívül született gyermek tartására nemcsak az anya, de az anya szülői is kötelezhetőek, mert az anyának felmenőivel a vérségi kapocs feltétlenül fennáll és így a vérségi kapcson alapuló jog folytán tartást is követelhet. Ezzel szemben a Kúria merevebb álláspontot foglal el. Állandó joggyakorlata az, hogy a törvénytelen gyermek örökösödési jogát kizárólag az anyával szemben állapítja meg, annyira szigorúan, hogy a házasságon kívül született gyermeket az anyja révén még képviseleti jog sem illeti meg, mihez képest az anyai nagyapja után maradt vagyona nincs öröklési igénye.

A természetes atyától való elismeréshez közokiratot vagy arra illetékes köztisztviselő előtti nyilatkozatot kíván. Sőt az utólagos házasság útján történt törvényesítés csak bírói ítélettel állapítható meg, addig az utólagos házasság csak az anyakönyvi bejegyzések „jegyzet” rovatában foglalhat helyet. Szóval bürokratikus bonyolult eljárást kíván joggyakorlatunk.

Hatalmas haladást jelent a jogfejlődésben a kir. Kúria 79. sz. 1906. nov. 9-én kelt teljes ülési polgári döntvénye, amely végre ki-

mondotta: „A végrendelet nélkül elhalt anya hagyatékára nézve a törvénytelen gyermeknek törvényes leszármazók létezése esetében is van törvényes örökösödési joga“.

A többi törvénykezési gyakorlat, hol kedvezőbben, hol mostohábban bánik a társadalom mostoháival: a házasságon kívül született gyermekkel.

A munkásbiztosítási törvény az anya után egyenlő járadékot ad minden gyermeknek. A végrehajtási novella akár házassági, akár házasságon kívüli gyermekről van szó, tartási igénynek a behajtás szempontjából egyenlő elvként mondja ki, hogy az egyébként le nem foglalható ingóknak csupán fele mentesül, a fizetésből pedig csupán 1000 K. kell, hogy érintetlenül hagyassék a foglalás alól.

A *polgári törvénykönyv törvényjavaslata* határozott haladást jelent. Ugyanis a 213. §-ában a házasságon kívül született gyermek jogállását az anya házasságból eredő gyermekének jogállásával egyenlősíti. Ennek következménye, hogy a házasságon kívül született gyermek ezentúl nemcsak törvényes örököse lesz az anyának, hanem törvényes öröklési joggal bír az anya rokonaival szemben is.

De atyát nem ad a törvényjavaslat, mert az atyát csak vélelmezi, mondván, hogy az, aki az anyával a fogantatás idején közösült, csupán a törvényjavaslat 216—230. §-ában foglaltak szempontjából, a tartási igényre való tekintettel tekintendő atyának.

Ebből következik az a bírói gyakorlatunk által szentesített tény, hogy a tartási kötelezettség, mint teher, a természetes apa örököseire is átszáll, illetve a hagyatékát, mint más hagyatéki tartozás terheli. Sőt, ha a természetes apa vasúti baleset áldozata, a házasságon kívül született gyermek jogai a vasút ellen az 1874. évi 18. t.-c. 2. §. alapján érvényesíthetők.

A tartási igény teljes eltartást jelent és nincs olyan jogszabály, mely szerint a természetes apa csak felerészben tartozik a gyermektartáshoz járulni, vagy csak hozzájárulni. Azt az állandó gyakorlatot is fenntartja a javaslat, hogy az apaság kimondása külön kereseti kérelmet nem képezhet, az csak az ítéleti indokolásban nyerhet megoldást. Ebből következik, hogy a tartási per nem státusper, nem mindenkivel szemben produkál hatályos ítéletet, hanem csak kötelmi jogot létesít és csak a kötelmi jog szempontjából emelkedik jogerőre.

Elvként mondja ki a javaslat bár kissé rejtetten, hogy a házasságon kívül született gyermek egyidőben csak egy atyától, csak egy vélelmezett nemzőtől követelhet tartást. A javaslat ezt avval

indokolja, hogy lehetetlen, miszerint a gyermek egyidőben többektől fogantatott legyen, a törvény nem segítheti a feslett életű nőt, hogy az erkölcsstelenséget minél biztosabb sikerrel üzzék, az ilyen nő nem érdemli meg a törvényes támogatást, a gyermek pedig talált gyermeknek tekintendő.

Bár helytelen, hogy a gyermek éppen akkor tekintessék filius nulliusnak, mikor sokan vannak, akik az apaságra számot tarthatnak, és éppen csak a bizonytalanság menti őket, mégis helyes, hogy egy bizonyos erkölcsi korlátot kíván a nőtől, hogy későbben úgy ő, mint gyermeke tartási igénnyel léphessenek fel. De a javaslat 215. §-a még tűzetesen kiemeli, hogy semmiesetre sincs tartási igénye annak a házasságon kívül született gyermeknek, akinek anyja a fogantatás idején a kéjelgést keresetképen üzte.

A törvényjavaslat csupán a gyermek személyében fennálló tartási igényt ismeri el, azt tehát az anya csupán, mint gyermekének törvényes képviselője érvényesítheti és így fogalmilag is ki van zárva, hogy az anyának ebbeli tényeit a gyermek, vagy gyámja utóbb egy újabb, saját önálló felperessége alatt indítandó perben megváltoztassa.

Már régen szentesítette a bírói gyakorlat azt az elvet, hogy a tartási per felperese maga a kiskorú gyermek is lehet, sőt a Kúria 1897. október 13-án J. G. 280. sz. határozatával kimondotta, hogy az anyyra a gyermek személyes igénye, hogy a gyermek a tartást a természetes apától még akkor is követelheti, ha a gyermeket a község, vagy más közület tartja el.

Az anya is felléphet a maga személyében, akár kiskorú, akár nagykorú, mint felperes. Azonban a budapesti ítélőtábla 1908. június 18-án 19089. sz. alatt azt mondotta ki, hogy az anya részéről indított tartási perben hozott elutasító ítélet a gyermekre nézve nem emelkedik jogerőre.

A tartás összege a természetes atya vagyoni és kereseti viszonyai figyelembe vételével az anya társadalmi állásához mérten jár a házasságon kívül született gyermeknek, annak 16 éves koráig, illetve 16 éves korától teljeskorúságig annyiban, amennyiben a gyermek súlyosabb hibáján kívül, tizenhat éves korán túl is még eltartásra szorul. A 24 életéven túl a házasságon kívül született gyermek csupán csak az anyától és anyai ági rokonaitól követelhet tartást.

Ez az intézkedése a törvényjavaslatnak visszaesést jelent a bírói gyakorlattal szemben. T. i. bírói gyakorlatunk nem ismer kor-

határt, hanem a tartásdíjat a házasságon kívül született gyermeknek munka és keresetképeségéig állapítja meg. A törvényjavaslatnak ez az intézkedése azt jelenti, hogy a 16 éves házasságon kívül született gyermek már magát eltartani köteles.

Ellentétben áll a törvényjavaslat fent idézett 216. §-a a törvényjavaslat 1466. §-ával, amely súlyos hibát és így a mulasztást is csak a 18 évet betöltött kiskorúnak számítja be feltétlenül.

Már pedig kétségtelen, hogy a 16. életév a legkényesebb, mert ekkor áll az ember az élettani változás legkritikusabb időszakában, amikor a prostitúció ezer ingere csábítja a leányt, s a züllés és tolvajélet legborzasztóbb fertőjébe kergeti a tartás nélkül maradt fiút.

A törvényjavaslat 217. §-a a legnagyobb visszaéléseknek lehet majd kútfeje. E szerint, ha valaki bírói egyezséggel az apaságot elismeri, ez a bírói egyezés abszolút hatályú. Sőt nem kell egyéb, mint valaki, ha nem is atyja a gyermeknek, az anyával kötött alaktalan szerződésben a gyermeket a magáénak ismerje el, már pedig, ha a szerződő atyán semmit sem lehet behajtani, az igazi atya könnyen és egy csekélységért szabadul mindörökre a tartási kötelezettség alól.

A törvényjavaslat 222. §-a szerint a házasságon kívül született gyermek természetes atyjának a hagyatékából csak olyan járadékot követelhet, amilyenek a szolgáltatására az atyát, a hagyatékából származó jövedelem alapján és többi kiskorú törvényes gyermeke, házastársa és volt házastársa eltartási követeléseinek számba vételével kötelezni lehetne.

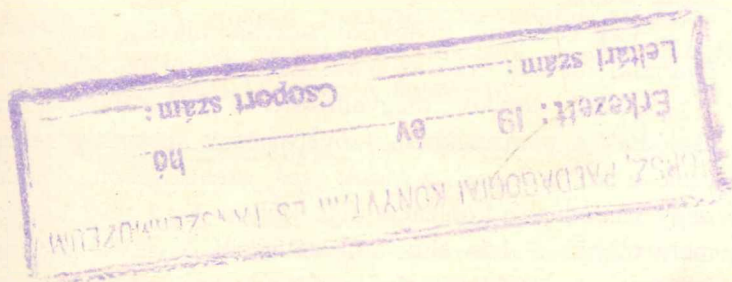
Újítása a javaslatnak a megváltáshoz való jog, amely egyoldalúan a természetes apa örökösét illeti és abból indul ki, hogy a természetes apa házasságon kívül született gyermekét, akkor is a köteles részre akarta szorítani, amikor a köteles rész a tartás értékét el nem éri.

A legkedvezőbb újítása a javaslatnak, hogy a jövőbeli eltartásról való ingyenes lemondás semmi is.

A tartásdíj felemelése, vagy leszállítása tekintetében kimaradt a javaslatból a tervezet első szövegének az az intézkedése, hogy a gyermek szükségletei és a természetes atya vagyoni viszonyaihoz mérten a tartást vagy pozitív, vagy negatív irányban meg lehet változtatni.

A „törvénytelen gyermek“ elnevezés végig kíséri még ma is a házasságon kívül született gyermeket egész életén át. És a társadalmi felfogás magát az ártatlan gyermeket bélyegzi meg; kétségtelen, hogy a jogállás grafikonja emelkedő tendenciájú, már úgy, ahogy azt a család és a házasság koordinátái engedik. De viszont a társadalmi felfogással is szembe kell helyezkedni, illetve azzal az előítélettel, hogy a házasságon kívül született gyermeket valami lenéző helyzetben lévőknek, megbélyegzettnek tekintik.

A házasságon kívül született gyermeknek jogi helyzete születésének, születése tényének jogi következménye, amelyet erkölcsi szabályok indokolnak, de a társadalmi fonák helyzet: értelmetlen előítélet következménye, ami ellen a felvilágosodottság minden eszközével kell küzdenünk.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

A haza árváiért. Az Országos Gyermekvédő Liga 1915. évi közgyűlésen elmondott beszéd. Irta: *gróf Vay Gáborné*. Külön füzet.

Az Országos Gyermekvédő Liga idei közgyűlését finoman telesóhajtotta szegény kicsi árvák szomorú jövője, akiknek javára a Liga gyermeknapját is rendezte. Az árvákért, hosszú hónapok szörnyű vérontásának e fájdalmas és jövője tudatlan áldozatáiért szólalt fel a Liga közgyűlésének ékesszavú és nemes munkájú előadója is: *Vay Gáborné grófné*, minden emberi fájdalom, gyermeki magányosság és kifosztottság, nyomor és vigasztalanság irgalmasságban és alázatban fényeskedő megértője. De ékes szava a hősiség, a bátor elszántság szava is, mellyel a nő háborús munkájának és a jövő nevelő munkájának irányt szab, az erő és igazság szent méltóságával. Mindnyájunknak legfőbb feladata elfeledtetni az árvaságot a millió síró gyerekkel, akikre ami ölünk és szívünk vár, hogy benne örömet és menedéket találjanak. Mi vagyunk felelősek azért a vérért, mely értünk hullt a mi békés továbbélésünkért, az otthonunk és munkánk nyugalmaért, a magyarság dicsőségéért. Tőlünk, a megmaradottaktól, a sors méltatlan kegyeltjeitől e vad világtusában kéri számon a hősök lelke, gyermeke sorsát.

Vay Gáborné gyönyörű szavait olvasni kellene minden magyarnak, minden érző szívnek. Ezeket mondta többek között:

„Most, amikor megváltozott és felborult minden, nemzetek csalódtak a nemzetekben, szövetségesek szövetségesekben; csalódtunk a kulturában, az adott szó szentségében, legalább most a nagy csalódások korszaka után jőjön el a még nagyobb reakció, mely tágitja a bús elméket, szétfeszíti a szűk korlátokat, edzi a jellemet és az életcélt első sorban annak tekinti: segítség a kölcsönös fejlődés érdekében!

Ennek alapja a gyermek mentése, a gyermek oltalma, a gyermek nevelése.

Nevelni kell első sorban magyarnak és hazafinak!

Beléjük kell oltani az öntudatot, hogy van nemzeti lélek és nemzeti tulajdonság, mely a magyartól el nem választható, és ha a hazának szüksége van arra, hogy fiai megvédjék földjét és szabadságát, csak egy akarat hassa át az egész nemzetet, hogy ezért a földért küzdeni, áldozni, ha kell, meghalni szent feladat.

Oltsuk a hadi árvák lelkiületébe a soha el nem muló kegyeletet és tiszteletet atyjuk emléke iránt.

Az asszonyoknak megfújták a harci riadót, mikor az első vonat, első hajó szállította a sebesülteket. De ha elérkezik az áhitott szent béke napja, mely millió szív halk fohászát: „ember ne bánts el az embert“ döngő parancsá változtatja és millió magyar asszony az ápolónői köntöst félrerakja, ne feledje el egyikük sem, hogy hivatásuknak nincsen vége, csupán újabb fejezethez ért.

Az a fehér kendő és az a fehér köntös maradjon annak az elhagyott kis hadi árvának a pályája, a párnája, a lepedője.

Aki bírja a munkát, maradjon a helyén továbbra is, mert a nőktől követelni fogja a nemzet, az igazság és a becsület ezután is, hogy a megkezdett munkát dicsőségesen folytassák.

A század legnagyobb kegyetlensége lenne, ha a hadi árvák között maradna akárcsak egy is, aki atyja dicsőségéért nyomorogna vagy elpusztulna.

Ne mondhassa egyik vitézünk sem, hogy csak addig tartottuk kötelességnek, míg a háború forró szele perzselte és hevítette érzelmeinket s mikor minden lecsendesült, a hős emléke elmosódott és helyette csak a koldús maradt.“

Mindenkinek, aki e szavakat hallgatta, szomorú és könnyes sóhajjal és a bátor felbuzdulás kemény szívdobbanásaival, visszhangzott a lelkében Vay Gáborné utolsó szava:

„A gyermek elhanyagolása, pusztítása és megmérgezése egy — a faj gyengítésével. Meg kell tennünk mindent, hogy a háború irtózata ne boríthassa véres köntösét a bölcsőkre“.

—s.

Socialispedagógiai intézmények. Irta: *Molnár Oszkár* Kolozsvár, 1915. Stief Jenő és Társa könyvsajtója. Ára 4 korona.

Amióta a XIX. és XX. század szociális mozgalmi az alsóbb népsztyályok szunnyadó önéretét felserkentették, felébredt a tudásvágyuk és felismerték a művelődés és a tudomány óriási hatalmát. Mohó vágyal ragadtak meg minden eszközt, hogy nyugtalan művelődési vágyukat kielégték, szinte olthatatlan tudásszomjukat csillapítsák. A szociális mozgalmak terjedtével, az alsóbb társadalmi osztályok erőre és hatalomra jutásával az államnak és társadalomnak is be kellett látnia, hogy a nép széles rétegeiben

elő erős művelődési törekvések elől ki nem térhet, hanem kötelessége azokat előmozdítani. Először a nagy ipari államokban, ahol a munkásmozgalmak legerősebbek voltak, keletkeztek a népjóléti és népvédelmi intézmények mellett a népművelési intézmények. Ezek azután más országokban is elterjedtek, egyre szaporodtak és differenciálódtak, szerteágazódtak, úgy hogy ma már szinte beláthatatlan a számuk és sokféleségük. Ahogy a társadalmi mozgalmak a tudósokat, írókat, költőket és művészeket kilökték kasztszerű elzárkózottságukból, természetesen a pedagógia sem maradhatott meg régi elhatároltságában és élettelen megmerevedettségében, hanem bele kellett kapcsolódnia az eleven életbe. A pedagógiának is át kellett formálódnia és a népművelési intézmények szolgálatába állnia, szóval szociálizálódnia kellett.

Molnár könyvének a célja, hogy áttekintését nyújtsa a népművelési és szociális pedagógiai mozgalmaknak, törekvéseknek és intézményeknek és útmutatóul szolgáljon azoknak, akiket ezek a mozgalmak érdekelnek, velük foglalkoznak vagy erejüket és képességüket a népművelési törekvések és intézmények előmozdításának és továbbfejlesztésének akárcsak szentelni. Legfőképpen tanítóknak. A könyv azokból az előadásokból keletkezett, melyeket a szerző a kolozsvári és temesvári áll. tanítóképzői intézetekkel kapcsolatos tanítói továbbképző tanfolyamokon a szociális pedagógia köréből tartott.

Mielőtt a tulajdonképeni népművelési intézményekkel foglalkoznék, előbb a pedagógia jelen állásával ismerteti meg, vázolja azt az átalakulást, melyet a pszichológiának, különösen a kísérleti pszichológiának befolyása idézett elő a pedagógiában, a gyermekpszichológia, gyermektanulmány és kísérleti pedagógia létrejöttét, a munkaiskola célját és irányát, a művészeti nevelést. Ezután tárgyalja a társadalmi mozgalmaknak a pedagógiára való hatását, főképpen a társadalom szerepét a nevelés céljának eldöntésében és célkitűzésében, a pedagógia és szociológia közt levő viszonyt, a szociálpedagógia fogalmát és feladatát. A szociálpedagógiával kapcsolatban szól az erkölcsi nevelésről, az akarat edzéséről, az önfegyelmzésről a „school-city-system“-ről.

A népjóléti és népvédelmi intézmények tárgyalásánál a szerző túllépte a határt. A gyermekvédelemre vonatkozó intézmények a puerikultura, a gyermekbiróságok leírása még megfér a szociálpedagógia ismertetésének keretében, mert avval nem egy kapcsolata van, de a Raiffeisen-féle hitelszövetkezetekkel a munka- és házbéruzsora ellen való intézkedésekkel való foglalkozás inkább a szociálpolitika körébe tartozik. Ezeknek szociálpedagógiai szempontból való tárgyalása egyoldalú és elégtelen s azért látja a szerző ezeket az intézkedéseket olyan kedvező világításban. A pedagógia és higiéné című fejezet felőleli mindazokat a kérdéseket és intézményeket, melyek az iskolahigiénével összefüggnek: az erdei iskolákat, a szabad levegős iskolázást, az iskolaorvosi intézményt, a testgyakorlást, a játszó tereket. Ugyancsak ebben a fejezetben foglalkozik a gyengeképességű gyermekek oktatásával, a kiegészítő iskolákkal és osztályokkal, a szellemi munkateljesítés megállapításával és az intelligencia vizsgálatokkal. Csodálom, hogy a szerző nem említi

meg az ideges gyermekek állami iskoláját, holott e téren a kezdeményezés érdeme Magyarországot illeti meg.

A könyv a népművelési intézmények leírásával záródik. Nagyon érdekes és helytálló megjegyzései vannak a múzeumok és színházak népművelő hatásáról, a kinematográfia káros és hasznos voltáról. Szép leírását adja az Egyesült Államok nép- és gyermekkönyvtárainak. Szól a falusi népművelési intézményekről, az analfabéták részére rendezett tanfolyamokról, az iskolát végzett ifjúság lelki gondozásáról, az ismeretterjesztő előadásokról, a népházakról, a skandináviai, kiváltképen a dán parasztegyetemekről, a munkás-képző esti tanfolyamokról, a munkásgimnáziumokról, a népakadémiáról, munkásegyletemről és népházakról. De ismerteti a középosztály népművelési intézményeit is: a tudományos felolvasásokat és a Szabad Lyceum-egyesületet. Megszívlelendő észrevételei vannak a középiskolai tanárok felolvasásairól és a sorozatos előadások értékéről. Szó van még az University Extensionról, a szabadoktatás pedagógiájáról és a szabadoktatás országos szervezetéről.

Molnár könyve mindvégig érdekes és gondolat ébresztő; szépen és vonzóan van megírva. A pszichológiai és szociális pedagógiának a népművelési intézményeknek ilyen ügyes, egységes szempontokból néző rövid összefoglalását eddig még a külföldi pedagógiai irodalomban sem igen találjuk meg. Tanítóknak, tanároknak, a népművelés ügye iránt érdeklődőknek a legmelegebben ajánlható.

Ács Károly.

Schwer erziehbare Kinder. Ein Ratgeber für alle, die es angeht von *Gustav Maior*, Berlin. Halle a S. Carl Marhold Verlagsbuchhandlung. 1913. VI. + 142.

Nem nagy igényű, nem tudományos célokat szolgáló könyv, még csak összefoglaló ismertetés sem; csupán tanácsadója akar lenni a szülőknek, nevelőknek és tanítóknak, szóval mindazoknak, akik a gyermek nevelésével foglalkoznak. Két főrésze oszlik. Az első részben leírja a gyermekkor testi betegségeit és rendellenességeit: a fejlődési zavarokat, a csecsemőkor betegségeit, a görcsöket, a növést gátló betegségeket (angolkór), a fertőző betegségeket, a vérkeringés betegségeit, a légzőszervek, az emésztőkészülékek és az érzékszervek megbetegedéseit. A második rész először a normális, de szellemileg és erkölcsileg nehezen nevelhető gyermekkel foglalkozik, szól a gyermekkor idegességeiről, a gyermeki fáradtságról, anyaságról, az elhagyott, gondozatlan gyermekről. Azután a gyermeki szellem abnormitásait tárgyalja: a gyengeelméjűséget, a gyermekkori bénulásokat, az epilepszia okozta szellemi gyengeségét, a hebeephrenikus és paralitikus és a fertőző betegségek után fellépő agybántalmakból származó gyengeelméjűséget, a gyermek pszichopatiáját, melancholiáját, a vitustáncot. De nemcsak leírja és ismerteti a gyermek testi és szellemi betegségeit, hanem útmutatással és tanácsokkal is szolgál a gyógyításukra. Orvosi és nevelési útmutatásaiban modern felfogás nyilvánul meg, de óvakodik a túlzásoktól. Józan és praktikus szellem lengi át a kis művet. Főképen az anyáknak érdemes volna elolvasni; sok

téves, sőt babonás hittől szabadulnának meg és észszerű nevelésű elveket és módokat tanulhatnának belőle. A könyv a nagy közönségnek van szánva, azért előadása világos és eleven és könnyen érthető, ment minden hivalkodó fontoskodástól.

Ács Károly.

Der pädagogische Impressionismus. Von *Julius Maria Becker*. Verlag: Paul Romberger, Aschaffenburg, 1913. 8-ad rétet, 57 oldal. Ára 1 Mk.

Az impresszionizmus, írja Becker, a jelenkor új életfelfogása, az ember és a kozmikus világrend együvértartozásának, bizonyos egybekapcsoló szolidaritásnak az érzése. Ez új világnézet először a szellemi életre nyomta rá bélyegét, s abban valóságos renaissanceot hozott létre, majd innen kiindulva a lélek összes megnyilvánulásait, valamint a technikai és művészi alkotásokat is áthatotta. Sőt ez utóbbi tér volt az, ahol az impresszionizmus hatása legfeltűnőbben mutatkozott. Jellemzője nem annyira a kivétel, mint inkább az anyag. Az impresszionista úgyszólván válogatás nélkül kapja fel a legelső motívumot, melyet a véletlen szeme elé sodor; máról holnapra él csupán, mint a gyermek, akinek látóköre nem terjed túl a *ma* határán; e rövid nap keretében azonban gazdag, eleven, alkotó életet él.

Szerző véleménye szerint az impresszionizmus annyira felszívódott már az élet minden megnyilvánulásába, hogy legfőbb ideje érvényre juttatni azt a pedagógiában is.

A modern pedagógia hivatása olyan embereket nevelni, akik az életet a maga teljes szépségében és mélységében fogják fel, akiknek a létező dolgok szeretete és tisztelete második természetükké vált, s akik büszke öntudattal állják meg helyüket a fejlődés láncolatában. Ezt a célt pedig szerző szerint csak úgy érhetjük el, ha az új életfelfogást a vallás rangjára emeljük s ily módon a nevelés központjába állítjuk.

Amikor azonban vallásról beszél, nem Istenre s a túlvilági élet gondolatából fakadó örök jutalom és büntetés hitére gondol, sőt még az eddigi értelemben vett erkölcsi törvényekre sem. Erkölcsellenes cselekedetnek csak azt tartja, ami a kozmikus világrenddel ellenkezik. Viszont erkölcsi törvény szerinte csak az, amit a természet írt be minden ember szívébe. A nevelés feladata tehát az, hogy az objektív erkölcsi törvények labirintusából visszavezesse az embert a veleszületett erkölcsi érzés természetes forrásához.

A nevelés eddigi nehézségeit éppen a dualizmusban látja, amely minden olyan alkalmalmmal előállott, amikor a lélekben élő erkölcsi törvény összeütközésbe került a külső, objektív törvényekkel. Voltaképen tehát önértetre való nevelésről van szó csupán. Az „én“ azután önként körébe vonja az útjába eső dolgokat. S mivel az élet megnyilvánulásai így folyton bővülő körben ékelődnek a gyermek tudatába, szerző magától értetődőnek találja, hogy a szexuális vonatkozásokat sem szabad ebből a körből kizárni, vagy hamisított formában bemutatni. Az akadémikus elvek alapján meghatározott jutalmazások és büntetések viszont nem foglalhatnak helyet a természetes erkölcs nevelési rendszerében. A tanító hatáskörének rugalmasnak

kell lennie s esetről-esetre más és más módon kell alkalmazkodnia a gyermek egyéniségéhez.

Az impresszionizmus egyébként a tanítás módszeres eljárásán tükröződik vissza leginkább. A megszabott anyagot felölelő tanterveket szerző teljesen elveti s eszménye *a terv nélkül való tanítás*. A gyermek érdeklődésének egy-egy kiszakított momentuma legyen a kiindulási pont, azután pedig engedje át magát a tanító az önként egymásbafűződő eszmék menetének. Attól nem kell félnie, hogy útvesztőbe téved. Az eszmék önkéntes asszociációja biztos jele a tárgykörök rokonságának s így joggal vonható egyik a másik körébe. A tanító igyekszik ugyan az így létrejött anyagkáoszt bizonyos tárgykörök szerint rendezni s áttekinthetővé tenni, de ez is csak bizonyos önmaguktól adódott alkalmas pillanatokban teszi.

Ily módon természetesen elesik a jelenlegi osztályrendszer is. A különböző korú és értelmi fejlettségű gyermekek csoportjai önmaguktól kialakulnak s a tanítás anyaga fejlődésük arányában bővül évről-évre. Szerző véleménye szerint ezeknek a csoportoknak körülbelül egyezniök kell a mostani osztályokkal. Ha azonban a tapasztalat feltűnő eltérést mutatna, úgy a hiba csak a mai osztályrendszerben keresendő.

A tantárgyak közül elhagyja a helyesírást s a jövő fonetikus írásmódját már most akarja megkezdeni. Mégkevésbé tartja a tantárgyak sorába beilleszhetőnek a szépírást, amely az egyéni jellegű írás kifejlődésének kerékkötője. A nyelvtant társalgással, elbeszéléssel és kiváló művek olvasásával, vagyis eleven gyakorlással pótolja. A fogalmazást csak alkalomadtán engedi meg, mint egy-egy eset spóntán, írásbeli előadását. Amennyiben pedig a tanítás állandóan az élet teljességének átérzését, tehát szerző szerint, a legtermészetesebb vallást célozza, a külön vallástant is fölöslegesnek tartja. Külön tárgyként ezek után nem marad egyéb, mint a föld- és természetismeret és a számolás. Az élet egészében foglalt általános ismeretekben ugyan ezek is befoglalhatnak, de e kereten belül mégis bizonyos önálló, önmagukban is áttekinthető részekre bomlanak.

Kimagasló helyet juttat szerző a nevelésben a költészetnek, különösen a lírai költészetnek, amely az élet átérzésének legszebb megnyilatkozását látja. A gyermekversek helyébe már a legalsóbb fokon is a művészi értékű költői termékeket állítja. A versnek csakis a tárgyát tekinti iránytadónak arra nézve, való-e az a gyermeknek, vagy sem. A stílus nehézsége nem akadály. Elég, ha minden gyermek annyit ért meg a versből, amennyi értelmi fejlettségének megfelel. Megértése aztán évről-évre fokozódik, mélyebbé válik. Fontos szerepre juttatja az illusztráló rajzot is, részben a tanító magyarázatainál, részben pedig a gyermek reprodukálásai közben.

Utoljára hagyja szerző a kérdés legnehezebb pontját, a tanító egyéniségét. Míg a tanterv keretében mozgó tanító kellő buzgósággal, közepes rátermettséggel is szép eredményt érhet el, addig az impresszionista tanítás hívatott *művészt* kíván. Sokoldalúság, találékonyosság és a szó szoros értelmében vett *egyéniség* jellemzi a jövő tanítóját, akiben a tudósnak és mű-

vésznek harmonikus egészbe kell olvadnia. A nagy követelésnek megfelelőleg kívánja szerző reformálni a tanítóképzést is. Alapul az egyéb tudományos pályákhoz megkívánt előképzettséget veszi fel, magát a szakoktatást pedig akadémiai színvonalra óhajtja emelni. Ezzel természetesen gyökeres változást idéz elő a tanító társadalmi állásában is s megadja a megfelelő keretet ez eszményi tanítói típusnak, valamint a vázolt utópikus tanítási rendszernek a kialakulásához.

Gerely Jolán.

Das freie literarische Schaffen bei Kindern und Jugendlichen.

Von *Fritz Giese*. 2 Teile. Leipzig, 1914. J. A. Barth. 8° XIV + 220, IV + 242 l. 14 márka.

Didaktikai munkánk sikerének fokmérője növendékeink önálló alkotásokra való képessége. A pedagógiai irodalomban mindinkább előtérbe lép e gondolat; gyakorlati tevékenységünkben pedig nagy buzgalommal a legkülönbözőbb témákon edzük a fiatalok alkotó erejét. Tisztán látjuk célunkat, de hogy a célhoz vezető út hasonló pontossággal állíthassuk magunk elé, világosan kell látnunk azt a képet, amely a gyermeki léleknek természetből fogva való alkotó erejét tünteti fel.¹⁾ Ehhez a képhez nyújt becses adatokat a fentjelzett könyv, amely a *Zeitschrift für angewandte Psychologie und psychologische Sammelforschung* 7. mellékleteként jelent meg. Az alkotó erő megnyilvánulását több körben figyelhetjük meg; Giese az irodalom területére kalauzol bennünket. A gyermekek irodalmi alkotásaira vonatkozólag eddig csak egyes dolgozatok jelentek meg; szerzőnk művében egy összefoglaló munka jut kezünkbe, amely a gyermekek és ifjak irodalmi termékeinek óriási száma alapján rendkívül nagy türelemmel és hozzáértéssel tárja elénk az irodalmi alkotásokból meríthető tanulságokat.

A mű két főrészből áll. Az első részben fejtegeti a szerző a második részben közölt termékeket. Az első rész a következő szempontok szerint fejtegeti az irodalmi termékeket: a vizsgálat tárgya és módszere; az anyag; a forma-adás; a témák; a hangulat jellege; azon tényezők, amelyek az ifjúsági alkotásokat befolyásolják; egyesek alkotása; nemi különbség az irodalmi alkotásokban; a termékek különbözősége a kor szerint; erotika.

Giese vizsgálataiban a 20 éves korig terjedő ifjúságot veszi számba; és pedig lehetőleg egyetemesen, mert szerepelnek fiúk, leányok mindenféle iskolából, társadalmi osztályból (művelt, műveletlen, züllött, sőt büntetés alatt álló ifjak alkotásai is képviselve vannak). Abnormis gyermekek alkotásaira nem terjed ki.

Az anyag gyűjtésében háromféle útát követ. Az alkotások első csoportja szoros kapcsolatot mutat az iskola hagyományos gyakorlataival és munkáival. A második csoportbeli termékek az iskolától függetlenek, azonban forrásuk valami külső behatásban (pályázat stb.) keresendő. Az alkotások harmadik csoportja teljesen ment az iskolától, mindenféle kényszertől, külső

¹⁾ Ilyen megfontolás teszi érthetővé a gyermektanulmány óriási jelentőségét.

ösztönzéstől s így ezek a legkülönbözőbb forrásokból származnak. — Giese az anyagot önálló tudományos művekből, folyóiratokból, ifjúsági folyóiratokból¹⁾ (ilyenek: Junge Geister, Das Vierblättrige Kleeblatt, Anfang, . . .), ifjúsági költői termékeknek magánosok által való gyűjtéséből (Stern, Dyroff . . .), egy ifjúsági szerzőnek külön kötetben megjelent munkáiból (Knospen, Maifrost stb.), stb. meríti. A hitelesség megállapítása végett több ifjúsági szerzőtől elkérte az eredeti kéziratot; így ellenőrizte, vajjon történt-e korrigálás vagy sem. — Az így összehordott anyagot statisztikai módszerrel dolgozza fel. Itt erősen figyelmeztet arra, hogy az adatok helyes feldolgozása szempontjából tartózkodjunk előre pártállást foglalni valami kérdés mellett vagy ellen.

A forma szempontjából az irodalmi alkotások között prózát és verset találunk. A könyv szerzője ezek között különbséget tesz versmérték, verssorok felépítése és rímek szerint. Ebbeli vizsgálatokban azt találta, hogy az abab rímes 4 soros²⁾ jambus az uralkodó. Itt különösebben még érdekesek azok a részek, amelyekben arról számol be, hogy valamely rím leginkább melyik korról és milyen szellemi élettel kapcsolatos. A prózai alkotásoknak — referáló és tudományos (ezek korlátolt mennyiségben szerepelnek) próza megkülönböztetése mellett — 15–20 fajaról emlékezik meg. A prózában mindkét nemnél az értesítés, elbeszélés és mese a leggyakoribb formák.

A prózai alkotások téma szerint mindkét nemnél a következő főbb százalékos képet mutatják: saját élmény (26%), mesevilág (24%), társadalom (10%), természet (7%), . . . A költészetben a fiúk főbb témái: filozófia, erotika, természet; a leányoké: természet, erotika, különös alkalom és vallás. A filozófia, természet és erotika mindkét nemnél az összes alkotások 61,4%-t teszik. Jellemző jelenség, hogy az iskola igen kevés esetben (2,2%) szerepel, mint téma. A fiúknál inkább található tartalmi differenciálás, mint a leányoknál.

Hangulat szempontjából a fiúk költészetét a komolyság jellemzi³⁾ a leányokét a derűtség. A prózában mindkét nemnél a derült hangulat az uralkodó.

Általában nem látható világosan, hogy mely belső ingerek vannak hatással a szellemi alkotásokra. Annyi bizonyos, hogy a tanulmányok és a környezet indító ereje nagy mértékben tapasztalható az ifjúság költészetében. A tanulmányok mindenkinél éreztetik hatásukat, a környezet különösebben a műveletleneknél.

Giese tanulságos termékeket állított össze az egyes szerzők fejlődésére vonatkozólag. Így érdekes az a sorozat, amely egy 14—20 éves ifjú fejlődését mutatja be. Itt szépen kísérhető figyelemmel a 4 sorossal való kezdet,

¹⁾ Ezek nem a felnőttek írásai az ifjak részére, hanem ezeket maguk az ifjak írják.

²⁾ Legtöbbször 3×4 soros fordul elő, amely megfelel a bevezetés, tárgyalás és befejezés követelményeinek.

³⁾ Ennek okát Giese a költészet iránt való tiszteletben találja.

az a kör, amikor saját lelki életében homályos dolgokat talál, a szerelmi líra, harapós kritika az iskola korlátai ellen; ezeket követi egy filozófikusabb korszak, amely útját egyengeti a logikusan gondolkodó, az alkotó férfúnak. Az egyesek fejlődésének tanulmányozása alapján arra az eredményre jut, hogy a szellemi alkotások csak a 16. évben kezdenek egyénibb alakot ölteni. Általában ekkor ébrednek a szerzők saját erejük tudatára; addig tart az erjedés korszaka, amikor utánoznak, ismert formákat reprodukálnak. Érdeklődésre számíthat annak a kérdésnek a tanulmányozása, vajjon ilyen fiatal auktorok később is irodalmilag tevékeny életet élnek-e vagy sem?! Giese teljes határozottsággal állítja, hogy azok a gyermekek és ifjak, akik már korán intenzíve írnak, később a szellemi életnek valamelyes területén a legelső helyeken találhatók. Hamis volna olyan tétel felállítása, amely azt mondaná, hogy az ilyenek bizonyára a költészetben emelkednek jelentőségre, mert sokszor előfordul, hogy később egészen más munkakör foglalkoztatja őket. Azonban bizonyos valószínűséggel mondható, hogy olyan szerzők, akik már korán követnek bizonyos tendenciát a költészetben, azokat később, mint hívatásos írókat köszönhetjük.

A tanügy berendezése szempontjából figyelemreméltók a könyv szerzőjének azon megállapításai, amelyeket a két nem különbségére nézve tesz. A fiúk és leányok alkotásai formailag és tartalmilag különböznek. A fiúk inkább a poézist, a leányok inkább a prózát kultiválják. Különbég mutatkozik a versmértéket, verssorokat és rímeket illetőleg. A fiúk alkotásai sokoldalúbbak, hosszabbak és szubjektívebbek. A fiúknál a gondolkodás és érzelem egyenletes, míg a leányoknál az érzelem uralomra emelkedik. Minden logikai, racionális momentum, beleértve az íroniát, szatirát és kritikát is, általában a férfiakat jellemző tulajdonság; míg ellenben minden emocionális jelenség, tehát minden romantikus, fantasztikus, megindító körülmény a női szerzők műveiben talál élénkebb visszhangot. Azért szólaltatnak meg a leányok inkább vallási és szociális problémákat is. A férfiakat jellemzi az eredetiség, a saját élményből való alkotás. A női szerzők mind formában, mind tartalomban ragaszkodnak a hagyományhoz és csak alkalmilag alkotnak. A leányok inkább fordítanak, mint a fiúk, ami szintén bizonyíték alkotó erejük kisebb voltán. A legfőbb különbség ebben a mondatban foglalható össze: „Der Knabe dichtet, das Mädchen schreibt“.

Az irodalmi alkotásoknak korok szerint való vizsgálatánál azt találta Giese, hogy ebből a szempontból mind a formában, mind a tartalomban határozott változással állunk szemben. Éles határt szab a pubertás kora, amely az erotikát helyezi előtérbe; ugyanez a kor szóhoz juttatja még a vallást, filozófiát és természetet. Ekkor veszi kezdetét a tudatos alkotás; ez az a kor, amely a legtöbb szerző részére a költői csúcspontot jelenti.

Az erotika közelebbi vizsgálatánál azt tapasztalta Giese, hogy az érzéki hangulat a leányoknál sokkal világosabban nyilvánul meg, mint a fiúknál. Utóbbiak inkább ideális rajongók, akik Schillert és másokat idéznek, a leányok ellenben igazán raffináltak. A női szerzők furfangos módot válasz-

tanak arra, hogy érzelmeiket nyíltan kifejezhessék és mégis felismerhetők ne legyenek; u. i. férfi nevek alatt szólnak irádottjukhoz. A 16 évtől kezdve mindkét nembeli ifjúság nyíltan dalol a szerelemről.

Giese szerint a faji és vallási különbség alárendelt szerepet játszik az alkotások minőségében. Mindössze annyit állapít meg, hogy a zsidó szerzők előszeretettel viseltetnek az alkalmi költészet iránt, és speciálisan a zsidó női szerzőknél nagyon korán érezhető az érzéki hangulat. A katolicismus a leányok alkotásainak a pubertás kora előtt vallásos jelleget ad.

Saját és mások munkáira vonatkozó kritikák azt mutatják, hogy az ilyen fiatal szerzők tisztában vannak saját tökéletlenségükkel; tisztán látják alkotásaik értékét.

Giese szerint az ifjúságnak eme alkotásai hasonlítanak a felnőttek produktumaihoz. Határozott nyomokat találunk arra nézve, hogy az ifjak mind formában, mind tartalomban művészi tökéletességre törekszenek.

Amilyen tanulságos Giese elméleti fejtegetése, amelynek során többszörösen izig-vérig boncolja a bőségesen összehordott anyagot, épen olyan élvezetes a közölt szemelvények olvasása. Lebilincselő módon rajzolódnak lelki szemeink elé idillek, aktualitások, hőstettek, vallási mozzanatok, természeti jelenségek, Sturm und Drangbeli események, filozófiai próbálgatások, az iskolára vonatkozó gúnyok, társadalmi kritikák, szerelmi regények, heted-hét ország berendezése, családi bensőségek stb., stb.

Ez a rövid ismertetés általában arról győz meg bennünket, hogy a szóban levő könyv egyrészt igazolja a gyermektanulmányozás eddigi eredményeit, részben pedig új indítékot foglal magában egyes állítások végleges igazságának megállapítására. Ezek a vizsgálatok esetleg bizonyos faji különbséget is deríthetnek német és magyar gyermek között. Szóval az egyetemes emberi jelleg mellett az itt tárgyaltaknak esetleg speciális német jellegük is lehet. Ilyennek minősíti Giese a jambus uralkodó voltát.

Ez a könyv gyakorlati munkánkat többek között különösebben avval támogatja, hogy a témák között domináló helyet foglalnak el: *saját élmény*, mesevilág, természet, társadalom stb. A társadalom iránt való érdeklődésben találjuk a társadalmi erények alapjait; egyúttal a szociális pedagógia erősségét is kell ebben látnunk. A természet szeretete a pedagógiai naturalizmus számos elvének helyességére utal. Azonban leginkább megragadta a figyelmet a saját élmény rendkívüli szerepe. Ez teljesen megnyugtató (nagyon sok egyéb tapasztalat mellett) az 1913—14. iskolai évben először rendszeresebben követett eljárásunk helyessége felől, amely abban áll, hogy a gyermekekkel törekedtünk mindent minél tökéletesebben átélelni. Szóval, amikor dramatizálva¹⁾ tanítunk, akkor tulajdonképpen a gyermeki lélek mélyén levő csirákhöz alkalmazkodunk.

¹⁾ A dramatizálás pedagógiai jelentőségéről fog e sorok írója — majd nyugodtabb időben — egy részletesebb felolvasást tartani a M. Gyermektanulmányi Társaság pedagógiai szakosztályában.

Olvassuk ezt a könyvet, amelyből megismerjük annak a nemzetnek az ifjúságát, amely most lélekben s akaratban velünk teljesen egybeforr; belőle megismerjük, az igazságok nagy halmazának feltárása mellett, azt a komoly és céltudatos munkát, amely szövetségünket olyan erőssé tette.

Frank Antal.

Útmutató a német nyelvnek szemléltető módszer szerint való tanításához. Különös tekintettel a polgári iskolákra. Irta: *Martos Ágostné.* 1913. A szerző kiadása. Ára 1 kor. 60 fill.

Nem mondható ugyan, hogy nálunk a modern nyelveknek az úgynevezett direkt módszer szerint való tanítása valamennyi iskolánkban meghonosodott volna; vannak még szép számmal mindenféle fokú és rangú iskoláink és tankönyveink, ahol a régi grammatizáló módszerű nyelvtanítás vígan éli világát. Sőt a direkt módszernek vannak dühös ellenségei is. Tagadhatatlan azonban, hogy a direkt módszerű nyelvtanítás terén megindult mozgalom nálunk is kezd erősen terjedni és biztosra vehető, hogy hovatovább teljesen diadalra fog jutni. Egyre több iskolai tankönyvünk igazodik ehhez a módszerhez, egyre több ismertetése jelenik meg. Ennek a kis műnek is az a célja, hogy röviden megismertesse a direkt módszerű nyelvtanítást és némi útmutatással szolgáljon ennek a módszernek a helyes alkalmazásához. Természetesen, e kis mű nem öleli fel a direkt módszer egész kérdését, de elég világos képét adja ennek a módszernek és sok jó hasznavehető útmutatással és tanácsal szolgál. Különösen helytálló, amit a helyes kiejtésről, a fonetikai gyakorlatokról, továbbá, amit az olvasmányok megválogatásáról és a költemények taníttatásáról mond. Ez az útmutató mindenesetre értékes és a direkt módszerű nyelvtanítást jelentékenyen előmozdítja.

Szerző nem a direkt, hanem szemléltető módszerről beszél mindenütt és erre helyezi a főszólyt, mintha az új irányú nyelvtanításnak ez volna a lényege. Szerintem azonban a szemléltetés az új irányú nyelvtanításnak legfeljebb egyik, de nem a legfőbb eszköze. Az még nagyon is kérdéses, hogy a szemléltetés az idegen nyelv tanításában keresztül vihető-e teljesen, teszem pl. az elvont fogalmaknál. Sőt a szemléltethető tárgyaknál is problematikus értékű. Mert az anyanyelv perszeverációinak az idegen nyelv felett való erős uralmát a szemléltetés sem szünteti meg egyhamar. Ez a kérdés még alapos pszichológiai kísérletre szorul. Igaz az az állítása is szerzőnek, hogy a direkt módszer tuzó hívei szélsőségbe estek, mikor a nyelvtan tanítását teljesen száműzni akarták. Viszont azonban az a módja a nyelvtan tanításának, amelyet a szerző ajánl és egy példában le is ír, szintén nem egyéb mint a régiak grammatizálása, súlyosbítva még azzal, hogy itt pláne a kezdő fokon idegen nyelven megy végbe. A nyelvtani alakok és ragok elsajátításának a beszédből automatikusan és önként kell adódnia.

A minta leckékben a beszélgetés köze és anyaga ügyesen van kijelölve, de maga a beszélgetés egy kissé száraz, hosszúra nyúlt, folyton kérdezőgő, híjján van a cselekvésnek, holott maga a szerző emeli ki ennek a nagy

fontosságát. A németországi népiskolai olvasókönyvek vagy pl. Scharrelmannak: Im Rahmen des Alltagslebens című könyve mily bő anyagot nyújtanának gyermekek lelki és tapasztalati világának megfelelő eleven beszélgetések és olvasmányok megszerkesztésére! *Ács Károly.*

Egyén és társadalom. Irta *dr. Giesswein Sándor* Budapest 1915. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.

Vannak a tudományos kutatásnak kérdései, melyek a tudományos kutatással egykorúaknak mondhatók. Akkor kerültek felszínre először, amikor az emberi elme eszmélni, megfigyelni kezdett és azóta is folyton időszerűek, folyton foglalkoztatják az emberi elmét és fogják is foglalkoztatni a jövőben anélkül, hogy valamikor végleges elintézést nyernének. Örök életű problémái ezek a tudománynak, mert oly természetűek, hogy megítélésükben az egyéni felfogás és karakter bőségesen érvényesülhet és így megtejtésük is csak egyének, legfeljebb korszakok számára lehet irányadó, de végleges igazságszámba nem mehet.

Egyén és társadalom viszonyának kérdésével is azóta foglalkozik az emberiség, amióta eszmél.

Bár Plato-Aristotelesnél találjuk az első idevonatkozó komolyabb kísérleteket, de még ha korábról fenmaradt feljegyzések nem is igazolnák, az embert kezdettől fogva nem igen tudjuk másként, mint „csordás lénynek“ elképzelni és így már fejlődése legalacsonyabb fokán is épp annyira nem tehető ki e kérdés valamelyes megoldása elől, mint ahogy azt nem tehetik a még most is különböző törzs és kaszt rendszerben élő primitív népfajok sem.

A történelmi idők folyamán, mint azt Giesswein művének bevezetéséből láthatjuk, a kérdés tényleg folyton felszínen volt és mindig a kor szellemében lett megoldva. Hol az individuális, hol a szociális felfogás, a megoldás két végletének egyike, jutott uralomra, hogy aztán az ellenkezőbe csapjon. Átment tehát ez is az eszmék történelmében oly jellemző hullámvázán.

A multban e „kilengések“ érthetőek. Hogy azonban a kérdés megítélésében még most is oly eltérők a vélemények, azt Giesswein, igen helyesen, az egyoldalú elbírálásban látja. A probléma ugyanis, mint határkérdés különböző tudományok körében, különböző szempontból lesz megítélve és így nem csoda, ha ezek eltérő, sőt szélsőséges felfogáshoz vezetnek. Ez egyoldalúság csakis az összes szempontoknak, illetve ható tényezőknek gondos mérlegelése által kerülhető ki.

A társadalomban élő egyénre ható tényezők közt első helyen a *földrajzi környezettel és a faji karakterrel* foglalkozik a szerző. Mindkettőnek a fizikai befolyásnak és a faji sajátságok átöröklésének megítélésében tulsókat észlelhetünk.

A környezet elmélet hívei, élükön Hyppolyte Taine-el, ép annyira túloznak, amikor a környezetnek kizárólagos alakító hatást tulajdonítanak, mint amennyire egyoldalúak a faji átöröklés hívei, kik csakis ennek ismerik el egyéni alakító képességét. (Galton, Ribot).

A *pszichikai* tényezők jelentőségének megállapításában a pedagógus volna a legmértadóbb, de „e téren is a legellentétebb apriorisztikus nézetek állanak egymással szemben. Amíg egyrészt az átöröklés mindenhatóságának hívei szerint a nevelés eredménye, ami a jellembeli tulajdonságokat illeti, alig több a semminél, addig a kollektivizmus hívei bizonyos túlhajtott szociális idealizmustól vezettetve azt vélik, hogy céltudatos neveléssel új embereket vagy új embertípust lehet létrehozni.“ (19—20. l.). Szerző itt is a *nevelhetőség* súlyos és napjainkban oly sokunkat foglalkoztató kérdésében is, az arany középúton jár, amikor a szélsőségtől távol állva, a nevelést olyképp határozza meg, hogy az „folytonos *küzdelem* az átöröklött hajlamok és pszichikai befolyások között.“ (25 l.)

Igen tanulságosak azok a fejtegetések, melyekben a *korszellemről*, mint szuggesztív erővel bíró pszichikai tényezőről nyilatkozik „A korszellem, vagy közfelfogás hatása alól a legerőteljesebb egyéniség, a lángész sem vonhatja ki magát, bár ez legtöbbet járulhat hozzá kialakulásához vagy esetleg átalakításához.“ (33 l.) Az egyéniségnek is alkalmazkodnia kell.

A *szociális* környezetnek is igen nagy az egyén alakító jelentősége, mert a szociális réteg, melyben az egyén felnő, s mellyel közvetlenül érintkezik, a fejlődés folyamatára előmozdító vagy esetleg gátló hatással lehet aszerint, hogy van-e *alkalma* e környezetben hajlandóságait érvényesíteni vagy sem. „Köszörületlen gyémántokat és elrejtett gyöngyöket találhat az ember a társadalom minden osztályában és a civilizáció minden fokozata mellett, melyek csak azért nem ragyognak és tündökölnek, mert hiányzik számukra az az értelmi köszörülés, amelyet az ember számára a társadalmi szervezet, a szociális struktúra alkot meg.“ (44 l.). Kellő alkalom híján igen sok fényes tehetség mehet veszendőbe. Ezt megátolni az állam egyik legmagasztosabb feladata, de egyben legnagyobb érdeke is.

Vajha nemzeti kulturánk intézői e nagy horderejű tanácsot annyira megszívlelnék, amennyire megérdemelné! Csak érinthetjük itt, mert nem haladhatunk el mellette, a magunk megfigyeléséből is azt a szomorú tény, hogy a pálya tévesztés esete nálunk nagyon gyakori s hogy ez jórészen épp a szociális környezet mostohaságának tudható be. Hogy ez, különösen ami viszonyaink között egyéni, de nemzeti szempontból is mily effektív kulturális kárt jelent, szükségtelen magyarázni.

A mű IV. fejezetében az *egyéni* kérdéssel foglalkozva az akarat kérdésében Bergsonnal együtt ő is a felvilágosodott, tapasztalatilag észlelhető indeterminizmus híve. Az embernek igenis van saját elhatározó képessége (56 l.) Emellett azonban az egyén temperamentuma, mi nem azonos a karakterrel, „hanem annak irredentibilis eleme,“ nagyjában véve kötött és változatlan marad az ember életében. Az egyéniség tehát nem olvadhat bele egészen a társadalomba, az abszolút „sociokratia“ természetellenes dolog, de éppannyira az a „monadokratia“, mely az embert a társadalomtól elszigetelten létezőnek gondolja. De az individualizmus nem jelent még

egoizmust, sőt ellenkezőleg: legnagyobb egyéniség az, ki legszolidárisabb tud lenni. (70 l.)

„Az ember minden gondolatában, cselekedetében, aktív és passzív működésében, ez mintegy quintessenciája a műnek, az individuális és szociális vonatkozások összefolynak.“ És így „egyént és társadalmat egymástól elválasztani nem lehet, egymással ellentétbe hozni nem szabad.“

E nagyon tanulságos, világos logikájú és stílusú mű az idevonatkozó irodalom bőséges figyelembe vételével készült és egyébként minden tekintetben a komoly és értékes munka benyomását teszi. Nemcsak a szociológus, hanem a pedagógus, morálfilozófus, de bármely más antropológiai tudomány képviselője, ki e látszatra egyszerű, valóságban azonban nagyon bonyodalmas kérdéssel foglalkozni óhajt, nagy okulást meríthet e munkából.

Dr. Fodor Márk.

Wandertrieb und pathologisches Fortlaufen bei Kindern. Von *Ewald Stier*. Sammlung zwangloser Abhandlungen zur Neuro- und Psychopathologie des Kindesalters. I. Band. Heft 1 bis 3. (A gyermekek csavargó ösztöne és pathológiás megszökése).

Franciaországban Charcot, Duponchel, Régis, Németországban Donath és Schultze hívták fel a figyelmet gyermekeknél előforduló beteges csavargási hajlamokra. Azóta mások is foglalkoztak ezzel a kérdéssel és terjedelmes kazuisztikus anyagot hordva össze, iparkodtak a gyermekek csavargó ösztönének okait felderíteni. A legtöbben ezeket az okokat az epilepsiából eredőnek tartották. Heilbronner azonban egy terjedelmes és alapos tanulmányban kimutatta, hogy a gyermekek csavargási ösztöne és a hazulról való elkóborlási hajlama csak ritka esetben epileptikus eredetű.

Dr. Stier Ewald vezérkari orvos 1909. októbertől 1912. április haváig terjedő időközben a berlini Charité-kórház idegpoliklinikáján 4000 lelki és idegbeteg gyermeket vizsgált meg. Ebben a könyvében a csavargási ösztönnel bíró gyermekre terjeszti ki figyelmét és kazuisztikus módon tárgyalja témáját. 39 esetet ír le és ezekből vonja le következtetéseit. Vizsgálatainak tárgyai fiúk és lányok egyaránt 3-tól 15 éves korig. Az eseteket elmekórtani szempontok szerint osztályozza és az elmekóros jelenségeket bizonyos betegségi és körülhatárolható típusokra osztja be; gondosan vigyáz arra, hogy a csavargási ösztön pszichopatológiás eseteit a fiziológiaival össze ne keverje, ami nagy körültekintést kíván, mert a kettő közötti határ gyakran alig látszik.

A csavargási ösztönnel a lelki betegségekből eredő eseteit tehát a következő csoportok szerint írja le: I. pszichosis (1 eset), II. epilepszia (2—9 eset), III. hiszteria (10—12 eset), IV. gyöngelméjűség (13—19 eset), V. a pszichopathiás gyermekek: *a*) betegesen növekvő ingerlékenységű pszichopathiások (20—23 eset), *b*) betegesen túltengő fantáziájú pszichopathiások (24—25 eset), *c*) súlyos erkölcsi fogyatékoságban szenvedő pszichopathikusok (26—31 eset), *d*) egyéb pszichopathiások (32—34 eset), *e*) a pszichopathiás gyermeknek az egész családra kiterjedő csavargó ösztöne

(35—36 eset). Függelék képen tárgyalja a züllött gondozatlan gyermekek olyan elkóborlási eseteit, melyek nem kifejezetten elmekeóros jellegűek. Befejezésül a csavargó ösztön prognózisáról és terapiájáról szól.

A könyve végén a szerző összefoglalja röviden a 39 esetből levont eredményeit és megállapításait. Ezek közül álljon itt néhány fontosabb.

A csavargás ösztöne, hazuról való elkóborlás, iskola kerülés a gyermeknél gyakori jelenség, a fiú gyermeknél gyakrabban fordul elő, mint a leány gyermeknél (3, 5 : 1). Az elkóborlás oka egészben vagy részben patológikus tényezőkben rejlik. Az elcsavargó gyermekek nagyobb része pszichopathiásokból és gyöngé elméjűekből kerül ki, sokkal kevesebb az epileptikusokból; nagyon ritkák a kifejezett hisztéria és pszichózis esetei, ezek között csak a dementia praecox (ifjúkori elmezavar) jön gyakorlatban tekintetbe idősebb gyermeknél.

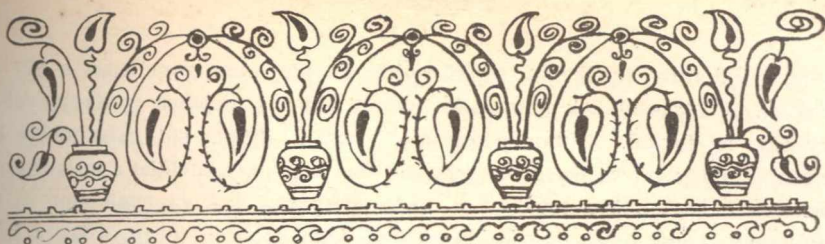
A gyöngé elméjű gyermekek csavargásának oka a külvilágból rájuk tóduló érzéki ingerek iránt való fogékonysága és a nevelésnyújtotta, cselekvésüket normális irányba terelő gátlóképzeteknek fejletlensége és csekély volta.

A betegesen fokozott ingerlékenységű gyermeknél az ijedelemre való hajlam, a bekövetkező eseményektől való félelem a szülője a hazuról való megszökésnek. A többi pszichopathiásoknál nem eléggé világosak a csavargó ösztön okai. Jellemző ezekben az esetekben az elkóborlásnak a teljes ok nélkül való valósága. Külön helyet foglal el az egész családban uralkodó csavargó ösztön. Ez az ösztön a pubertás korában vagy néhány évvel azelőtt ugyanegy család több tagjánál léphet fel, amely azután kellő időben való kezelés mellett vagy néha egészen magától is elmulhat a pubertáskor fejlődésének befejeződtével.

Szerző a csavargás ösztönének kezelésében a tisztán orvosi eszközökön kívül a betegségnek szokássá való fajulásának megakadályozását tartja fontosnak. A legtöbb esetben ajánlatos a csavargó gyermeknek valamely privát vagy állami intézetben való elhelyezése, főleg ha már züllés állapotában vannak vagy a szülők nem értik módját az ily gyermekek otthon fogásának. Továbbá számba jöhetnek még: a csavargó gyermeknek egy időre az elmekeórosi klinikán való elhelyezése, gyermekmenhelyre való utalása, kisegítő iskolába való beadása, a környezet megváltoztatása, bizonyos esetekben az orvosi megfeddés. Hiába való a verés vagy az erőszakos iskolába való visszavezetés. A gyermeki csavargás ösztönének leküzdésére a gyermekvédelmi intézetek és az elmeorvosok közös munkájának kell közreműködni.

Ács Károly.

LAPSZEMLE.

A koraszülöttekről és a debilis gyermekekről. Az „Orvosképzés” f. é. áprilisi számában Flesch Ármin dr., egyetemi m. tanár, terjedelmes cikkben foglalkozik e tárggyal. Bennünket, gyermektanulmányozókat, kétszeresen érdekel ez a kérdés, mert egyrészt újabb betekintést enged a testi és lelki élet kölcsönös egymáshatásának világába, másrészt pedig útbaigazítást ad az ilyen abnormális viszonyok közt világrajött gyermekek ápolására nézve.

Bevezetésében Flesch dr. utal arra az általánosan elterjedt téves fel fogásra, mely a koraszülötteket minden további gondolkodás nélkül debiliseknek, életgyengének hajlandó minősíteni. Holott ez a két fogalom nem fedi egymást. A koraszülött nem mindig debilis, ellenben normális viszonyok közt született gyermek is lehet életgyöngé.

Az életképesség megítélésénél a következő szempontokat kell figyelembe vennünk.

1. Igen fontos tényező, *hogy mi volt a koraszülés oka.* A gyermek életképességét legkedvezőtlenebbül befolyásolja, ha ez az ok a szülő betegsége, pl. gümőkór, alkoholizmus, idült veselob, szivbaj vagy valamely heveny fertőző betegség.

2. *Az érettség foka,* ami első sorban attól függ, hogy kilenc hónappal mennyi idővel előbb következett be a születés, továbbá mekkora a gyermek testsúlya és milyen a hőmérséke. Általában a 26. hét és 1000 gr. testsúly az a határ, melyen innen életképességre nem számíthatunk. Igazán azonban csak a 27—28. hét után világrajötteknél s legalább 1200—1500 gr. súly mellett remélhetünk jót. Viszont azonban szörványos esetekben még az előbb minimálisnak jelzett határon belül is sikerülhet fokozott gondozással a gyermeket az élet számára megmentenünk.

Hogy mennyi a minimális hőmérsék, azt egészen pontosan nem lehet megállapítani, általában azonban annál jelentősebb beszámítás alá esik minden hősüllyedés, minél kisebb a testsúly. Normális időre született gyermekek hőmérséke az első pillanatokban valamivel magasabb az anyáénál: 37·8°—38°C, ez azonban már néhány perccel a születés után leszall körülbelül egy fokkal, majd még lejjebb, egészen 36°-ig. Ezen a fokon megmarad néhány

óráig, majd újra emelkedik s legkésőbb 24 óra alatt újra eléri a 37° – 37.5° -ot. A koraszülöttek hőmérséke már a születés idejében is alacsonyabb úgy egy fél fokkal, azután pedig a hőesés $2-3^{\circ}$ -ot, sőt néha többet is ki tett. E nagy hőveszteség oka részben az, hogy a testfelület a testsúlyhoz viszonyítva igen nagy, továbbá a védő zsírpárna hiánya, valamint az a körülmény, hogy a táplálkozás kezdetben igen nehezen megy s így a hőtermelés lehetősége akadályozott.

Gyakorlati szempontból kiváltképen figyelemreméltó még koraszülötteknél a *fertőzésekre való fokozott hajlandóság*.

Mindezekből következik, hogy koraszülöttek kezelésénél legfontosabb feladat 1. a hőmérséket a normális fokon tartani, 2. gondoskodni megfelelő táplálásról, 3. a fertőzésektől megóvni a gyermeket.

A hőmérséklet normális fokon tartása céljából a koraszülöttet, még az anya ellátása előtt, *azonnal* meleg takarók vagy melegítő palackok közé helyezzük. A leghelyesebb, ha azonnal adunk egy 35°C -ról lassan 40°C -ra felmelegedő fürdőt, körülbelül 20 percnyi tartammal s utána gondoskodunk a gyermek egyenletes melegen tartásáról s óvjuk bármimű lehűléstől, lég-huzattól, levegőtől stb. anélkül azonban, hogy a szellőzés ezáltal hátrányt szenvedne.

A koraszülött vattába burkolása, ami elég elterjedt szokás, nem ajánlatos, mert rossz melegvezető lévén meggátolja, hogy kívülről szállíthassunk meleget a gyermeknek. Öltöztessük e helyett a szokásos, előre felmelegített csecsemőruházatba vagy melegebb flanel-ruháscskába; a melegen tartásról pedig *állandó melegítéssel* gondoskodjunk.

Intézetekben, klinikákon a koraszülöttek melegítésére melegítő szekrények, az u. n. *couveuse*-ök szolgálnak. A mindennapos gyakorlatban azonban elég jó eredményt érünk el, ha egy kisebb szobát 25°C -ra felfűttetünk, vagy a szobának kisebb, a kályha körüli részét elkerítettjük s itt rendezzük be a koraszülött ágyacskáját. Az ágyba azután vagy melegítő palackokat teszünk, vagy meleg vízzel telt bádogteknőre, vagy thermophor párnára fektetjük a koraszülöttet. A vastag üvegből vagy agyagból készült, jól bedugaszolt s kendőbe göngyölt palackok közül egyet a koraszülött jobb, egyet baloldalára és egy harmadikat a lábvégehez helyezünk s a gyermeket jól betakarjuk. A csecsemő hőmérsékét állandóan ellenőrizzük, valamint azt is, hogy a test és a takaró közti hőmérsék általában 30°C legyen. A melegítés időtartama többnyire néhány hét, nagyobb testsúlyú, erősebb koraszülötteknél azonban néha néhány nap is elég. Ha a rendszeresen eszközölt hőmérőzés már állandóan normális hőmérséket mutat s a testsúly is felemelkedett már 2200–2300 gr.-ra, lassan, fokozatosan felhagyhatunk a melegítéssel.

A szabadbavitellel várunk kell legalább is addig, míg a testsúly kb. 3000 gr.-ra emelkedik.

Második fontos feladat a koraszülött kellő táplálása, amely a csecsemő nagyobb táplálékszükséglete és ezzel szemben gyenge szopóképessége miatt többnyire nagy nehézségekbe ütközik. Ha a koraszülött egyáltalában nem

tud szopni, akkor megkíséreljük a kifejt vagy tejszívóval leszívott tejet szopókán át beléjuttatni. Ha még ennek a szopására sincs ereje, akkor kis kanál segítségével lassan szájába eresztjük vagy pipettával csöpögtetjük a tejet. Ha a koraszülött még nyelőmozgást is gyengén végez, akkor az orrnyíláson át juttatjuk be a lefejt tejet vagy u. n. szondatáplálást végzünk. Ez utóbbi, szakszerű, gondos kezelés mellett gyakran eredményesnek mutatkozik.

A koraszülött gyenge szopási képessége csökkenti az anya tejelválasztását is, aminek ellensúlyozása céljából a tejet leszívattjuk tejszívó segítségével.

Ha a gyermek aránylag erős és jól képes szopni, elég, ha 5—6—7-szer kap táplálékot 24 órában. Ha azonban gyöngébb, úgy hogy lefejt tejet kell neki adnunk, 10-szer adunk 5 10—15—20 gr.-ot. Pontos szabályt e tekintetben nem lehet fölállítani. Első időben kisebb mennyiséggel is megelégszünk s csak lassan, fokozatosan növeljük azt, a normális fejlődéshez mérten. Mivel a koraszülöttek sokat alszanak, a szoptatáshoz fel kell őket költetni, kissé megrázni, stb.

Mesterséges táplálás mellett a koraszülött életbentartása nagyon kétséges, azért ha csak lehet, női tejet kell neki adnunk.

Harmadik feladat a koraszülött megtartására a fertőzésektől való megóvás. E célból legfontosabb a tisztántartás és az érzékenyebb testrészeknek steril vattával való lemosása. Száját mosni nem szabad. Hurutos bántalmakban szenvedőktől izolálni kell. A tüdők szellőztetése céljából gyakran kell változtatnunk a koraszülött fekvőhelyzetét.

Lélegzési zavaroknál, rohamoknál a légzőközpont erélyes izgatása a fő. A gyermeket erélyesebben rázzuk, kevésbé pacsokoljuk, hogy ezáltal sirást s ezzel együtt mélyebb belégzést váltunk ki. Különösen ajánlatosak jó meleg (37°—38°C) fürdők, melyekhez esetleg kevés mustárlisztet tehetünk.

Mindezek után Flesch dr. felteszi a kérdést, vajjon lesznek-e ezekből a nagy odaadást és szakszerű ápolást kívánó koraszülöttekből életerős egyének s vajjon nem volt-e helyesebb a régi spártaiak eljárása, akik az ilyen gyöngye gyermekeket ledobták a Tajgetosz hegyéről. A választ a cikk írója a tapasztalatban találja, amely mutatja, hogy a sok fáradtság nem hiábavaló s a koraszülöttek, ha esetleg az első év végére még nem is, de a második, harmadik év folyamán utóléri a normális gyermekeket. Megemlíti azonban, hogy az angolkórra és anaemiás állapotok kifejlődésére a koraszülöttek gyakran mutatnak hajlandóságot. Egyes szerzők állítása szerint merevgörcsös bénulások sem volnának ritkák, azonban az utánvizsgálások mutatják, hogy egészséges szülőktől származó koraszülötteknél semmiesetre sem fejlődnek ki gyakrabban az idegrendszer ezen betegségei, mint más, normális időre született gyermekeknél. Ha esetleg mégis gyakrabban észlelnők koraszülötteken az idegrendszer ezen betegségeit, annak okát nem a koraszülésben magában kell keresnünk, hanem a szülők azon betegségében, amely a koraszülést is kiváltotta.

Gyermeki okoskodások. Nehány érdekes esetet közöl J. J. Webber, kis fia ($4\frac{1}{2}$ éves) logikus gondolkodásának első megnyilatkozásaiból.

Első feljegyzései az *általánosításokra* vonatkoznak, amidőn t. i. a gyermek ugyanazon néven nevez minden hasonló tulajdonságot mutató dolgot. Így, mikor a kisfiú beszélni kezdett, „gáz“ szóval jelölt mindennemű világosságot, a napot, a holdat, sőt még a napraforgót is. Ellenben az esőt, víztócsát, tengert „fürdő“-nek nevezte. A hentes kutuját „szalonna“ néven becézgette. A szalagon függő éremre azt mondta, hogy az „egy fillér, ami zászlón lóg.“ (23—25 hónap).

Ugyanez a fiúcska ($3\frac{1}{2}$ év) így képzelte el a pénzszerzés módját: „Menj be anyuskám egy boltba, vásárolj valamit és tedd le a pénzt. A kereskedő aztán majd ad sok-sok pénzt“. Aminek a magyarázata, hogy a gyermek látta, amikor a boltban letettek egy darab pénzt és sok aprópénzt kaptak vissza.

Tavasszal a kis fiú érdeklődéssel nézegette a fáról lehullott éretlen, zöld kis körtéket. „Ezek a körték most bizonyosan pihennek. Aztán majd újra fölmennek a fára és tovább nőnek,“ mondta meggyőződéssel. Szerinte a növekedés a körte foglalkozása.

Később egyszer, (4 év) amikor figyelmeztették, hogy ne játsszék a késsel, azt mondta: „Ha levágnám az ujjam, úgyis újra kinőne.“ „Miből gondolod ezt?“ kérdezték tőle. „Hát a hajam is újra megnő, ha levágják“ felelte.

Az okozatot a gyermek sok esetben oknak tekinti. Azt hiszi pl., hogy a szelet a fák mozgása okozza. S papírsárkányát mindenáron a fák közé akarja vinni, mert hogy ott hamarabb fölszáll.

A sötétség okozójának a gáz meggyújtását tartja. „Ne gyujtsd meg a gázt, mert akkor sötét lesz,“ mondta a kisfiú 28 hónapos korában.

Néha a gyermek egy kis okoskodás után kijavítja önmagát. Leül pl. és úgy tesz, mintha levelet írna. Hangosan diktálja magának: „Kedves néni, gyere, látogass meg!“ Majd egy kis szünet után hozzáteszi: „Azt mondja, hogy nem jöhet.“ Ismét szünet. „Furcsa“ — mondja aztán — „már tudom, hogy mit felelt, pedig még nem is küldtem el a levelet.“ És jóízűen kacag ezen a képtelenségen. (Child Life. 1914. nov. 1.)

Gerely Jolán.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK.

Az esztergomi áll. s. közs. főreáliskola ifjúságának „háborús kiállítása“. Pünkösöd két ünnepén zajlott le az iskolai rajzkiállítással kapcsolatban. – A kiállítás célja az volt, hogy bemutassa a közönségnek mindazon hatásokat, amelyeket a háború iskolánkra, iskolai munkánkra és ifjúságunkra, annak lelkére, gondolkodására, érzésvilágára gyakorolt. A hirtelen jött tanévbezárás megzavarta ugyan az előkészítő munkálatokat, de a kiállítás így is, mint első ilyenmű iskolai kiállítás, sikerültnek volt mondható. Csak olyan tárgyat állítottunk ki, amit a tanulók vagy maguk készítettek vagy maguk gyűjtöttek, ami tehát az ő tulajdonuk. A részvételre senkit sem kényszerítettünk.

A kapubejáratnál a közönséget fapuskás, piros sapkás apró őrség feszesen tisztelegve fogadta és kalauzolta a valóságos tölgyerdővé varázsolt lépcső följáraton fel a kiállítási terembe, amelyet hasonlóképpen tölgylombbal és a szövetséges államok zászlócskáival díszítettünk. A katedra mögötti falbemélyedésben a háborúban elesett tanárok gyászjelentéseinek keretében feltüntettük a hadbavonult, megsebesült, elesett, hadifogoly és kitüntetett tanárok statisztikai adatait (a Középiszk. Tanáregyleti Közlöny adatai szerint), hozzáfűzve a mi intézetünk hadbavonult tanáraitól szóló adatokat. Az egészet dús tölgylombfűzérral vettük körül és előtte emelvényen a tanulók hozta friss virágok illatoztak. Egy szemben álló iskolai táblán pedig széles nemzeti színű keretben az intézet hadbavonult és hősi halált halt volt növendékeinek névsora és egynéháynak fényképe volt kiállítva.

A falakat a tanulók háborús tárgyú rajzai, a tanulók gyűjtötte háborús-térképek (köztük egy térkép 1877-ből, az orosz-török háború színteréről), mindenféle háborús nyomtatványok, képek stb. borították.

A falak mentén asztalok állottak. Két asztalon a tanulók készítményei (hajómodellek, papirosból, fából, vár modellje, agyagból mintázott katonafej, stb.; középütt miniatűr katonaaagy, benne bekötött sebesült harcos, mellette arasznyi fehér ruhás vöröskeresztes ápolónő), a tanulók háborús emlékei

(orosz, szerb puskalövegek, shrapnell-hüvelyek, hajólöveg, orosz katonai sapka, orosz katonai vállszalagok, kozáksüveg, orosz szurony, orosz hátizsák, orosz kulacs a cár vésett képével, orosz pénzek és bankók, orosz derékszíj stb.) a tanulók által gyűjtött orosz famunkák, (amelyeket a kenyérmezői tábor lakói készítettek: faragott sétatotok, evőeszközök, madonnaszobor, levélnyomó, játékszerek, szivar- és levéldobozok, tollszárak stb.) voltak csoportosítva. Egy harmadik asztalon tengeri jelenet volt látható, a kék tengeren úszó 4 hadihajóval és felbukkanó buvárhajóval; a negyedik asztalon orosz foglyok faragta teljes íróasztal-berendezés, az ötödik asztalon pedig a IV. o. tanulóinak a háborús tárgyú olvasmányokhoz készült rajzait tartalmazó füzetek voltak kirakva.

Az asztalok fölött két fából készített repülőgép-modell és két papirosból készült miniatűr Zeppelin himbálozott. Az egyik sarokban különféle fapuskák állottak gulában.

A terem közepén iskolai álló táblákból négyszöget alakítottunk; két táblán az intézet ifjúságának hadi jótékonycélú gyűjtéseit és a háborúval kapcsolatos egyéb tevékenységét feltüntető statisztikai táblázatok voltak kifüggesztve; a másik két táblán pedig izléses keretrajz között egy-egy tanulóknak háborús gyűjteménye (háborús rajzok, képek, apró nyomtatványok, orosz famunkák, pénzek, töltények stb.) Hasonlóképpen a két sarokba is táblákat állítottunk; mindegyiken egy-egy tanulóknak eredeti harctéri fényképfelvételekből álló gyűjteménye volt kirakva. A kiállításról dr. *Gedeon Endre* tanár öt fényképfelvételt készített, amelyeket érdeklődőknek szívesen megküld az igazgatóság.

A háborús kiállítás anyaga összegezve a következő volt: 86 drb. rajz, 1 olajfestmény, 1 agyagmunka, 9 famunka, 8 papirkészítmény, 120 különféle háborús vonatkozású kép, 16 nyomtatvány és térkép, 1 kézirat, 2 repülőgép-modell, 2 Zeppelin-minta, 90 eredeti harctéri fényképfelvétel, 25 különféle löveg, 32 orosz famunka, 21 orosz pénz és bankó, 7 drb. orosz katonai felszerelés, 20 orosz katonai vállszalag, 1 miniatűr kórház, 9 fénykép (hadbavonult volt tanítványok), 4 statisztikai tábla (130 × 100), összesen 455 darab.

A kiállított rajzok a tanulók érdeklődésének és képzeletének érdekes megnyilatkozásai voltak. A kivitelben persze jelentős különbségek mutatkoztak, de a tárgy felfogásában, elképzelésében sok egyéni vonás jelentkezett. Természetesen a látottak erősen hatottak és fölös számmal kaptunk a képes újságok háborús rajzaira, képeire erősen emlékeztető rajzokat, sőt (a figyelmeztetés dacára) másolatokat is; ezeket azonban a kiállításon legnagyobb részt mellőztük. A kiállított rajzok tárgyuk (esetleg címük) szerint — amiből az érdeklődés köre is megállapítható — a következők voltak: Csatajelenet 14, hadihajó (elsülyesztése buvárhajóval, tengeri ütközet stb.) 12, előőrs, őrszem 10, repülőgép, Zeppelin (felderítés, bombázás) 9; „Add meg magad, muszka!” 8, huszár 7, tüzér (ágyú) 4, lövészárok 4; Csata után 3, csata-tér 2, táborozás 2, baka 2; gépfegyverosztag, Dardanellák, „Idill”, „Ima a

hazáért“, „A hős álma“ 1—1, végül 4 humoros rajz (közülök kettő persze „Petár“-t ábrázolja.)

A második teremben volt az iskolai rajzkiállítás. Ez a terem szolgált egyszersmind hangversenyteremül is, ahol a kiállítás tartama alatt a közönség szórakoztatására az intézeti ének- és zenekar közreműködésével négy „háborús hangverseny“-t rendeztünk. A kiállítás tiszta jövedelmét (20 filléres belépődíjakból, 137 koronát, az igazgatóság mint az ifjúság adományát az esztergomi hadi-árváknak juttatta.

O. F.

Háborús gyermektanulmányi és pedagógiai kiállítás Budapestén.

Azoknak a nagy munkálatoknak alapján, amelyet Társaságunk kezdeményezésére a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium és a székesfőváros tanácsa által kiküldött bizottság készített, *Déri Ferenc* dr. tanügyi tanácsnok az elmúlt iskolai évben adatgyűjtést rendelt el. Miután ugyane bizottság a begyűlt anyagot alkalmasnak ítélte közszemlére bocsájtásra, Budapest város tanácsa elhatározta, hogy a háború hatását feltüntető anyagból *Háborús gyermektanulmányi és pedagógiai kiállítást* rendez. F. é. szeptember havi egyik tanácsülésén meg is alkotta a kiállítás rendező bizottságát. Elnök: *Déri Ferenc* dr., tanügyi tanácsnok; elnökhelyettesek: *Nagy László* tanítóképző-intézeti igazgató; *Demjén Géza* dr., székesfővárosi főjegyző; *Weszely Ödön* dr., főigazgató. Tagok: a Társaság részéről *Ballai Károly*, *Bors Jolán*, *Ferencz Ella*, *Fetterné Farkas Irén*, *Fodor Márkus* dr., *Gröber Vilma*, *Répay Dániel*, *Vályi Ida*, *Schichtanz Ilona*, *Wärmer Erzsí*, *Fallys Olga*, *Mandelló Erzsébet*, *Nógrády László* dr. tanár, *Gerely Józsa Jolán*, *Belgrader Margit*. Főváros részéről: *Ágotai Lajos* főigazgató, *Lád Károly*, *Bardócz Pál* szakfelügyelők, *Keleti Adolf*, *Székely László*, *Balla László*, *Zigány Zoltán* igazgatók, *Dánielné Lamács Lujza*, *Beutum Ignácné*, *Biróné dr. Gráber Emma*, *Wilde Margit*, *Mikits Anna*, *Jancsó Ilona*, *Kopp Vilma*, *Oldal Anna* tanítónők, *Szántó Jenő*, *Vikár Kálmán* tanítók, *Halász Sarolta*, *Nagy Antónia* főővönők, *Stelly Gizella* ővönő, *Rácz Gyula* dr.

A rendező bizottság f. é. szeptember hóban tartotta alakuló ülését, amelyen *Déri Ferenc* dr. elnökölt. Ez ülésen megállapították a kiállítás csoportjait, nevezetesen: I. csoport: *Budapest székesfőváros iskoláiugye a háború idején*. II. csoport: *A háború a gyermeki lélek tükrében*. III. csoport: *A háború hatása a budapesti iskolák nevelő-oktató munkájára*. IV. csoport: *A budapesti iskolák hadsegítő munkája*. V. csoport: *Cserkész ifjaink a háború idején*. VI. csoport: *A háborús ifjúsági és pedagógiai irodalom*. Az I. és V. csoport vezetője *Demjén Géza* dr.; a II. csoport vezetője *Nagy László*; a III. és VI. csoporté *Weszely Ödön* dr., míg a IV. csoporté *Dánielné Lamács Lujza*. Választottak ezenkívül titkárokat: a gyermektanulmányi (II.) csoport titkára *Répay Dániel*, a pedagógiai (III. és VI.) csoport titkárai pedig *Keleti Adolf* igazgató és *Fodor Márkus* dr. tanár, a kiállítás külső rendezésével pedig *Ballai Károlyt* bízták meg.

Az egyes csoportokon belül serényen folyik már a munka, úgy hogy a kiállítás előreláthatólag karácsony előtt fog megnyílni.

A gyermektanulmány néprajzi vonatkozásai. E címen tartott előadást *Ballai Károly*, a Gyermektanulmányi Múzeum vezető-titkára a *Magyar Néprajzi Társaság* f. é. május havi ülésén.

A gyermektanulmány általános ismertetése után azzal a problémával foglalkozott, vajjon a gyermek szellemi fejlődéséből következtethetünk-e a faj szellemi kifejlődésére? Az emberiség őseit az állati sorból az emelte ki, mikor élete fentartására mesterséges eszközöket hívott segítségül, ilyenekét, bár a legprimitívebb formában alkalmazott. Vajjon az a *külső kényszer*, mely az ősembert alkotásokra kényszerítette, megvan-e a gyermekben? Ha végiggondolunk a gyermek szükségletein, látjuk, hogy *külső kényszer*, olyan értelemben, mint ez az ősebernél megnyilvánult, nincsen meg a gyermeknél. Azonban, ha a gyermek életjelenségeit tüzetesebben vizsgáljuk, ezt a *külső kényszert*, megjelenési formájában lényegesen megváltozva, mégis megtaláljuk, mint a fejlődést előmozdító erőt, mint ellenállhatatlan *belső kényszert*. A gyermeknek ugyanis megvannak azok a szükségletei, mint pl. a mozgás, az ismeretszerzés stb., amelyek mindenkor testi és lelki fejlődését szolgálják, amelyek mindenkor érvényesülni törekszenek. Míg tehát az őseMBER értelmi fejlődését *külső* motívumok kényszerítették ki, addig a gyermeket a veleszületett fejlődési készség hajtja oly cselekvésekre, amelyekkel egy bizonyos fokig szellemi fejlődését *önmagától* is tudja előre vinni. Az első, amivel tisztába kell jönnünk az, van-e különbség a gyermek és a kezdetleges ember szellemi habitusa közt? S ha van, miben nyilvánul ez meg? Ugyanis csak abban az esetben lesz elfogadható a két, *külső* megjelenésében éles ellentétben álló individuum összehasonlítása, ha az összehasonlításnak közös alapja van. Tudnunk kell, melyik életkora a gyermeknek az, amikor legközelebb áll a kezdetleges ember szellemi állapotához. Erre a kérdésre *Nagy László* azon vizsgálatainak ismertetésével felelt az előadó, amellyel a gyermek fejlődésének azt a korszakát kereste, amelyben a természetes fejlődés megszűnik.¹⁾ E vizsgálat eddigi eredményei szerint a 9 éves kor volna az elme fejlődés természetes korhatára. Ezután az előadó a 9 éves gyermek és a kezdetleges ember érzelmi, akarati és értelmi életének jellemző vonásait ismertette, amelynek eredményeképpen többek között megállapította, hogy a 9 éves gyermek és a kezdetleges ember között lényegesebb eltérés csak az értelmi képességeknél van.

Néhány példával és tárggyal bemutatta még, hogy a gyermeki alkotások mennyire vetnek világot az ősi emberi alkotásokra, a kezdetleges művészetre s végül röviden érintette az ösztönszerű gyermekjátékok, mondókák és eszközök óriási területét, amelyek valóságos kincsesháza a néprajzi, néphagyományi kutatásoknak is.

¹⁾ *I. Ballai*: „A Gyermektanulmányi Múzeum gyűjteményeinek leírása.” 10. és 11. old.

APRÓSÁGOK A GYERMEK ÉLETÉBŐL.

A gyermek és a háború.

Irta: **Cenner Gyula**, Budapest.

A háború nagy átalakító ereje a gyermekeket sem hagyta érintetlenül. Megváltozott a gyermekek játéka; kibővült a szókincse. Eddig, ha háborút játszottak a gyermekek, rendszeren lovaskatonát utánozva ugrándoztak, vagy esetleg fakardokkal, de inkább pusztakézzel verekedtek, birokra keltek. Ma a 3—6 éves gyermekek már az óvodában is másképp játszanak háborút.

Saját szemeimmel győződtem meg arról, hogy már ezek a csöppségek is tudják, hogy mi a lövészárók. Két-két óvodabeli padot állítanak föl és ezek közé guggolnak, térdelnek, vagy hasálnak a gyerekek s ha valamelyik fölüti a fejét, a másik „tábor“-ból, átkiáltják az illető nevét, mire az „halott.“ A lovasjátékok ideje elmúlt. Ha katonásdit játszanak, akkor a gyereksereg fele feltétlenül „repülő ember“ akar lenni, a gyermekek szava szerint.

Gondolkodásukban is nagy átalakulás észlelhető. A háború kezdetén és most, a háború kilencedik hónapjában ugyanazokat a kérdéseket téve föl ugyanazon gyermekeknek, a feleleteikből látjuk azt a nagy átalakulást, amelyen képzeik, érzeteik és gondolatviláguk köre áthaladt. Kísérleteimet 173 gyermekkel végeztem; (93 fiú, 80 leány). A gyermekek között 35 volt 3—4 év közötti, (12 fiú, 23 leány); 87-ten 4—5 év között voltak (52 fiú, 35 leány); 51 pedig 5—6 év között volt (29 fiú, 22 leány), ma tehát majd egy évvel idősebbek. Arra a kérdésemre, hogy mi a háború, augusztus havában egy 4 éves kis leány azt felelte: „játék“ s midőn azt kérdeztem tőle, hogy kik játszszaák, azt felelte: „mi.“ Április havában ugyanettől ugyanezen kérdésekre a következő válaszokat nyertem: „A háborúban lőnek, puskával, ágyúval és vágnak karddal. A katonák gödrökben laknak.“ Megkérdeztem ezek után a gyermek-től, hogy milyen közeli hozzátartozója katona. És ekkor kisült, hogy közeli hozzátartozója nincs a hártéren. Tovább firtatva a dolgot, kivettem belőle, hogy szülei beszédéből hallás után jegyezte meg magának a mondottakat. A legáltalánosabb felelet augusztus havában erre a kérdésre, hogy mi a háború és mit csinálnak ott, az volt,

„játék“, másodsorban pedig az, „ahol a nagyok verekednek.“ Ma, a háború kilencedik hónapjában, egyetlenegy gyermektől sem kaptam ilyen primitív feleletet. Ma a feleletnek több mint ötven százaléka az volt, hogy „a háború csata, ahol puskával és ágyúval lőnek és karddal szúrnak.“ Azt sem hallottam már, hogy a gyermekek általánosságban mondták volna meg, hogy kik harcolnak, hanem kilencven százalékban négy nemzet katonáit említik föl. Magyar, német, orosz, — e helyett azonban sokan muszkát mondanak — és szerb. Három százalék még franciát is tesz hozzá. E három százalék a leányok közül került ki, még pedig az 5—6 év közöttiekből. Hét százalék pedig nem tudja meghatározni még azt, hogy ki az ellenség és ezekre nézve csak kétféle hadsereg létezik, a magyar és a német. E hét százalék a 3—4 évesek közül kerül ki. Ezt a részét kísérlettemnek mind a 173 gyermekkel elvégeztem.

A fegyverek meghatározását még a 6 évesek sem tudják; beszélnek ugyan puskáról, ágyúról és kardról, de e három közül is csak a puskát és kardot ismerik és értelmezik helyesen, mert hisz ezek játékaik a gyermekeknek is. Az ágyút az apróság legnagyobb része úgy jellemzi, hogy „nagy puska“.

Gépfegyverről és szuronyról még a 6 éves gyermekeknek sincs fogalmuk, holott szuronyt minden közember visel az oldalán és az őrségfeltűzött szuronnyal jár őrhelyén. A gyermek megfigyelő képessége azonban ezekről még nem vesz tudomást, hanem, tekintettel arra, hogy katona oldalán van és vágószerszám, hát „kis kard“ elnevezést kapott.

A fegyvereknél sokkal jobban érdekli és izgatja a gyermek képzeletét a katonák életmódja a harctéren s így a lövészárokról és a fedezékről sokkal tisztább fogalmaik vannak, mint azt az ember elhihetné, ha nem hallaná az apróság beszédét.

„A lövészárók egy mély és hosszú gödör“, volt az általános felelet, ha azt kérdeztem, hogy „Mi a lövészárók?“ E kérdést már csak a 4—6 év közöttieknek adtam fel s így az első 35 gyermek ezekre nem felelt. Azután szépen elmesélték az aprók, hogy „A katonák a lövészárokból barlangot is ásnak és ott laknak, mert a lövészárokból csak lőnek“.

Mikor az egyik óvodában a katonák élelmezésére vonatkozólag tettem fel kérdéseket, a gyereksereg majd összeveszett, mert az egyik párt szerint „A sparherdre négy kereket tesznek és azt húzzák a lovak és azon főznek a katonáknak“, míg a másik párt azt vitatta, hogy „A sparherdet felteszik egy kocsi-ra és úgy főznek rajta“.

Augusztus havában a gyerekeknek egyáltalán semmiféle fogalmuk sem volt a lövészárokról, fedezékről, főzőkocsiról és sok más katonai dologról, mikről ma, miután azokat vagy látták vagy hallás után megismerték, oly helyes képzeteket alkottak maguknak róluk, hogy az ember szinte elcsodálkozik rajta.

Természetesen, hogy ezen fogalmak által bővült a gyermekek szókincse is, sok olyan szó, amely a normális életben soha, vagy ritkán fordul elő, ma naponkint említődik, mert a háborúval, hadviseléssel szoros összefüggésben áll.

A gyermekek szókincsének gyarapodásával már nem lehetett ily egyszerű kísérletek útján foglalkozni, mert a szókincs gyarapodásánál nemcsak magát az új szót kell összeírni, hanem ki kell keresnünk azok eredetét is, hogy hol, mikor és mikép hallották a gyermekek ezt említeni, mert nem egy esetben találhat az ember olyan szavakat, melyeket a gyermekek teljesen elferdítenek, úgy, hogy igazán művészet kikeresni azok értelmét és eredetét.

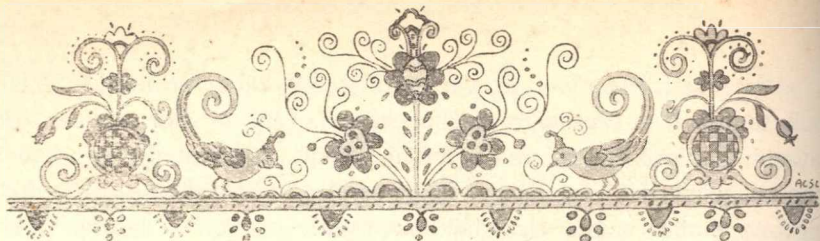
Egy 4 éves fiúgyermek, kinek bátyja mint sebesült fekszik a kórházban, arra a kérdésemre, hogy „Géza bátyád beteg?“ szinte indignálódva felelte: „Nem beteg, hanem sebesült.“

„Sebesült“, ez a szó sem fordult elő a háború előtt a gyermekek szókincsében és ma, nemcsak hogy ismerik és használják e szót, de még a beteg és sebesült közötti finom disztinkciót is tudják.

Egy 3 éves kis fiútól ezt kérdeztem: „Mi szeretnél lenni, ha nagy leszel?“ Egész komolyan azt felelte rá „Piskóta.“ Nem tudtam elképzelni, hogy tulajdonképen mit is akar ezzel mondani s elkezdtem faggatni, hogy mi a „Piskóta“ s ő csodálkozva kérdezte tőlem: „Hát a bácsi még azt sem tudja? Olyan ember, aki repül!“ Ekkor kezdett előttem derengeni, hogy a „Piskóta“ az pilóta. A gyermek az értelmet pontosan tudta, de nem tudta a szót helyesen kimondani.

Jó egypár éve kísérleteznek már a repülőgépekkel, de a gyermekek nem vettek róla tudomást s ma a háború kilencedik hónapjában már a három éves gyerek is tudja, hogy van repülőgép és hogy van pilóta.

Még sok érdekes apróságot lehetne összegyűjteni az apró emberekről, akiket szintén megváltoztatott a nagy háború, de ehhez sok újabb kísérletet kellene végezni, ami sajnos, a mai időben szinte lehetetlen, hacsak a kisdiednevelők nem jönnek segítségre, mert nem érdektelen megfigyelni az apróságokat, hogy mint alakultak át s mint fejlődnek a háború hatása alatt.

ÜBERSICHT DER LEITZTEN NUMMER.

Jahrg. IX. No. 5—6.

Beiträge zur Geschichte der seelischen Entwicklung des Kindes.

Von Seminardirektor **Ladislaus Nagy**, Budapest.

Datensammlung.

Die Datensammelabteilung der Ungarischen Gesellschaft für Kinderforschung veranstaltete im ganzen Lande eine Sammlung, wobei ihr das Ziel vorschwebte „zu prüfen die Wirkung des Krieges auf das Kind, um festzustellen, was für Gedanken und Gefühle in ihm erwachten, welche Verlangen, Bestrebungen und Handlungen in ihm ausgelöst wurden, endlich wie diese Wirkungen sich den Jahrgängen nach verwandelten“.

Die Datensammelabteilung hatte besondere Fragen für 8—14-jährige und 14—18-jährige Kinder festgesetzt. Die Kommission bestimmte ferner, Kinder unter 8 Jahren in den ersten beiden Klassen der Elementarschule und der Bewahranstalt individuell ausfragen zu lassen.

Die erste Fragengruppe für 8—14 Jahre alte Kinder war:

I. Was gefiel dir bis jetzt am besten von den Ereignissen des Krieges?
Warum?

II. Warum wird jetzt Krieg geführt?

III. Was möchtet Ihr jetzt im Krieg am liebsten tun? . . . Warum?

IV. Pflügt Ihr Krieg zu spielen? Schreibt nieder, wie! (Knaben).

V. Habt Ihr etwas für die Soldaten oder für deren Daheimgebliebenen getan? . . . Was?

VI. Liebet Ihr den Krieg? . . . Warum?

VII. Wie wird der Krieg enden? . . . Warum?

VIII. Zeichnet mit Farbenblei oder malet den Krieg.

Die zweite Fragengruppe für die 15—18-jährigen Jünglinge war:

I. Welches Ereignis des Krieges wirkte besonders auf ihre Seele? . . .
Warum?

II. Was ist die Ursache des Krieges?

III. Was möchten sie jetzt im Krieg am liebsten tun? . . . Warum?

IV. Hat der Krieg ihre tägliche Beschäftigung umgewandelt? . . . Wie?

V. Hat der Krieg ihre Empfindungen und Gedanken verändert? . . . Wie?

VI. Was ist ihre Meinung im allgemeinen über den Krieg?

VII. Wie wird der Krieg enden? . . . Warum?

VIII. Zeichnen sie mit Farbenblei oder malen sie den Krieg. (Nicht verpflichtet).

Aus den Fragen ist ersichtlich, daß die Datensammelabteilung das Hauptgewicht auf die Prüfung der sittlichen Wirkung des Krieges gelegt hat.

Die Fragebogen wurden Mitte November ausgehändigt und die Datensammlungen in den Monaten Dezember und Jänner überreicht.

Um den psychologischen Wert der aufgebrauchten Daten zu bestimmen, bearbeitete ich die Antworten der Schüler eines Gymnasiums (Jászberény) und einer Volksschule (Győr), die sie auf alle vorgelegten sieben Fragen abgegeben haben. Auf Grund einer eingehenden Prüfung und Klassifikation der Angaben vermochte ich gewisse allgemeine entwicklungskundliche Gesetze festzustellen.

Um aber die gewonnenen Entwicklungslehrsätze mit Beweisen gehörig belegen, sowie ausführlich beleuchten zu können, schien es zweckmäßig schlechtweg eine Frage auf mehrere Schulen ausdehnend zu bearbeiten. Es wurde somit Frage II.: *Was ist die Ursache des Krieges?* gewählt, zumal dieses Thema und die sich darauf beziehenden Antworten sehr geeignet sind, vornehmlich den Gang der intellektuellen Entwicklung klarzulegen. Es sei bemerkt, daß hierbei lediglich die Angaben der Knaben verarbeitet worden sind. Die Antworten der Mädchen sollen in einem demnächst erscheinenden Werke verwertet werden. Aufgearbeitet wurden die Frage II. betreffend:

Die Antworten der Schüler der Volksschulen in Csépa, Gyula, Szászfa, Győr und Jászberény, insgesamt 309 Antworten.

1352 Antworten von Schülern der Obergymnasien zu Békés, Cegléd, Győr und Jászberény.

Die beigelegte Tabelle und das Graphikon (Tabelle I. und II. A Gyermekek. Das Kind. IX. Jhg. Heft 5—6. Seite 189 und 190) zeigen, laut welchen absoluten und Prozentsätzen die Angaben der festgestellten drei Typen in den hinaufschreitenden Jahrgängen vorkommen.

1. Der *subjektive Typus* gibt nahezu die Hälfte der 8-jährigen Kinder, 40%; diese hohe Ziffer sinkt auf einmal bei den 9-jährigen auf 19%, als Beweis dessen, daß in diesem Jahre das subjektive Phantasieren durch ein von realen Erfahrungen gestütztes objektives Denken abgelöst wird. Nach dem 9. Lebensalter begegnen wir nur spärlich subjektiven Angaben, im 10. Jahre 4·3%, im 11. Jahre 7·6% und im 12. Jahre 3·8%. Im Alter von 13 Jahren können wir die subjektive phantastische Auffassung des Kindes über die Ereignisse der Außenwelt für entschwunden betrachten.

2. Der *objektiv-konkrete Typus* bildet im 8. Jahre bereits die Mehr

heit; 60% der Angaben, doch ein Übergewicht erreicht er erst im 9. Jahre 78·2%; den Höhepunkt erklimmt das objektiv-konkrete Denken im 10. (89·7) und im 11. Jahre (82%); aber immer noch genug stark ist es im 13. (77%) und selbst im 14. Jahre 63%, vertreten. Nach dem 14. Jahre fallen rapid die Antworten des konkreten Typus, und zwar im 15. Jahre auf 41 8%, im 16. auf 20·1%, im 17. auf 16%, im 18. auf 10%, jedoch im 19. Jahre steigt er wieder auf 25%, was eine beachtenswerte entwicklungsgeschichtliche Erscheinung ist.

3. *Abstrakt denkender Typus.* Abstrakt objektive Antworten wurden im 8. Jahre von gar keinem Kinde gegeben. Im 9. Jahre erst begegnen wir der ersten Spur, 2·8%, mit 10 und 11 Jahren sind sie noch immer selten, 6%, bzw. 10·4%. Das abstrakte Denken tritt erst im 12. Jahre häufiger auf, 21·5%, im 13. Jahre 23%; im 14. Jahre hebt sich wesentlich diese Zahl auf 36·5%. Charakteristisch gestaltet sich das abstrakte Denken im 15. Jahre, 58·2%, vorherrschend wird es zu 16 Jahren, (79·9) zu 17 Jahren (84%) und zu 18 Jahren (88·4%); aber mit dem 19. Jahre sinkt es wieder auf 75%.

Unter sämtlichen (1661) **Antworten** konnte für die **gefühlsmässig** betonten folgender Prozentsatz der Jahrgänge bestimmt werden.

Eine entwicklungskundliche Verteilung der gefühlsmäßigen Antworten veranschaulicht das zweite Graphikon (Tabelle III.) (A Gyermek. Das Kind. Jhg. IX. Heft 5 – 6. Seite 192). Daraus ist zu ersehen, daß der Prozentsatz der gefühlsmäßigen Antworten bis zum 14. Jahre tief zurückbleibt von dem der intellektuellen Angaben; im 15. Jahre erst dringen die gefühlsmäßigbetonten intellektuellen Begründungen durch. Der hohe Prozentsatz im 8. Jahre kommt daher, daß dieses Lebensalter noch in den subjektiven Zeitabschnitt fällt, dasselbe abschließt

Summieren wir die gefühlsmäßigen Antworten und suchen nach der Durchschnittszahl, erhalten wir sie in 20·9% und für die 15 – 18-jährigen in 47·3%. Diese zwei Ziffern sind ein besonderes Charakteristikon für den Unterschied beider Lebensalter.

Zwischen dem 9. und 14. Jahre finden wir eine sinkende Welle, deren tiefste Stellen ins Alter von 10 – 11 Jahren fallen, und so den Beweis erbringen, daß in diesen Jahren nur sehr spärlich Gefühlselemente in den Antworten der Kinder auftauchen. Ins Alter von 15 – 18 Jahren fällt die zweite Woge, welche im Gegensatz zur ersten hinanschnellt und zu 16 – 17 Jahren den Höhepunkt erlangt, womit bewiesen wird, daß das Kind mit 16–17 Jahren geneigt ist, seine Gedanken auf gefühlsmäßigen Untertönen aufzubauen.

Das Verhältnis der gefühlsmäßigen und intellektuellen Antworten läßt sich noch deutlicher erkennen, wenn wir die Kurve der gefühlsmäßigen Antworten mit den Kurven der auf der zweiten Tabelle mitgeteilten objektiv-konkreten sowie den allgemeinen Antworten vergleichen; daraus erhellt, daß

die Kurve der gefühlsmäßigen Antworten mit der Kurve der objektiv-konkreten Antworten entgegengesetzt, mit der der abstrakten Antworten aber ziemlich parallel fortschreitet.

Entwicklungskundliche Grundsätze.

Aus allen diesen Erscheinungen werden wir nunmehr nachstehende entwicklungskundliche Grundsätze ableiten:

1. Vom Standpunkt der intellektuellen Entwicklung hat das 7—8-jährige Lebensalter einen *Übergangscharakter*, wobei nebst seiner heftigen Subjektivität schon auch ein reales konkretes Denken durchbricht.

2. Das kraft rein äußerlicher Erfahrungen entstehende und konkret denkende reale Alter setzt wohl mit dem 9. Jahre ein, jedoch in dieser Zeit enthält das geistige Leben des Kindes noch genug subjektive Elemente. Der reine *Empyrismus* entfaltet sich erst mit dem 10. Jahre vollends und bewahrt seinen lautern Charakter selbst noch im 11. Jahre. Die zu 12—13 Jahren auftauchenden reflexiven Elemente vermögen noch immer nicht die Stärke des empyrischen Denkens zu schwächen, wiewohl sie dessen Inhalt dennoch vertiefen. Erst im 14. Jahre, mit den Ansätzen der Pubertät, beginnt das nach Außenerfahrungen strebende konkrete Denken, jedoch ohne jedwede Einbuße seines vorherrschenden Naturells, jählings zu verlieren.

Es sei zu bemerken, daß das Hauptkennzeichen der intellektuellen Entwicklung im 13—14. Jahre sich nicht darin äußert, daß das verallgemeinernde Denken etwa nach oben hinanstrebt, sondern daß der Geist die Gedanken ganz einläßlich und ausführlich zergliedert. Die Entfaltung dieses analysierenden Verfahrens des Geistes bildet eine natürliche Fortsetzung des *Empyrismus* im 12—13. Jahre. Die verallgemeinernden Geistesarbeiten hingegen bereiten das nachfolgende Alter vor. Daß in der Zeit des empyrischen Denkens des Geistes analysierende Tätigkeit eine fortwährende Entfaltung aufweist und insbesondere mit dem 13—14. Jahre eine ziemliche Intensität erreicht, kann aus den Entwicklungsdaten des zergliedernden Typus dargelegt werden. Zergliedernd zeigten sich unter den 9-jährigen nur 1%, 10-jährigen 5.1%, 11-jährigen 13.3%, 12-jährigen 24%, 13-jährigen 34% und den 14-jährigen 42.7%.

3. Der Richtungswechsel der Geistesarbeiten, welcher infolge der Pubertät sich einstellt, fällt zumeist zwischen das 14. und 15. Jahr. Der *Empyrismus* wird von Reflexionen, das konkrete Denken von den *verallgemeinernden Geistesfunktionen* verdrängt, und diese Umwandlung ist so rapid, daß sie während zweier Jahre völlig von statten geht, ja im 16. Jahre bereits in Blüte steht. Das allgemeine geistige Tun und Treiben aber bedeuten für den Jüngling sehr oft nicht auch einen ideellen Inhalt, sondern bloß die Schablone, ein Entfremden der konkreten Geistesaktivitäten. Über diese mit der Pubertät zusammenhängende intellektuelle Veränderung bietet die Statistik der Antworten betreffs der Ursache des Krieges ein zuverlässiges

Bild. Rechnen wir den Mittelwert der Antworten bezüglich der drei intellektuellen Typen (subjektiv, konkret-objektiv, abstrakt) einerseits für 9—14-jährige, andererseits die 15—18-jährigen aus, gewinnen wir folgende Gegenüberstellung:

	Subjektiver Typus	Objekt-konkr. Typus	Reflexiver Typus
bei 9—14-jährigen	4·8%	77·2%	18%
„ 15—18 „	—	25%	75%

Die konkreten und abstrakten Geistesfunktionen im Kindes- und Jugendalter lassen mithin den mathematischen Mittelwert nahezu verkehrt erscheinen.

4. Das Gesetz, wonach *der Verlauf der seelischen Entwicklung* eine Wellenlinie zeigt, behält nicht nur für das untere Kindesalter, sondern auch für die höheren Stufen Giltigkeit. Es tritt eine gewisse Geistesrichtung auf, entfaltet sich nach der Höhe, erreicht nach einer bestimmten Zeit den Gipfelpunkt der Entwicklung, um darauf hin auf ein niederes Niveau herabzusinken. Den auf die Wellenlinie der Entwicklung bezughabenden Satz können wir also auch solchergestalt formulieren: *die Entfaltung der Geistesfunktionen begleitet eine nach Extremen hin sich bewegende Richtung.*

Dieses Entwicklungsgesetz wird recht deutlich durch die Kurven intellektueller Typen der kriegesischen Angaben bestätigt. Die konkret-objektiven Geistesfunktionen steigen von 60% des 8. Jahres rapid sowohl in Zahl als auch der Intensität und erreichen im 10. Jahre bereits den Höhepunkt. Diese empyrische Richtung der Geistesfunktionen bleibt bis zum 13. Jahre vorherrschend. Von da an sinkt sie rapid und entschwindet gleichsam im jugendlichen Alter, wo sie aber dann mit völligem Abschluß der Jugendzeit (vom 19. Jahre hinauf) neuerdings zur Kraft gelangt.

Die Entfaltung der abstrakten Geistesfunktionen bildet gleichfalls eine Wellenlinie. Ihre Kurve zeigt typisch die Phasen einer natürlichen Entwicklung irgend welcher seelischen Fähigkeit. In ihrem Verlauf unterscheiden wir folgende vier Abschnitte:

a) *Die Periode der Vorbereitung*, auf der Entwicklungskurve veranschaulicht durch A—B (Tabelle II), wo die abstrakten Geistesarbeiten spärlich, nur in gewissen provozierten Fällen selbständig vorkommen, ansonst nur in Verbindung mit den konkreten Geistesaktivitäten, als deren Teile, erscheinen. Während dieses Zeitraumes geht die Entfaltung der verallgemeinernden Geistesverfahren langsam von dannen. Sie dauert bis zum 9—13. Jahre.

b) *Zeitabschnitt der rapiden Entwicklung*: B—C, wo die allgemeinen Geistesarbeiten über die Konkreten die Oberhand erreichen. Er währt bis zum 13—16. Jahre.

c) *Die Blütezeit*: C—D, wo der Jüngling sich der allgemeinen Phrasen und Erklärungsweisen mit besonderer Vorliebe, oft sogar zum Schaden der Deutlichkeit, bedient. Sein Vortrag ist häufig pathetisch, er benutzt die großen Redensarten. Die Dauer dieser Periode verzieht sich bis ins 16—18. Lebensjahr.

d) *Zeitabschnitt des Rückganges*: D—x, der mit dem 19. Jahre anhebt. Da beginnt die Denkweise wieder realer, konkreter und analytischer zu werden.

5. Teils aus dem entgegengesetzten Verhältnis, welches zwischen den gefühlsmäßigen und konkret-objektiven Antworten besteht, teils aus jener Parallele, die in den Kurven der *gefühlsmässigen* und abstrakten Angaben vorliegt, lassen sich nachstehende entwicklungskundliche Sätze ableiten (Siehe Tabelle III.)

a) Im Kindesalter von 9—14 Jahren werden die Geistesarbeiten weit aus eher von äußerlichen Ergebnissen oder konkreten Tatsachen des Gedächtnisses als von Gemütsstimmungen herbeigeführt und weiter fortgelenkt. Wir können im allgemeinen sagen, der Empyrismus fördert die Ausgestaltung und Festigung *der Gemütsverfassung* nicht; die Gemütsbewegungen beginnen erst im Alter von 13—14 Jahren intensiver zu werden.

b) Zwischen den abstrakten Geistestätigkeiten und der Ausgestaltung, Innerlichkeit und Reichhaltigkeit *der Gemütszustände* besteht ein enges Verhältnis, eine gegenseitige Wirkung. Die nachsinnenden Gedankenarbeiten werden gewöhnlich durch Stimmungen veranlaßt und geleitet. Die Gefühlsvorgänge wiederum werden durch diese nach innen zielenden Geistesarbeiten tiefer, inhaltvoller und stetiger gemacht, mithin gestalten diese die Gefühlsvorgänge zu wahrlichen Gemütsstimmungen aus. Diesem engen Verhältnis zufolge erreichen die Gefühlszustände zur selben Zeit ihre Blüte im Jugendalter, wie die allgemeine Richtung des Geistes, nämlich ums 16 Jahr herum. Während also der erste subjektive Entwicklungsabschnitt (das Alter von 3—8 Jahren), die Geistesarbeit der Phantasie zustande bringt, wird der zweite (von 15—18 Jahren) durch die reflexiven Geistestfunktionen fertiggestellt.

Zur Kunsterziehung der Kinder.

Von **B. Gonda**, Budapest.

Der Geschmack der Kinder und in engem Zusammenhang damit die Kunstkultur der künftigen erwachsenen Generation müsse auf einer weitaus praktischen Kunstpädagogik mittels einer solchen Unterrichtsmethode begründet werden, welche einerseits auch im Kinde mehr Interesse und Lust zu erwecken, andererseits aber ein andauerndes Ergebnis fürs ganze Leben zu sichern vermöchte. Um dies durch *Berufspädagogen* zu erreichen, sollte eine zielbewußte Lösung auf *kinderentwicklungskundlicher* Basis befolgt werden. Besondere Achtung verdiene also zu bestimmten Zeitabschnitten der Kinder Rezeptivität und Aktivität; welche Abschnitte dann richtig ausgenutzt in einem Alter, wo das Kind sich für gesellschaftliche Probleme bereits interessiert, zur Kunsterziehung hingelenkt werden sollten.

Das Kind sei anfangs nicht etwa für handliche Geschicklichkeiten oder künstlichen Dilettantismus, als vielmehr in erster Reihe für den *Geschmack* zu erziehen. Der einzige Weg dazu ist, vermittels Anschauung dem

Kinde beizubringen, worauf es in seiner unmittelbaren und alltäglichen Umgebung in der Wohnung, im Heim, vom Standpunkt des Geschmacks seine Aufmerksamkeit hinlenke. An immer vor Augen habenden Gegenständen, sowie Einrichtungs- und Ziersachen, Wandbildern und ansonstigen kleinen Dingen in der Natur soll dem Kinde anschaulich erklärt werden, daß jedes Gerät nur dann als geschmackvoll zu betrachten sei, wenn es aus *gutem Material anständig hergestellt, seiner Bestimmung nachkommt und auch seiner äusseren Form nach entspricht*. Nicht also eine übermäßige Verzierung heißt schön oder geschmackvoll, noch viel weniger eine sinnlose Zergliederung oder störende Farbenwahl, sondern eine *gelassene, edellinige Form im Einklang mit der Güte des Stoffes und der Verfertigung, endlich all dies im Dienste des wichtigsten Zweckes, der Bestimmung und der Verwertung*. Den Musterstücken dieser tüchtigen Qualität seien negative Exemplare entgegenzustellen, und zwar solchergestalt, daß das Kind sich selbst daran gewöhne, den Mangel irgend welcher Geschmacksanforderung an den negativen Musterstücken festzustellen. Es müssen daher auch solche Dinge vorgezeigt werden, an denen die stoffliche Unebenheit, schlechte Arbeit, Unbrauchbarkeit, das Übermaß von Zier und Form sowohl *vereinzelt*, wie auch in *angemessener Abwechslung* erscheinen. Außer der Verwendung der Schulumsterrvorräte lasse der Lehrer durch die Kinder auch vom Haus einzelne kleine Einrichtungs- oder Putzgegenstände bringen, wie z. B.: Tintenfass, Zündholz- und Aschenbehälter, kleine Vasen, Handarbeiten, Nipp-sachen, Zuckerdosen, Retikuls, Ansichtskarten, Bilderpreiskurante, Leuchter Kartons, Photographierahmen u. s. w. und analysiere diese mit ihnen vom Gesichtspunkt des Geschmacks. Sollte aber das Mitbringen dieser Dinge in die Schule mit Schwierigkeiten verbunden sein, befrage der Lehrer die Kinder über die häuslichen Sachen und lasse dann in Form von Hausarbeiten Analysen ihres Geschmacks geben. Dies geschehe bezüglich des Möbels, dessen verzierte Stücke sie ausführlich beschreiben und erklären sollen, ob die erwähnten Zierden gut angebracht worden sind oder nicht, wo dann im letzteren Fall auch die Begründung anzugeben sei.

Reform der musikalischen Erziehung.

Von Prof. **O. Ságody**, Budapest.

Die moderne, kinderpsychologisch begründete Unterrichts- und Erziehungsmethode ist berufen, auch auf dem Gebiete der Musikpädagogik radikale, tiefdringende Neuerungen hervorzurufen. Zum Ausgangspunkt des musikalischen Lernens sollte nicht, wie es bislang noch üblich ist, die Aneignung irgend eines Instruments, sondern die Erziehung der *musikalischen Intelligenz* und *Gehörs*, sowie des Gefühls für Rhythmus, gemacht werden. Als einfachstes und unmittelbarstes Mittel zur Erlangung dieses Zweckes eignet sich zunächst der *Gesang*. Jedoch nicht ein *systematischer Gesangs-*

unterricht sei darunter zu verstehen, sondern das Nachsingen, woran jedes Kind Freude empfindet. Hierbei sind freilich einfach rhythmische *Kinderlieder* mit nur wenig Stimmen auszuwählen. Erst wenn das Kind mehrere Lieder auf diese Weise erlernt hat, kann auf Grund dieser bereits gut bekannten Arien an die Stimmreihen und Stimmarten, zum Unterricht des Notenschreibens, ferner dem Mitteilen der Musikkennnisse geschritten werden; natürlich nur in dem Falle, wenn dafür das Interesse sich deutlich gezeigt hat, was gewöhnlich ums 9—10. Jahr herum erfolgt. Nachdem der Zögling sein Gehör so ziemlich geschult und auch im Notenlesen genügende Übung erlangt hat, darf er mit der Aneignung eines ihm zusagenden Instruments beginnen. Den Anfang sollen wieder nur bekannte Melodien bilden. Die Erweiterung der musikalischen Grundkenntnisse solle darauf hin im Zusammenhang mit dem Fortschreiten des Instruments und immer angemessen der intellektuellen und besonders der geschmacklichen Entfaltung des Zöglings von statten gehen.

Ein Artikel umfaßt die Gedenkrede von *Dr. O. J. Vértes*, die er dem Andenken einem gewesenen Präsidenten unserer Gesellschaft: *Alexander Náray-Szabó* weihte.

Kinderforschungs-Nachrichten.

Knapp vor unserer Hauptversammlung kam uns die traurige Nachricht über das plötzliche Hinscheiden von *Ernst Meumann* zu. Indem die Gesellschaft sich vorbehielt, dem Andenken des großen Gelehrten eine eigene Sitzung zu widmen, ergriff *Ladislaus Nagy* das Wort, um vorläufig wenigstens in einigen Sätzen des berühmten Toten zu gedenken, wovon der Schluß folgendermaßen lautete: „Ernst Meumann war es, der die ungarischen Bestrebungen auf dem Gebiete der Kinderforschung sympathisch würdigte und mit Liebe unterstützte. In seiner Zeitschrift gewährte er gerne Raum den selbständigen Forschungsarbeiten der Ungarn, und die deutsche Herausgabe des Werkes „Psychologie des Kindlichen Interesses“ hatte er selber bewerkstelligt; und wann immer ungarische Pädagogen auf Empfehlung unserer Gesellschaft sich an ihn wandten, kam er ihnen trotz seiner vielen Inanspruchnahme auf freundlichste entgegen, ging ihnen in ihren Studien in seinem Laboratorium an die Hand, regte und eiferte sie nur noch mehr an. Nagy selbst durfte sich seiner außergewöhnlich liebevollen Freundschaft erfreuen. Meumann wirkte unmittelbar auf die Entwicklung der ungarischen Pädagogik, vermittels seiner liberalen Auffassung ermöglichte er den Ungarn, daß sie ebenfalls wirken konnten auf die Entwicklung der deutschen Kinderforschung und experimentellen Pädagogik, wodurch er die völkergemeinen Einflüsse der ungarischen Bestrebungen förderte. Das Andenken Meumanns verdient es, daß wir ungarischen Pädagogen ihm ewiglich Pietät und Hochachtung zollen.“

RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

IX-ème Année, No. 5-6.

Souvenir de Mr. Náray-Szabó.

Sous ce titre notre Bulletin rapporte le discours prononcé par Mr. le Docteur **Vértes**, à l'Assemblée Générale de la Société Hongroise pour l'Etude de l'Enfant, le 15 mai 1915.

Recherches relatives à l'histoire du développement mental de l'enfant.

Par : **M. Ladislaus Nagy**, Directeur d'Ecole Normale.

La section chargée par la „Société Hongroise pour l'Etude de l'Enfant“ du soin des enquêtes en a établi une dans toute la Hongrie dans le but de constater l'impression que la guerre avait produite sur les enfants, quelles pensées et quels sentiments elle éveillait en eux, quelles actions, quels désirs et quels aspirations elle faisait naître et enfin comment ces effets se modifiaient selon les âges différents.

La section a rédigé deux questionnaires, l'un pour les enfants de 8 à 14 ans et l'autre pour ceux de 14 à 18 ans. La commission a également décidé de questionner oralement et individuellement les enfants au-dessous de 8 ans dans les écoles primaires et les écoles maternelles.

Voici le questionnaire des enfants de 8 à 14 ans :

1. Quel était jusqu'à présent celui des événements de la guerre qui vous plaisait le mieux ? Pourquoi ?
2. Pourquoi est-on en guerre ?
3. Qu'aimeriez-vous le mieux faire maintenant ?
4. Jouez-vous quelquefois à la guerre ? Faites la description de vos jeux !
5. Avez-vous fait quelque bonne action pour les soldats ou pour leur famille ? Qu'est-ce ?
6. Aimez-vous la guerre ? Pourquoi ?
7. Comment la guerre finira-t-elle ? Pourquoi ?
8. Faites un petit dessin colorié ou une aquarelle se rapportant à la guerre !

Le questionnaire suivant a été destiné aux jeunes gens de 15 à 18 ans :

1. Quel est l'événement de la guerre qui a fait une impression particulière sur votre âme ? Pourquoi ?

2. Quelle est la cause de la guerre ?
3. Qu'aimeriez-vous le mieux faire maintenant ?
4. La guerre a-t-elle apporté quelque changement dans vos occupations ordinaires ? Lequel ?
5. La guerre a-t-elle modifié, vos sentiments et vos pensées ? En quel sens ?
6. En général, quel est votre opinion sur la guerre ?
7. Comment la guerre finira-t-elle ? Pourquoi ?
8. Faites un petit dessin colorié ou une petite aquarelle d'un sujet de guerre ! (Facultatif.)

On voit par ces questions que la section des enquêtes psychologiques a pris grand soin d'examiner surtout l'effet moral de la guerre.

Les questions ont été distribuées vers le 15 novembre et les données obtenues ont été présentées en décembre et en janvier.

Pour appuyer suffisamment par des preuves les principes du développement obtenus à l'aide de cette enquête, il semblait nécessaire, de se préoccuper intensément des réponses diverses faites à la même question dans plusieurs écoles.

On a donc choisi la 2-ème question : „*Quelle est la cause de la guerre ?*” comme étant celle qui, par les réponses provoquées, était la plus apte à pouvoir démontrer la marche du développement intellectuel. Nous faisons observer qu'on ne s'est occupé d'élaborer pour cette fois que les réponses des garçons. Celles des filles seront utilisées dans un livre qui paraîtra l'année prochaine. Concernant la 2-ème question, les travaux examinés sont ceux :

1-0 des écoles primaires de Csépa, Gyula, Szászfa, Győr et Jászberény, au total, 309 réponses.

2-0 des lycées de Békés, Cegléd, Győr et Jászberény, ayant fourni 1352 réponses.

Les tableaux I. et II. (voir : L'Enfant, IX. Année No. 5—6. Page 189—190) exposent le pourcentage des réponses des trois types d'enfants que l'on a pu constater durant l'examen de ces réponses.

1. *Type subjectif.* La moitié des enfants de 8 ans, ou presque, appartient à cette classe (40%) ; ce nombre diminue subitement à l'âge de 9 ans (19%), ce qui prouve qu'à cet âge l'imagination subjective est remplacée par une pensée objective, basée sur des faits. Après la 9-me année on ne rencontre que très rarement des déclarations subjectives : à 10 ans, 4.3% ; à 11 ans, 7.6% et à 12 ans, 3.8%.

Nous pouvons nous rendre compte qu'à l'âge de 13 ans la conception fantaisiste de l'enfant sur ce qui l'entoure a disparu.

2. *Type objectif-concret.* Il est représenté en majorité dès l'âge de 8 ans (60%) mais il ne prend le (78.2%) qu'à 9 ans. La pensée objective-concrète atteint son point culminant à 10 ans (89.7%) et à 11 ans (82%) ; mais elle est encore assez forte à l'âge de 13 ans (77%) et même à 14

ans (63%). Après la 14-ème année les réponses du type concret baissent rapidement, par exemple à 15 ans à 41·8%, à 16 ans 20·1%, à 17 ans 16% et à 18 ans 10%.

Pourtant, à 19 ans, le nombre en remonte à 25%, ce qui est un phénomène très remarquable au point de vue de l'histoire du développement mental.

3. *Type abstrait.* Les enfants de 8 ans n'ont fourni aucune réponse abstraite et c'est à 9 ans qu'on en rencontre pour la première fois (2·8%), elles sont encore très rares à 10 et 11 ans (6% ou 10·4%).

La façon de penser abstraite ne peut être constatée plus fréquemment qu'à l'âge de 12 ans, (21·5%) et à 13 ans (23%). A 14 ans, ce pourcentage monte jusqu'à 36·5%.

L'abstraction devient caractéristique à l'âge de 15 ans (58·2%), elle devient prédominante à 16 ans (79·9), 17 ans (84%) et 18 ans (88·4%); mais à 19 ans, elle retombe à 75%.

Le III-ème tableau (Voir: L'Enfant No. 5-6, page 192) expose le total des réponses sentimentales classé selon les âges différents. Nous y voyons que le pourcentage des réponses sentimentales est inférieur à celui des réponses purement intellectuelles; c'est à 15 ans seulement que se font jour les réponses à la fois sentimentales et intellectuelles. Le haut pourcentage de l'âge de 8 ans est dû à ce que cet âge est à l'extrême limite qui borne celui de la subjectivité. La moyenne des réponses sentimentales nous donne 20·9% pour les petits, et 47·3% pour les enfants de 15 à 18 ans. Ces deux nombres sont bien caractéristiques pour la différence des deux âges.

Entre 9 et 14 ans on trouve une ondulation, dont les courbes inférieures tombent à l'âge de 10 à 11 ans) ce qui prouve qu'à cet âge il n'entre que très rarement des éléments sentimentaux dans les réponses des enfants. La deuxième ondulation est pour l'âge de 15 à 18 ans. Contrairement à la première, elle atteint sa courbe supérieure à l'âge de 16-17 ans, ce qui témoigne que les enfants sont alors enclins à échafauder leurs pensées sur des bases sentimentales.

Le rapport entre les réponses intellectuelles et les réponses sentimentales se remarque mieux encore par la comparaison de la courbe des réponses sentimentales avec celles des réponses objectives intellectuelles indiquées au deuxième tableau; il en résulte que la courbe des réponses sentimentales est opposée à celle des réponses objectives-concrètes mais qu'elle est parallèle à celle des réponses abstraites.

Principes pour la science du développement mental. De toutes les observations faite plus haut, on peut déduire les principes suivants:

1. Au point de vue du développement intellectuel, l'âge de 7 à 8 ans est une époque de transition, ou la subjectivité est dominante, mais auprès de laquelle on aperçoit déjà une façon de penser concrète.

2. Bien que l'âge de la pure réalité concrète commence à 9 ans, la

vie intellectuelle de l'enfant contient encore à cet âge assez d'éléments subjectifs. L'empirisme ne s'épanouit entièrement qu'à l'âge de 10 ans et il garde son caractère net même à 11 ans. Les éléments reflectifs qui se font jour à 12 à 13 ans n'affaiblissent point la force de l'empirisme. Ce n'est qu'à 14 ans, à l'aurore de la puberté que l'enfant commence à penser abstraitement, sans toutefois perdre subitement son naturel. Le signe caractéristique du développement intellectuel à l'âge de 13 à 14 ans ne se manifeste pas en cela que les pensées des enfants tendent à s'élever toujours plus haut, mais en ce que l'esprit analyse minutieusement les pensées. La naissance de cette méthode d'analyse est la suite naturelle de l'empirisme de la 12-ème et de la 13-ème année. La généralisation préparera au contraire la période suivante.

D'après les données relatives au développement de la faculté d'analyse, on peut se rendre compte qu'elle n'a cessé d'augmenter durant la période de l'empirisme et même qu'elle a été très intense durant la 13-e et la 14-e année. Parmi les enfants de 9 ans, il n'y avait qu' 1% qui appartient au type analytique, à 10 ans il y en avait 5.1%, à 11 ans 13.3%, à 12 ans 24%, à 13 ans 34% et à 14 ans 42.7%.

3. Le changement de direction des fonctions mentales qui a lieu à l'époque de la puberté se produit à l'âge de 14 à 15 ans. L'empirisme est remplacé, par la réflexion et la façon de penser concrète est modifiée par des fonctions mentales qui généralisent. Ce changement est si rapide qu'il se produit totalement en deux ans. Mais en général, l'activité mentale de la jeunesse à cet âge critique ne produit pas toujours un fonds d'idées, mais plutôt l'emploi des formes acquises, une sorte d'aliénation des activités concrètes de l'esprit. La statistique des réponses relatives à la cause de la guerre donne un tableau frappant du rapport qui existe entre le changement intellectuel et l'approche de la puberté.

En prenant la moyenne des réponses on obtient le tableau suivant :

Type subjective	Type concret	Type réflexive
9 à 14 ans 4.8%	77.2%	18%
15 „ 18 „ —	25%	77%

Les fonctions intellectuelles concrètes et abstraites dans l'enfance et l'adolescence font ainsi paraître la moyenne presque inverse.

4. La loi d'après laquelle le procédé du développement mental fait sa courbe est invariable tant pour l'âge le plus tendre que pour l'âge plus mûr. Toute direction mentale naît, s'élève jusqu'à un certain degré, atteint après un temps déterminé le plus haut point de son développement, pour retomber ensuite à un niveau inférieur. On peut donc formuler comme suit le principe du développement mental: *le développement des fonctions mentales suit une direction qui touche à des extrêmes*. Cette loi du développement est facile à constater par les courbes des types intellectuels faites sur les réponses aux questions relatives à la guerre.

Les fonctions concrètes-objectives montent des 60% de la 8-ème

année rapidement tant en nombre qu'en intensité et elles atteignent le plus haut point dès l'âge de 10 ans. Cette direction empirique des fonctions intellectuelles domine jusqu'à l'âge de 13 ans. Elle descend alors rapidement et se perd à la limite de l'enfance, pour reparaître à la fin de l'âge de l'adolescence (à partir de 19 ans).

Le développement des fonctions intellectuelles abstraites présente aussi une ligne ondoyante, dont la courbe montre les phases du développement naturel d'une faculté mentale. Dans son cours nous distinguons 4 périodes:

a) *Période préparatoire, illustrée* sur les courbes du développement avec A—B (Tableau II.) où les travaux intellectuels et abstraits apparaissent peu tout seul, mais seulement en relation avec les activités concrètes, comme faisant partie de ces activités. Durant cette période le développement du travail mental généralisateur se produit lentement. Elle dure de 9 à 13 ans.

b) *La période de développement rapide*: B—C, où les facultés mentales généralisatrices prennent la suprématie sur les facultés concrètes. Elle dure de 13 à 16 ans.

c) *L'âge d'or*: C—D, où les jeunes gens se servent volontiers des phrases conventionnelles et des lieux communs souvent au détriment de la clarté. Durant cette période le style des enfants est souvent entaché de pathos ils se servent d'un langage trop choisi. Cette période dure de 15 à 18 ans.

d) *La période rétrograde*: D—x, qui commence à l'âge de 19 ans. La manière de penser devient à nouveau plus réaliste qu'auparavant; elle est aussi plus concrète et plus analytique.

5. Vu la relation opposée qui existe entre les réponses concrètes-objectives et les réponses sentimentales et en considérant le parallèle qui se fait voir dans les courbes des réponses sentimentales et abstraites: on peut formuler la conclusion suivante: (Voir: tableau III.)

a) A l'âge de 9 à 14 ans, les travaux mentaux des enfants sont amenés plutôt par des expériences réelles et des impressions venant du dehors que par une disposition d'âme quelconque. Nous osons dire, que l'empirisme ne développe point l'état des sentiments; les mouvements de l'âme ne commencent à être intenses qu'à l'âge de 13 ou 14 ans.

b) Entre les fonctions mentales abstraites et entre l'évolution de l'état d'âme il y a un lien très étroit, une répercussion certaine. Les travaux qu'exigent une certaine réflexion seront inspirés par des émotions. En retour les émotions gagnent en profondeur par les travaux plus purs de l'esprit, car ceux en font alors des états d'âmes très élevés. En conséquence de cette relation étroite, l'état des sentiments atteint son apogée dans la jeunesse, à l'âge où la direction réflexive de l'âme atteint son plus haut degré c'est à dire vers l'âge de 16 ans. Ainsi donc tandis que la première période subjective (de 3 à 8 ans) produit le travail mental de l'imagination, la seconde période subjective (de 15 à 18 ans) est produite par les fonctions mentales réflexives.

L'éducation artistique des enfants.

Par : **Béla Gonda**, Budapest.

Le bon goût des enfants doit être développé par des moyens pratiques, à l'aide d'une méthode qui éveille en eux de l'intérêt, qui les anime et qui leur assure un résultat constant pour toute la vie. La solution à cette question serait, selon l'avis de M. Gonda de suivre les règles du développement mental de l'enfant. Il faudrait donc se rendre compte de la réceptivité de l'enfant à un certain âge; puis de son activité; et plus tard seulement à l'âge plus sérieux ou il s'intéresse aux problèmes sociaux, il serait permis de lui donner une éducation artistique un peu abstraite.

Il faut habituer l'enfant au goût artistique et ne pas lui donner un enseignement manuel ou l'élever pour le dilettantisme. Le seul moyen pour cela, est de lui montrer dans son milieu tout ce qui est remarquable au point de vue du bon goût. Les objets, les meubles et tous les objets qui entourent l'enfant sont à observer. Il faut lui expliquer qu'un objet est de bon goût lorsqu'il est solide, de bonne qualité, quand il est conforme à son but et qu'outre ces exigences la forme en est jolie. Il faut apprendre aux enfants que les objets trop garnis et trop colorés ne sont point artistique et que les formes simples, les lignes pures font la beauté des choses.

Il faut confronter des objets de mauvais goût avec d'autres d'une valeur artistique. Les enfants peuvent apporter différents objets de chez eux, tels que: encriers, porte-allumettes, petits vases, bibelots, réticules, cartes-postales, boîtes etc. Le maître fera l'analyse esthétique de ces choses avec les enfants. S'il y était difficile d'apporter ces choses à l'école, l'enfant pourrait faire la description des meubles et des autres objets qui sont chez lui.

Il peut les analyser, dire s'ils sont simples ou ornés, décrire les petits objets qui sont dans le logement et en dire le but, si la place qui leur est assignée est bien choisie, etc.

Mouvement de Pédologie.

La pédologie a subi une grande perte par la mort de M. Ernest **Meumann**. Le défunt a toujours apprécié le zèle et les efforts des Hongrois pour la science de la pédologie. Il les a toujours protégés avec bienveillance. Dans son bulletin il a volontiers donné une place aux rapports des pédologues hongrois. C'est M. Meumann qui a rédigé en langue allemande le livre de M. Ladislav Nagy: „La psychologie de l'intérêt enfantin.“ Quand des pédagogues hongrois s'adressaient à lui, recommandés par la „Société Hongroise pour l'Etude de l'Enfant“, il les guidait, les encourageait dans leurs études et il s'occupait d'eux dans son laboratoire. M. Meumann avait une influence directe sur la pédagogie hongroise; mais c'est lui qui a ouvert aux pédagogues hongrois, la voie qui leur a permis de produire de l'effet sur le développement de la science allemande. De la sorte il e aidé à l'influence internationale des efforts scientifiques des Hongrois. Le souvenir de M. Meumann sera pieusement conservé et sa mémoire sera honorée par les pédagogues hongrois.

Nyugtázás.

Tagsági díjat fizettek :

Budapestiek : Kelemen Ignác, Preszmeyer Emilia, Drescher Irma, Sándor Péter, Takács Győző, Dr. Hevessi Simon, Dr. Szilassyné, Hatvany Margit, Varga Riza, Sonnenschein Sámuel, Neugebauer Vilmos, Dr. Révész Vilmos, Balla Pál, Beliczay Mária, Sohr Jolán, Vikár Kálmán, Dr. Gerő Miksáné, Baracs Károly, Vajna Ödön, Dr. Fodor Márk, Dr. Krécsy Béla, Faragó Ödön, Tolnai T. Béla, L. Szász Irén, Tóth Zoltán, Luftschitz Erzsi, özv. Pulszky Ágostonné, Beösze Jenőné, Csajági Béla, Dr. Forgách Aladárné, Fabriczky Lipótné, Vig Albert, Neu Manó, özv. Dr. Schwartz Miksáné, Dr. Novák Ernő, Ferencz Ella, Viszota Irma, Nagy Antónia, Dr. Polacsek Károlyné, Dr. Láng Menyhért, Biró Pál, Leopold Dezső, Dr. Lumnitzer József, Lechnitzky Gyula, Värmer Erzsi, Mandelló Erzsi, Apáthy Margit, Kempfner Anna, Somló Katica, Neugebauer Julia, Horváth Margit, Kállay Irén, Rau Mária, Galambos Róza, Klaar Elza, Baboczky Irén, Mosdóssy Etelka, Glück Frigyes, Stromszky Sándor, Lukács Ilona, Gotlieb György, Kapy Rezső, Gerő Károlyné, Kiss Róza, Szegő Anna, Moiret Lajosné, Galambos Jenő, Jelkits Dusán, Nyáry Emma, Hajdu Jolán, Dr. Wittinger Gyula, Dr. Jablonkay Géza, Dr. Vértes O. József, ifj. Gonda Béla, dr. Rejtő Sándor, Klis Lajos, Dingha Béla, Szabó Betta, Ságody Otmár, Boschán Róza, Koch Boriska, Zadák Irén, Dr. Vermesné Mohr Erzsébet, Steiner Ida, Adler Simon, Herodek Károly, Fiers Elek, Mártonffy Géza, Nagy Lajos, Szántó Ferenc, Br. Kempelen Béláné, Schichtanz Ilona, Sajó Aladárné. Dániel Jenőné, Ágotai Lajos, Dr. Weszely Ödön, Dr. Pruzsinszky János, Balla Béla, dr. Preisich Kornél, Gregersen Dagmár, Barton Imre, Barna Jakab, Lieber Endréné, Pál László, Késmárky Juliska, Kiss Vilma, Lathwesen Gyula, Gerhardt Antal, Szende Aranka, Bardócz Pál, dr. Nagy Dezsőné sz. Norgauer Adél, László Ödön, dr. Tuszky Ödön, Oláh Dezső, Haich Károly, Goda Gyula, Gotláb György, Gerő Katalin, Faltys Hugóné, Dr. Bókay János, Dr. Szilágyi Artur Károly, Kertész Tódor, Beck Károlyné, Fabinyi Rudolfné, Fetterné Farkas Irén, Dr. Ormosné Hevesi Józsa, Schiffer Ilona, Sente Pál, Sztankovits Margit, Dr. Gockler Lajos.

Vidékiek : Haas Ella Nyiregyháza, Fleischhacker Lajos Lőcse, Homor Imre Esztergom, Erdész Ernő Ujverbász, Kőmives József Arad, Török Lajos Szilágysomlyó, Nádasiné—Bancsó E. Beregszász, Kádár Jenő Arad, Kraft

József Pápa, Csöregi Ferenc Temesvár, Suciú Valér Balázsfalva, Dr. Lechner Károly Kolozsvár, Ács Károly Nagyszalonta, Maszny Gizella Kassa, Gonda Gizella Kispeszt, Dr. Eöttevényi Nagy Olivér Kassa, Hegedüs János Kassa, Vadas Anna Bukarest, Kővári Zoltán Bukarest, Molnár Béla Pomáz, Grész Irma Zalaegerszeg, Károlyi Sándor Szatmárnémeti, Moussong Vince Pécs, Demjén Sándorné Szatmár, Brand Vilma Mador, Gombos Stefi Temesvár, özv. Szalacsy Farkasné Vente pta, Kintzler Árpádné Igló, Guthy Anna Eperjes, Egyed Vilma Rozsnyó, Kodrea György Fogaras, Weisz Szidi Zombor, Kohn Mór Wien, Felcán József Holics, Máriási Jenő Jászómindzent, Nemes Erzsébet Hosszúfalú, Petrik Ilona Lőcse, Holstein Mária Dés, Kleindl Jakab Pankota, Nemes Margit Kaposvár, Polivka Mihály Bácskeresztur, dr. Rédei Kornél Nagyvárad, Nána Aurél, P. Toilba (Petrozsény), Bök Béla Pécs, Gödri Márton Derestyé, Lója Károly Korompavasgyár, Szabó György Dés, Porcsalmay Lajos Munkács, Müller Béla Kevevára, Berzeviczy Béla Igló, Deschensky János Zsolna, Ranezay József Nagykálló, Dr. Vadas Vilmos Miskolc, Dr. Szeman János Szepeshely, Becser Jolán Nyustya, Behyna Margit Sátoraljaujhely, Koródi Lenke Szolnok, Havas Ilonka Veszprém, Bruckner Margit Késmárk, Istók Lenke Rimaszombat, Komenda Mária B. Gyarmat, Stenhura Mária Kisszeben, Papp G. Érd, Heilnanné, Ambrózy Cecília Szentgotthard, Kovács Mór Zalaegerszeg, Szegedy Gina Acsád, Neu Ignác és fia Körmend, Molnár Antal Balatonfüred, Gróf Chotek Rudolfné Ófútak, Dr. Halász Sándor Szolnok, Vének János Pécs, Vásárhelyi Janka Arad, Dr. Magas Árpád Vác, Wengritzky János Stósz, Belóczy Sándor Késmárk, Kocsics János Sárospatak, Báró Gyula Kassa, Fertály József Kassa, Höffler Emma Kassa, Weber Ágoston Arad, Milla Mariska Kula, Németh Ilona Vác, Németh József Tordaszentlászló, Deschensky Nándorné Pozsony, Molnár Lajos Anina, Konstancer Mária Fót, Csárszky József Kassa, Küry Albertné Szolnok, Dietz Henrik Ujverbász, Rozgonyi István Magyarbód, Vánkos Jenő Agfalva, Obermüller Ferenc Esztergom, Purpriger István Pápa, Párkányi Norbert Pécs, Szinger Cornél Mernye, Schlesinger Zsigmond Szolnok, Berki Józsefné Szolnok, Scholtz Vilmos Felsőkemenceze, Sikolya Antal Legenye, Ritoók Emma Mátyásföld, Konrády Lajos Kassa, Lang Erzsébet Kassa, Szilágyi Nándor Kassa, Raidl Antal Kassa, Latzkovszky Lajos Kassa, Monoky István Abaujszántó, Dönsz Mariska Poprád, Neupauer Mihály Szepesbela, Dr. Hajnóczy R. József Lőcse, Grósz Lipót Lőcse, Sturm Józsefné Eger, Benedek Béla Ózd, Dr. Jankura Iván Szolnok, Ladó Margit Nagyszalancz, Jenes Zelma Aszód, Dr. Huber József Vác, Tyukos E. János Pozsonypüspöki, Gerő Ignác Nagyszombat, Jesina Margit Pozsony, nemeskéri Kiss Pálné Gőd, Kardos Samu Szombathely, Dr. Feldmann B. Szombathely, Békássy István Szombathely.

Szegediek: Návay Tamás, özv. Ábrahám Jánosné, Baranyay Gyuláné, Bíró Imre, Csik Mária, Dongó Orbán, Frankl Antal, Gerhardné Szabó Ilona Hauser R. Sándor, Hertelendi Jenő, Kárász Józsefné, Máhr Irén, Mucsi József, Dr. Orkonyi Ede, Pauló János, Polgár Lászlóné, Rosenberg Nándor,

özv. Székely Gáborné, Szeles Ilona, Szommer Endre, Temesváry József, Tomkó János, Vajda Béláné, Vincze Aladárné, Zsák József, Lovács József.

Szolnokiak: Nimesevits L.-né, Sipos Orbán, Dr. Lenk Gusztáv, Kántz Ida, Szévald Mihály, Szévald Mihályné, Gerő Lőrincné, Béla Miklósné, Csépay Lajosné, Ellmann Elvira, Jeszenszky Gyula, Kádas László, Letanoczky Julia, Szenes Adolf, Dr. Vámos Géza, Pfeiffer Oszkárné, Dr. Kerényi Samuné, özv. Kerekes Gézáné, Östreichner Nándorné, Küry Albertné, Szalay Istvánné, Dr. Halász Sándor, Berki Józsefné, Steiner György.

Lezárattott, 1915. évi október hó 9-én.

Tisztelettel kérjük t. tagtársainkat, hogy az esedékes tagdíjakat megküldeni s ezzel bennünket fizetési kötelezettségeink teljesítésében támogatni sziveskedjenek. *A pénztári hivatal.*

==== Már megjelent: ====

Szélektani kísérleti nyomtatványok.

Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság
(Budapest, VIII., Üllői-út 16/B).

Tartalma :

1. Tábla az emlékezet vizsgálatához (Ranschburg módszere és összeállítására szerint) I. és II. sorozat, à 25 db. 50 db.
2. Testmérési táblázat Nagy L. összeállítására szerint 50 db.
3. Táblázat az intelligencia vizsgálatához 8—12 éves gyermekek számára, Ebbinghaus módszere szerint összeállította Nagy László . . . . . 100 db.
4. Binet-Simon-féle tábla a látóképesség vizsg.-hoz 2 db.
5. Ingerlapok a pillanatnyi tudatterjedelem vizsgálatára, a Necsajev-Nagy-féle tachistoszkóphoz, összeállította Nagy László . . . . . 16 db.

Ára :

25 K 40 f.